

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛАВРІВ МАР'ЯНА МИРОСЛАВІВНА

УДК 81'373:004.738.5

ДИСЕРТАЦІЯ

**ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЖАНРІВ УКРАЇНСЬКОГО СЕГМЕНТА
ІНТЕРНЕТУ**

035 — Філологія

03 — Гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів та текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ /М.М. Лаврів /

Науковий керівник Левченко Олена Петрівна, д-р.філол.наук, проф.

Львів – 2023

АНОТАЦІЯ

Лаврів М.М. Інтертекстуальність жанрів українського сегмента інтернету. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 – Філологія. – Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2023.

Дисертацію присвячено дослідженню інтертекстуальності українського сегмента інтернету на матеріалі інтернет-текстів різної жанрової та тематичної належності (здебільшого 2000-2022 рр.). Для аналізу сформовано фактологічну базу дослідження обсягом понад 3000 контекстів.

Дослідження інтертекстуальності здійснено за допомогою комплексної методики. Застосовано описовий метод для класифікації інтертекстем. Під час формування фактологічної бази дослідження застосовано метод суцільного вибирання з інтернет-текстів.

Недостатній аналіз специфіки інтертекстуальності текстів та дописів в інтернеті, зокрема в його українському сегменті, потреба виявити джерела інтертекстуальності, дослідити структурні та семантичні характеристики інтертекстем і маркерів інтертекстуальності, а також проаналізувати типові трансформації інтертекстем визначають актуальність теми дисертації.

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У вступі сформульовано мету та завдання дисертаційної праці, схарактеризовано її об'єкт і предмет, конкретизовано фактичний матеріал і методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне значення та практичну цінність роботи, наведено відомості про її структуру й апробацію отриманих результатів.

У першому розділі представлено підходи до розуміння явища інтертекстуальності в сучасній лінгвістиці та здійснено огляд наукової фахової літератури, присвяченої аналізу таких понять, як-от: *інтертекстуальність*, *інтертекстема*, *інтертекст*, *прецедентність*, *прецедентний феномен*,

автопрецеденти, інтердискурсивність, гіпертекстуальність, інтермедіальність.

У дисертаційному дослідженні застосовано вузьке розуміння інтертекстуальності, а саме цю категорію інтерпретовано як лінгвістичний феномен, що дає змогу виявити в досліджуваному дискурсі репертуар інтертекстем, а також маркери інтертекстуальності, що, своєю чергою, засвідчує національно-культурні особливості цитатного тезаурусу.

Розглянуто поняття, що перебувають у відношеннях синонімії, гіпо-/гіперонімії (інтертекстуальність, прецедентність, інтердискурсивність, гіпертекстуальність, інтермедіальність). Проаналізовано термінологію, яку застосовують для позначення одиниці інтертекстуальності (напр., *цитата, афоризм, інтертекст, інтертекстема, крилате слово* тощо). Згадані терміни інколи є синонімійними, а інколи позначають одиниці різних типів. Досліджено маркери інтертекстуальності та їхні класифікації (за В. Хлебдою, Г. Сютюю). Зазначено, що в цілому текстам інтернет-дискурсу властивий специфічний набір маркерів інтертекстуальності, часто інтертекстеми вживаються без маркерів, обов'язкових, наприклад, у наукових текстах.

Проаналізовано джерела інтертекстем, оскільки їхнє виявлення є важливим складником дослідження інтертекстуальності. Розглянуто низку термінів, використовуваних для означення систематизованого переліку інтертекстуальних одиниць, як-от: *словник засвоєних текстів, інтертекстуальна енциклопедія, цитатний тезаурус, інтертекстуальний тезаурус*. Зазначено, що діахронійний та синхронійний аналізи інтертекстуальності дадуть якісно різні універсальний та національний цитатний тезауруси, оскільки інтернет-дискурс оперативно реагує на соціально-політичні та культурні зміни.

Виявлено, що здебільшого джерелами інтертекстуальних одиниць є фольклорні, релігійні, публіцистичні, наукові, офіційно-ділові, розмовні тексти; художні та анімаційні фільми, рекламні тексти й ролики. Зазначено, що важливим є співвідношення питомої та запозиченої частин цитатного тезаурусу для збереження національної ідентичності лінгвospільноти. Проаналізовано

вплив російсько- та англійськомовної культур на український інтертекстуальний тезаурус.

Досліджено трансформування різних типів інтертекстем. Розглянуто використання в науковій літературі таких термінів, як *варіація*, *варіант*, *варіативність*, а також *модифікація*, *структурно-семантична модифікація*, *модифікувальні інновації* тощо.

Проаналізовано жанрове різноманіття інтернет-текстів. Особливу увагу приділено таким жанрам, як блог, допис, мем. Зазначено, що в інтернет-дискурсі представлені різноманітні субдискурси, тексти яких характеризуються різною жанровою та тематичною належністю.

У другому розділі обґрунтовано вибір лінгвального матеріалу, визначено методику формування фактологічної бази дослідження. Дослідницький корпус сформовано з даних, вилучених із текстів різних жанрів та тематики, які, однак, обмежено часовими рамками та способом спілкування. Фактологічну базу дослідження сформовано з інтертекстем різних типів (цитата/афоризм (як лаконічна цитата); паремія; фразеологізм; колокація, композит), база налічує 3096 контекстів.

Під час формування бази даних застосовано метод суцільного вибирання з текстів, розміщених в інтернеті. Використано автоматизовані методи опрацювання природномовної інформації, зокрема систему контент-аналізу Alphateka (пошук відбувався за маркерами інтертекстуальності). Доповнено фактологічну базу даних за допомогою «ручного» опрацювання текстів.

Аналіз лінгвального матеріалу дав змогу виокремити частотні метаоператори та їхні модифікації. Спостережено, що складником метаоператорів є компонент-антропонім (в мережевих текстах використовують кореференти імені автора вислову); маркерами інтертекстуальності бувають вказівки на жанр, лапки і/або знак авторського права; автори інтернет-текстів використовують одночасно декілька маркерів інтертекстуальності; до маркерів інтертекстуальності належить графічне виокремлення інтертекстем (виокремлення слів великими літерами, курсивом, погрубленням, кольором,

використання такого застосунку, як «закреслений текст» тощо). Здебільшого введені в текст інтертекстеми не супроводжуються жодними маркерами інтертекстуальності. Фактологічна база дослідження містить 73% одиниць, введених у текст без метаоператорів.

Виявлені моделі метаоператорів дають змогу під час використання, зокрема, ГРАК автоматизовано опрацьовувати природномовну інформацію.

У дисертаційній праці застосовано комплексну методику дослідження, використано описовий метод для класифікації одиниць та інтерпреації результатів. Класифікацію інтертекстем представлено у вигляді реляційної бази даних (Додаток Л). Семантичні трансформації досліджено за допомогою компонентного аналізу, який є ефективним з огляду на наявність значної кількості трансформованих одиниць. Застосовано також прийом моделювання формальної структури інтертекстем, що дало змогу укласти перелік запитів для вилучення контекстів із корпусу (ГРАК), що уможливило, своєю чергою, верифікувати висновки про окремі вислови на корпусному матеріалі. Цінними для аналізу національно-культурної специфіки інтертекстуального тезаурусу виявилися елементи етимологічного аналізу.

У третьому розділі увагу приділено специфіці українського цитатного тезаурусу в інтернеті. Досліджено, що автори інтернет-текстів звертаються до Біблійних текстів як до авторитетного джерела, аргументуючи в такий спосіб власні міркування. Виявлено, що складником інтертекстуального тезаурусу української лінгвоспільноти виступає латинська афористика та пареміологія.

Фактологічна база дослідження налічує 52,33% питомих одиниць. Власне український складник інтертекстуального тезаурусу представлений питомою фразеологією та фразеологією, зокрема новітньою, нестабілізованою, яка відбиває актуальні соціально-політичні події. Досліджені такі джерела українського інтертекстуального тезаурусу, як українська народна пісня та казка, анекдот (спостережено новітні трансформації сюжетів), а також використання цитат із поетичних і прозових творів українських авторів. Інтернет-цитатник формується насамперед із рядків поезій Т. Шевченка (4,20% одиниць). Належить

зауважити, що з початком повномасштабної російської агресії кількість цитувань як Т. Шевченка, так й інших питомих джерел значно зростає. Часто цитованими є вірші Л. Українки, П. Тичини, Л. Костенко, І. Франка та ін.

Виявлено, що важливим складником сучасного інтернет-цитатника є українська авторська пісня, зокрема, часто цитують мовці тексти Д. Павличка, гуртів Плач Єремії, Океан Ельзи та ін. Інтернет-цитатник містить вислови з українського політичного дискурсу (напр., вислови В. Ющенка *«ці руки нічого не крали»*, *«любі друзі»* та ін.).

Проаналізовано вплив на український цитатний тезаурус російськомовної культури. Зазначено, що з огляду тривалу історію зросійщення, агресивну пропаганду Російської Федерації та сучасну мовну ситуацію в Україні в інтернет-цитатнику представлений значний прошарок російськомовних інтертекстем (понад 20% одиниць). З'ясовано, що значна частина прикладів використання російських інтертекстем не має жодного стилістичного чи аргументативного обґрунтування. Спостережено значну кількість інтертекстем, що сягають російської художньої прози, поезії, авторської пісні, художніх та анімаційних фільмів. Часто цитованими є ідеологічні тексти та політичні гасла радянського минулого.

Досліджено, що все більшої популярності набуває англійська мова, зокрема англійський художній дискурс. Часто цитованими є англійськомовні пісні, анімаційні та художні фільми, рекламний дискурс, тощо. Англійськомовний складник українського інтертекстуального тезаурусу налічує понад 10% інтертекстуальних одиниць.

Виявлено, що у досліджуваних текстах рідше трапляються цитати, джерелом яких є інші лінгвокультури: латинська (4,20%), французька (2,68%), давньоєврейська (2,49%), німецька (2,10%) та ін.

Досліджено, що оскільки інтернет-комунікації притаманні неформальність і «вільне поводження зі словом», наявне часте приписування того чи іншого вислову певній особі. Виокремлено низку типів бастардів, коли авторство інтертекстеми належить іншій особі/авторство невідоме або коли авторіві

приписують трансформовану інтертекстему (здебільшого це оказійний, часто пейоративний вислів).

У четвертому розділі представлено аналіз типових способів трансформування інтертекстем в українському сегменті інтернету. Виявлено, що зі структурного погляду типовою для інтернет-дискурсу є лексикалізація одиниць. Частотними є приклади дописів у соцмережах, які складаються з інтертекстем чи їхніх варіантів/трансформацій. Зазначено, що питання варіантності стосується насамперед такого типу інтертекстем, як стабілізовані фразеологізми та паремії, які зафіксовані у словниках.

Досліджено низку структурно-семантичних перетворень інтертекстем. Зазначено, що популярні інтертекстуальні одиниці зазнають звуження компонентного складу. Спостережено частотні випадки усічення інтертекстем, які мовці позначають дискурсивними словами *і так далі, etc*, трикрапкою. Виявлено розширення компонентного складу інтертекстем, яке може відбуватися як антонімізація (здебільшого за допомогою використання заперечної частки *не*). Частотним явищем трансформування одиниць виявлено додавання компонента/компонентів та заміну компонента/компонентів.

З'ясовано, що значно рідше за перелічені типи трансформацій трапляється такий тип, як структурно-семантична (рольова) інверсія. Спостережено зміну категорійного значення одиниць, а також контамінацію, яка полягає в об'єднанні/накладанні здебільшого двох інтертекстем. З аналізу випливає, що найчастіше контамінуються фразеологізми та паремії. Трапляються також оказіональні трансформації інтертекстем, зумовлені буквализацією значення одиниці.

Для текстів інтернет-дискурсу характерне розгортання фразеологічних/літературних образів. Спостережено випадки нанизування стабілізованих фразеологічних образів, що підсилює загальну експресивність тексту. Зафіксовано низку прикладів одночасного використання кількох типів трансформацій.

Аналіз дав змогу виокремити типові моделі трансформування інтертекстем на основі врахування частотності того чи іншого типу трансформацій. Розглянуті інтертекстеми мають різні походження, структуру і кількісний склад. Як було показано на прикладі інтертекстеми *камінь спотикання*, малокомпонентним сполукам властиве розширення компонентного складу, а заміна компонента може траплятися лише в тому разі, коли одиниця належить до широковідомих. Багатокомпонентні сполуки трансформуються різноманітніше. Достатньо частотними є випадки, коли відбувається звуження компонентного складу одиниці до так званого стрижневого слова чи словосполуки. Типовою модифікацією багатокомпонентних сполук є заміна компонента. У низці трансформацій спостережено одночасну заміну кількох компонентів, однак це не впливає на впізнаваність одиниці, оскільки в цьому разі збереження структури одиниці сприяє впізнаваності. Як свідчить здійснений аналіз, загалом багатокомпонентні сполуки рідше розширюють свій компонентний склад.

Дані про характерні типи трансформування інтертекстем є важливими для корпуснобазованого аналізу, оскільки на їхній основі можна прогнозувати структуру SQL-запиту, що сприяє об'єктивності здобутих даних. Дослідження узуральності/оказіональності типів трансформування інтертекстем, яке враховує їхню частотність, має значущість для лексикографічної практики, оскільки врахування результатів такого аналізу сприятиме уточненню словникових дефініцій.

У висновках узагальнено отримані результати дослідження.

Ключові слова: інтертекстема, інтертекстуальність, дискурс, запозичення, неологізм, трансформація, цитата, фразеологізм, частотність, корпус.

SUMMARY

Lavriv M.M. Intertextuality of genres of the Ukrainian Internet segment. – Qualification scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 035 Philology. – Lviv Polytechnic National University, Lviv, 2023.

The dissertation is devoted to the study of the intertextuality of the Ukrainian Internet segment as based on Internet texts of various genres (mostly 2000-2022). For the analysis, the factual basis of the study with more than 3000 contexts is formed.

The study of intertextuality is carried out using a comprehensive methodology. The descriptive method is used to classify intertextemes. The method of continuous selection from Internet texts was used to form the factual basis of the study.

The insufficient analysis of the specifics of intertextuality of texts and posts on the Internet, in particular in its Ukrainian segment, the need to identify sources of intertextuality, to study the structural and semantic characteristics of intertextemes and markers of intertextuality, as well as the necessity to analyze typical transformations of intertextemes determine the topicality of the dissertation topic.

The thesis consists of an introduction, four chapters, conclusions, references and appendices.

The introduction formulates the purpose and objectives of the dissertation, characterizes its object and subject, specifies the factual material and research methods, reveals the scientific novelty, theoretical significance and practical value of the work, provides information on its structure and approbation of the results obtained.

The first chapter presents approaches to understanding the phenomenon of intertextuality in modern linguistics and reviews the scientific literature on the analysis of such concepts as *intertextuality*, *intertexteme*, *intertext*, *precedency*, *precedent phenomenon*, *auto-precedents*, *interdiscursivity*, *hypertextuality*, *intermediality*.

The dissertation embraces a narrow understanding of intertextuality, namely, this category is interpreted as a linguistic phenomenon that allows us to identify the repertoire of intertextemes in the studied discourse, as well as markers of intertextuality, which, in turn, testifies to the national and cultural characteristics of the

quotation thesaurus.

The synonymic concepts, namely hypo-/hyperonymy (intertextuality, precedent, interdiscursivity, hypertextuality, intermediality) are considered. The terminology used to denote a unit of intertextuality is analyzed (e.g., *quote*, *aphorism*, *intertext*, *intertexteme*, *winged word*, etc.). These terms are sometimes synonymous, and sometimes they denote units of different types. The markers of intertextuality and their classification (according to W. Chlebda, H. Siuta) are considered. It is noted that, in general, texts of Internet discourse are characterized by a specific set of intertextuality markers, i.e. intertextemes are often used without markers that are mandatory, for example, in scientific texts.

The sources of intertextemes are analyzed, since their identification is an important component of the intertextuality examination. A number of terms used to denote a systematized list of intertextual units is considered; they are: *dictionary of adopted texts*, *intertextual encyclopedia*, *quotation thesaurus*, *intertextual thesaurus*. It is noted that diachronic and synchronic analyzes of intertextuality will result in different quality universal and national quotation thesauri, since the Internet discourse responds quickly to socio-political and cultural changes.

It has been found that the sources of intertextual units are mostly folklore, religious, journalistic, scientific, official business, colloquial texts; feature films and animated films, advertising texts and commercials. It is observed that in the Ukrainian online bibliography the ratio of the specific and borrowed parts is important. The influence of Russian and English cultures on the Ukrainian intertextual thesaurus is analyzed.

The transformation of different types of intertextemes is regarded. The use of such terms as *variation*, *variant*, *variability*, as well as *modification*, *structural and semantic modification*, *modifying innovations*, etc. in the scientific literature is considered.

The genre diversity of Internet texts is analyzed. Particular attention is paid to such genres as blog, post, meme. It is highlighted that various sub-discourses are represented in the Internet discourse, the texts of which are characterized by diverse genre and thematic belonging.

The second chapter substantiates the choice of practical material and defines the methodology for forming the factual basis of the research. The corpus for analysis is formed from the data extracted from various genre and topic texts, but which are limited by temporality and communication mode. The factual data of the study is shaped from intertextemes of various types (quotation → aphorism (as a concise quotation); paremia; phraseological unit; collocation → composite); the referred factual corpus includes 3096 contexts.

The database was compiled using the method of continuous selection from texts posted on the Internet. Automated methods of processing natural language information were used, in particular, the Alphateka content analysis system (the search was based on intertextuality markers). The factual database was supplemented with the help of «manual» text processing.

The analysis of the linguistic material substantiated the extraction of distinguished frequency meta-operators and their modifications. It is observed that a component of meta-operators is an anthroponym component (referents of the author's name are used in online texts); at times, intertextuality markers are indicators of genre, quotation marks and/or copyright marks; authors of online texts use several intertextuality markers simultaneously; intertextuality markers include graphic highlighting of intertextemes (capitalization of words, italics, bold type, color, use of such applications as «~~strikethrough text~~», etc.). In the majority of cases the intertextemes introduced into the text are not accompanied by any markers of intertextuality. The factual base of the study contains 73% of the units inserted into the text without meta-operators.

The identified models of meta-operators allow for automated processing of natural language information when using GRAC, among others.

The thesis incorporates a comprehensive research methodology, using a descriptive method for the interpretation/classification of units. The results of the intertexteme classification are presented in the format of a relational database (Appendix L). Semantic transformations are investigated using component analysis, which is effective due to the presence of a significant number of transformed units. In addition, the technique of modeling the formal structure of intertextemes was applied;

this enabled the compilation of a list of queries for extracting contexts from the corpus (GRAC), which, in turn, made it possible to verify the conclusions about individual expressions in the corpus. Elements of etymological analysis proved to be valuable for analyzing the national and cultural distinguishing features of the intertextual thesaurus.

The third chapter focuses on the specifics of the Ukrainian quotation thesaurus on the Internet. It is proved that the authors of Internet texts refer to the Biblical texts as a reliable source, thus arguing their own arguments. It is found that Latin paremiology is a component of the intertextual thesaurus for the Ukrainian linguistic community.

The factual base includes 52,33% of determined units. Such sources of the Ukrainian intertextual thesaurus as Ukrainian folk song and fairy tale, anecdote (the latest transformations of plots are observed), as well as the use of quotations from poetry and prose works of Ukrainian authors are studied. The online quotation book is formed primarily from the lines of Taras Shevchenko's poetry (4,20% of units). It is worth mentioning that since the beginning of the full-scale Russian aggression, the number of citations of Taras Shevchenko and other distinct sources has increased significantly. Poems by L. Ukrainka, P. Tychna, L. Kostenko, I. Franko, and others are often cited.

It is revealed that an important component of the modern online quotation book is a Ukrainian author's song, in particular, the texts of D. Pavlychko, the bands of Plach Yeremii, Okean Elzy, etc. are often quoted by speakers. The quotation book is replenished with expressions from Ukrainian political discourse (e.g., V. Yushchenko's statements «*these hands did not steal anything*», «*dear friends*», etc.)

The influence of Russian-language culture on the Ukrainian quotation thesaurus is scrutinized. Given the long history of Russification, aggressive propaganda of the Russian Federation and the current linguistic situation in Ukraine, the Internet citation index currently contains a significant layer of Russian-language intertextemes (over 20% of units). It should be noted that a significant number of examples of Russian intertextemes usage do not have any stylistic or argumentative justification. A considerable number of intertextemes is observed to go back to Russian fiction, poetry, author's songs, feature films and animated movies. Ideological texts and political

slogans of the Soviet past are often quoted.

It has been found out that the English language – English fiction discourse in particular, is becoming increasingly popular. English-language songs, animated and feature films, advertising discourse, etc. are frequently cited. The English-language component of the Ukrainian intertextual thesaurus includes more than 10% of intertextual units.

It has been discovered that in the studied texts there are less frequent quotations originating from other languages and cultures: Latin (4,20%), French (2,68%), Hebrew (2,49%), German (2,10%), etc.

It is proved that since Internet communications are characterized by informality and «free wording», there is a frequent attribution of a particular expression to a certain person. There are a number of types of bastards when the authorship of the intertexteme belongs to another person / the authorship is unknown or when the author is attributed to a transformed intertexteme (mostly occasional, often pejorative expression).

Chapter four presents characteristic ways of transforming intertexts in the Ukrainian segment of the Internet. It was found that from the structural point of view, the lexicalization of units is typical for online discourse. Examples of posts on social networks consisting of intertexts or their variants/transformations are frequent. It is noted that the issue of variation concerns primarily such types of intertexts as stabilized phraseological units and pemia, which are fixed in dictionaries.

A number of structural and semantic transformations of intertexts is investigated. It becomes obvious that popular intertextual units undergo a narrowing of their component composition. The frequent cases of truncation of intertexts, which are marked by ellipsis with discourse words *and so on, etc.*, are observed. The expansion of the component composition of intertexts, which can occur as antonymization (mostly through the use of the negative particle *not*), is revealed. The frequent phenomenon of unit transformation is the addition of a component/components and the replacement of a component/components.

It has been found out that structural-semantic (role) inversion is less common than the above mentioned types of transformations. We observe a shift of the categorical

meaning of the units, along with contamination, which consists in combining/overlying two intertexts predominantly. It has been analyzed that phraseological units and paremics are most often contaminated. We come across occasional transformations of intertexts caused by the literalization of the meaning of a unit.

The distinguishing quality of the Internet discourse texts is the enhancement of phraseological/literary images. There are cases of consequential adding up to the stabilized phraseological images, which intensifies the overall expressiveness of the text. A number of examples demonstrate the simultaneous use of several types of transformations are recorded.

The analysis enabled us to identify typical models of intertextual transformation based on the frequency of a particular type of transformation. The analyzed intertexts are of different origins, structure and quantitative composition. As illustrated by the example of *the stumbling block* intertext, single- or two-component compounds are characterized by the expansion of the component composition; the replacement of a component can occur only when the unit belongs to the well-known ones. Multi-component compounds are transformed in a more diverse manner. It is common for the component composition of a unit to be narrowed down to a so-called keyword or phrase. A typical modification of multicomponent compounds is the replacement of a component. In a number of transformations, several components are simultaneously replaced, but this does not affect the recognizability of the unit, since in this case the preservation of the unit structure contributes to recognizability. The analysis testifies that multicomponent compounds are more resistant to expanding the component composition.

The data on the characteristic types of intertextual transformation are important for corpus-based analysis, since they can be used to predict the structure of a CQL query, which contributes to the objectivity of the data obtained. The study of the usuality/occasionality of intertextual transformation types, taking into account their frequency, is important for lexicographic practice, since the results of such an analysis will facilitate the clarity of dictionary entries definitions.

The conclusion summarizes the results of the study.

Keywords: intertexteme, intertextuality, discourse, borrowing, neologism, transformation, quotation, phraseological unit, frequency, corpus.

**НАУКОВІ ПРАЦІ, У ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ
ОСНОВНІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ ЗДОБУВАЧА:**

*Наукові праці у виданнях, включених до переліку
наукових фахових видань України:*

1. Журавель М. М., Лаврів Ю. І. Специфіка формування фактологічної бази дослідження інтертекстуальності українського сегмента інтернету. *Актуальні питання іноземної філології*. 2019. № 10. С. 79–85. (Особистий внесок автора: проаналізовано підходи до таких понять у сучасній лінгвістиці, як: інтернет-лінгвістика, інтернет-дискурс, інтертекстуальність, маркер інтертекстуальності; подано найпоширеніші моделі маркерів інтертекстуальності.)
2. Лаврів М. М. Специфіка трансформацій фразеологізмів в інтернет-дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 1, вип. 25. С. 243–249. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.1.46>.
3. Лаврів М. Типові моделі трансформування інтертекстом в українському інтернет-дискурсі. *Лінгвістичні студії*. 2023. Вип. 45. С. 78–89. DOI: <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2023.45.8>.

Праця у науковому періодичному виданні іншої держави:

4. Lavriv M. Intertextemes sources of the Ukrainian Internet segment. *Scientific journal of Polonia University*. 2023. Vol. 56, No 1. P. 139–147. DOI: <https://doi.org/10.23856/5620>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Журавель М. М., Лаврів Ю. І. Реляційна база даних для дослідження інтертекстуальності (на матеріалі української мови). *Людина. Комп'ютер. Комунікація* : зб. наук. пр. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 47–51. IV Міжнародна наукова конференція «Людина. Комп'ютер. Комунікація.» (25-27 вересня 2019, м. Львів) (Особистий внесок автора:

проаналізовано підходи до таких понять, як: інтертекст, інтертекстема; для комплексного аналізу інтертекстуальності розглянуто низку характеристик інтертекстем; виокремлено різні типи інтертекстем; досліджено їх етимологію.)

6. Журавель М. М. Інтертекстеми англійськомовного походження в українських мережевих текстах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2020. Вип. 9 (77). С. 98–101. Міжнародна науково-практична конференція «Прикладні лінгвістичні дослідження в умовах міжкультурної комунікації» (10 квітня 2020, м. Острог). DOI: 10.25264/2519-2558-2020-9(77)-98-101.

7. Zhuravel M., Lavriv Y. Methodology for analysis of intertextuality: technical aspect. *CEUR Workshop Proceedings*. 2021. Vol. 2870 : Proceedings of the 5th International conference on Computational linguistics and intelligent systems (COLINS 2021), Lviv, Ukraine, April 22–23, 2021. P. 855–865. The 5th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (22-23 квітня 2021, м. Львів) (Особистий внесок автора: виявлено найчастотніші інтертекстеми; проаналізовано цитованих авторів; зауважено, що інтернет-користувачі вдаються до цитування персонажів художніх фільмів без чіткого вказування автора висловлювання, а також, що у багатьох випадках інтертекстеми не супроводжуються в тексті жодним маркером; зазначено, що здебільшого інтертекстеми є запозиченими з інших мов і використовуються авторами дописів як мовою оригіналу, так і в перекладі; знайдено транслітеровані інтертекстеми, які часто вжито без маркерів, що ускладнює автоматизацію пошуку; виявлено низку трансформованих інтертекстем, а також фразеологічних алюзій.)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ	20
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ПРАЦЬ	21
ВСТУП.....	26
РОЗДІЛ 1. ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ЯВИЩА ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ	35
1.1. Інтертекстуальність і суміжні, синонімійні та гіпо-/гіперонімійні поняття	35
1.1.1. Інтертекстуальність та прецедентність.....	36
1.1.2. Інтертекстуальність та інтердискурсивність.....	38
1.1.3. Інтертекстуальність та гіпертекстуальність.....	39
1.1.4. Інтертекстуальність та інтермедіальність.....	40
1.2. Термінологія на позначення одиниці інтертекстуальності	44
1.3. Маркери інтертекстуальності	51
1.4. Джерела інтертекстем	54
1.5. Трансформація інтертекстем	57
1.6. Жанрове різноманіття інтернет-текстів	62
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	73
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ФАКТОЛОГІЧНОЇ БАЗИ.....	76
2.1. Методика формування фактологічної бази дослідження.....	76
2.2. Методика дослідження інтертекстуальності	107
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	111
РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОГО ЦИТАТНОГО ТЕЗАУРУСУ В ІНТЕРНЕТІ.....	115
3.1. Джерела інтертекстем	115
3.1.1. Український складник інтертекстуального тезаурусу.....	115
3.1.2. Російськомовний складник в українському сегменті інтернету....	126
3.1.3. Англійськомовний складник інтертекстуального тезаурусу.....	132
3.1.4. Інші джерела інтертекстем.....	135

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	139
РОЗДІЛ 4. ТИПОВІ СПОСОБИ ТРАНСФОРМУВАННЯ ІНТЕРТЕКСТЕМ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕГМЕНТІ ІНТЕРНЕТУ	142
4.1. Варіантність та трансформації інтертекстем	142
4.2. Структурні трансформації	144
4.3. Структурно-семантичні перетворення інтертекстем.....	147
4.3.1. Скорочення компонентного складу інтертекстем.....	147
4.3.2. Усічення інтертекстеми.....	155
4.3.3. Антонімізація інтертекстеми.....	156
4.3.4. Поширення компонентного складу інтертекстеми.....	158
4.3.5. Заміна компонента/ів.....	161
4.3.6. Структурно-семантична інверсія/конверсія.....	170
4.3.7. Зміна категорійного значення інтертекстеми.....	171
4.3.8. Контамінація інтертекстем.....	171
4.3.9. Буквалізація образу.....	176
4.3.10. Розмивання/розгортання фразеологічного/літературного образу.....	176
4.3.11. Використання кількох трансформацій.....	179
4.4. Типові моделі трансформування інтертекстем.....	180
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4.....	186
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	198

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ

ДМ – дієслово мовлення

Tw – Twitter

FB – Facebook

Tg – Telegram

ІВ «ВК» – Інтернет-видання «Вечірній Київ»

ІГ «Д» – Інтернет-газета «День»

ІГ «ВЗ» – Інтернет-газета «Високий замок»

ІГ «УМ» – Інтернет-газета «Україна молода»

ІГ «КС» – Інтернет-газета «Кримська світлиця»

ІГ «ЄП» – Інтернет-газета «Європейська правда»

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ПРАЦЬ

БСРП – Мокиєнко В. М., Никитина Т. Г. Большой словарь русских поговорок. Москва : ЗАО «ОЛМА Медиа Групп», 2007. 784 с.

БСЦКВ – Душенко К. Большой словарь цитат и крылатых выражений. Москва : «Эксмо» ; «ИНИОН РАН», 2011. 1216 с.

ВДПС – В дорогу. Пластовий співаник. 2-е вид. Торонто, 1987. 151 с.

ВТС – Вільний тлумачний словник, 2017. URL: <http://sum.in.ua/f/> (дата звернення: 01.12.2022).

ГРАК – Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) / М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, М. Возняк, М. Крук та ін. Київ ; Львів ; Єна. 2017–2021. URL: uasogrus.org. (дата звернення: 07.02.2023).

ГРНП – Галицько-руські народні приповідки: у 3 т. / [зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко]. 2-ге вид. Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. Т. 1. 832 с. ; Т. 2. 818 с. ; Т. 3. 699 с.

ГСУМ – Словарь української мови Бориса Грінченка. Київ, 1907–1909. Т. I–IV. 2971 с.

ЖГ – Жгучий глагол: словарь народной фразеологии. – Зеленый век. В. Кузмич. 2000. 448 с. URL: <https://is.gd/oRQYXb> (дата звернення: 18.09.2022).

ЖР – Белянин В. П., Бутенко И. А. Живая речь. Словарь разговорных выражений. Москва : ПАИМС, 1994. 192 с.

ЗВУ – За волю України / упоряд. Є. Гіщинський. Луцьк : Навч.-метод. центр культури Волині, 2007. 391 с.

ЗУЕ – Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.

КВУЛМ – Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті вислови в українській літературній мові : афоризми, літературні цитати, образні вислови. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Київ : Вища школа, 1975. 334 с.

КСЖЛУМ – Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. Київ, 2003. 334 с.

КСНВТС – Дядечко Л. П. Крылатые слова нашего времени : толковый словарь. Москва, 2008. 797 с.

ЛЛПЖ – Лексикон львівський: поважно і на жарт / Н. Хобзей, К. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш / НАН України, Ін-т українознавства імені І. Крип'якевича. Львів, 2009. 670 с.

ЛПП – Цимбалюк Ю.В. Латинські прислів'я і приказки. Київ : Вища школа, 1990. 436 с.

ЛЭСФ – Лепешаў І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў. Мінск : БелЭн, 2004. 448 с

ПРН – Пословицы русского народа: сборник В. Даля : в 2-х т. Москва : Худож. лит., 1989. Т. 1. 431 с. ; Т. 2. 449 с.

ПУНФ – Павлюк В. Приповідки або Українсько-народня філософія. З друкарні Івана Соляничя, в Едмонтоні, Алберта. Едмонтон, 1946. 355 с.

РУССВ – Вирган І. О., Пилинська М. М. Російсько-український словник сталих виразів. Харків : Прапор, 2000. 864 с.

РУТСП – Російсько-український тлумачний словник паремій / Ж. В. Колоїз, З. П. Бакум, Л. А. Білоконенко, Т. І. Вавринюк, Н. М. Малюга, Н. М. Шарманова ; за ред. проф. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2016. 454 с.

СЛТЕ – Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 711 с.

СМССС – Глуховцева І. Я. Словник модифікованих стійких сполучень слів в узусі кінця ХХ – початку ХХІ століття. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 328 с.

СМУ – Береза Т. Скажи мені українською. Львів : Априорі, 2019. 456 с.

СРА – Елистратов В. С. Словарь русского арго: материалы 1980-1990 гг. : Около 9000 слова, 3000 идиоматических выражений. Москва : Русские словари, 2000. 694 с.

СРФИЭС – Словарь русской фразеологии : ист.-этимол. справочник / А. К. Бирих, В. М. Мокиенко, Л. И. Степанова ; С.-Петербур. гос. ун-т. Санкт-Петербург : Фолио-Пресс, 1998. 700 с.

ССЛ – Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: у 4 т. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 1. 402 с. ; Т. 2. 350 с. ; Т. 3. 426 с. ; Т. 4. 388 с.

ССУС – Словник сучасного українського сленгу / [упоряд. Т. М. Кондратюк]. Харків : Фоліо, 2006. 350 с.

СУМ-11 – Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980.

СУМ-20 – Словник української мови : у 20 т. / НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. Київ : Наук. думка, 2010.

СФПЧ – Словник фразеологізмів та паремій Чернівецьчини : матеріали до словника фразеологізмів та паремій Чернівецьчини / уклад. Г. Кузь, Н. Руснак, М. Скаб, Л. Томусяк. Чернівці : ЧНУ імені Юрія Федьковича, 2017. 352 с.

СФУМ – Словник фразеологізмів української мови / відповід. ред. Винник В. О. Київ : Наук. думка, 2003. 788 с.

УНПП – Українські народні прислів'я та приказки. В. Бобкова, Й. Багмут, А. Багмут. Київ : Державне вид-во худож. літератури, 1963 р. 790 с.

УПП – Українські прислів'я та приказки : збірник / відп. ред. С. Д. Зубков. Київ : Дніпро, 1984. 391 с.

УППТІ – Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад М. Номис ; упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. Київ : Либідь, 1993. 768 с. («Літературні пам'ятки України»)

УППФ – Українські прислів'я, приказки, фразеологізми. URL: <http://surl.li/malca> (дата звернення 01.11.2022).

УРРУФТС – Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник / І. С. Олійник, М. М. Сидоренко. Київ : Рад. школа, 1991. 400 с.

УСП – Українські сороміцькі пісні / упорядк., передм., прим. М. М. Красикова ; худож.-оформ. Л. Д. Киркач. Харків : Фоліо, 2003. 287 с.

ФСРЛЯ – Фёдоров А. И. Фразеологический словарь русского литературного языка. 3-е изд., испр. Москва : Астрель: АСТ, 2008. 878, [2] с.

ФСРЯ – Фразеологический словарь русского языка / сост. А. Н. Тихонов (рук.

авт. кол.), А. Г. Ломов, Л. А. Ломова. 3-е изд., стереотип. Москва : Рус.яз. – Медиа, 2007. 334, [2] с.

ФСССГД – Ужченко В., Ужченко Д. Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу. Вид. 6-е, доповн. й переробл. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 552 с.

ФСУМ – Фразеологічний словник української мови : у 2-х кн. / АН України, Ін-т укр. мови ; [уклад.: В. М. Білоноженко та ін., редкол.: Л. С. Паламарчук (голова) та ін.]. Київ : Наук. думка, 1993. Кн. 1. 528 с. ; Кн. 2. С. 528–908.

ЭСКСВ – Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений / авт.-сост. В. Серов. 2-е изд. Москва : Локид-Пресс, 2005. 880 с.

ЯОСФ – Котов-Померанченко В. Язык Одессы: Слова и фразы. Одесса : Optimum, 2013.

AHDI – Ammer Ch. American Heritage Dictionary of Idioms. 1992. URL: <https://library.wbi.ac.id/repository/293.pdf> (дата звернення: 10.12.2022).

CED – Collins English Dictionary. URL: www.collinsdictionary.com (дата звернення: 10.12.2022).

CD – Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення: 10.12.2022).

DLWP – Morwood J: A Dictionary of Latin Words and Phrases. Oxford University Press, 1998.

HP – A handbook of proverbs / by Bohn H. G. London, 1855. 583 p.

IDI – The Idioms: dictionary of idioms. URL: <https://www.theidioms.com/> (дата звернення: 12.12.2022).

LDCE – Longman dictionary of contemporary English. Harlow : Pearson Longman, 2009. 2081 p.

ODA – Delahunty A., Dignen S., Stock P. The Oxford Dictionary of Allusions. Oxford : Oxford University Press, 2001. 453 p.

ODC – Farkas A. The Oxford Dictionary of Catchphrases. Oxford : Oxford University Press, 2002. 368 p

ODPF – Knowles E. The Oxford dictionary of phrase and fable. (Elizabeth M.) Oxford ; New York : Oxford University Press, 2000.

ODQ – Knowles E. The Oxford Dictionary of Quotations. Oxford : Oxford University Press, 2009. 1184 p.

UD – Urban Dictionary. URL: <https://www.urbandictionary.com/> (дата звернення: 10.12.2022).

WSJP – Wielki słownik języka polskiego, Redaktor naukowy Piotr Źmigrodzki. URL: <https://wsjp.pl/> (дата звернення: 10.12.2022).

ВСТУП

Інтертекстуальність упродовж тривалого часу перебуває в центрі активних наукових досліджень. Однак технічний прогрес чинить значний вплив на мову, наявні численні приклади інформаційно-культурних інновацій. Виникнення Інтернету, а також комп'ютерно-опосередкованої комунікації спричинило появу в Інтернеті «своїї» мови. Її функціонування у просторі інтернет-комунікацій – це об'єкт дослідження нового напрямку в мовознавстві – інтернет-лінгвістики [33]. Інтернет-лінгвістику чи лінгвістику інтернету як ділянку мовознавства запропонував ще в 2001 р. Д. Крістал у праці «Мова та інтернет» [246]. Л. Компанцева розуміє інтернет-лінгвістику як «поліпарадигмальну дисципліну, що вивчає типологічні особливості всіх рівнів інтернет-комунікації (функціонально-системного, дискурсивного, когнітивного, соціолінгвістичного і лінгвогендерологічного)» [92, с. 26]. На її думку, причина появи інтернет-лінгвістики є унікальною, бо зумовлена виникненням нового комунікативного середовища, нової реальності (чи віртуальності), що ніколи раніше не існувала [92, с. 25]. Л. Городенко вважає, що мова є головним засобом побудови вигаданого віртуального світу, об'єднаного навколо ідеї в спільноту; набір лексем, які виокремлюють індивіда серед інших, ідентифікує його належність до певного соціального об'єднання як у реальному, так і у віртуальному житті [30], з огляду саме на це є важливим лінгвістичний аспект дослідження інтернету. За словами О. Горошко, один із напрямків досліджень інтернету засновано на постмодерністських концепціях розуміння сучасного суспільства, у концептуальних межах якого під час опису інтернету використовують такі поняття, як *ризома* (Гваттарі), *інтертекстуальність* (Крістева), *хаосмос* (Джойс), *паратема* (Фуко) [32, с. 81]. Інтернет-лінгвістика стрімко розвивається. Сьогодні виокремлюють низку напрямків досліджень в інтернет-лінгвістиці: вторинна усність, аббревіатури, смайли, мовна культура, мовне консультування, електронні словники, гіпертекст, жанри онлайн-мовлення, література [278, с. 269–280].

Дослідники зауважують, що інтертекстуальність є базовою ознакою й постмодерністського медіатексту [297, с. 209]. К. Годсдон-Чемпіон зазначає, що інтертекстуальність – це виразна риса інтернет-дискурсу, особливо в новинних групах, присвячених суперечливим темам [263]. На його думку, у цих групах чужі слова часто є «предметом пристрасного спілкування», а оцінювання та спростування є спільною діяльністю [263]. Окрім того, часто вживані інтертекстеми засвідчують те, які цінності та культурні надбання є важливими для тієї чи іншої мовної спільноти. Іншими словами, уживання питомих інтертекстем є чинником збереження національної ідентичності. Г. Приходько дійшла висновку про те, що: «Мова певного етносу – це, з одного боку, онтологічно-комунікативне відображення особистісного стрижня буття, а з іншого – це генеральна лінія розвитку колективної свідомості, що відбувається внаслідок протиставлення релевантних концептуальних сфер: внутрішнього та зовнішнього світів, суб'єктивного та об'єктивного, духовного та фізичного, нематеріального та матеріального» [158, с. 95].

Інтертекстуальність досліджують у межах низки сучасних наукових парадигм. Глибоко категорію інтертекстуальності проаналізовано з погляду напрямків, які тяжіють до літературознавства. У межах лінгвістики дослідники виокремлюють кілька підходів до аналізу інтертекстуальності, наприклад, М. Салецька – когнітивний, психолінгвістичний, лінгводидактичний, лінгвостилістичний, лінгвокультурологічний, дискурсивний підходи [165, с. 445–448].

У межах культурологічного/лінгвокультурологічного підходу працювали Р. Барт [5], Ж. Дерріда [48], Ю. Крістева [273], О. Переломова [141]; Н. Сунько [178] та ін.; формального – Р.-А. де Богранд, В. Дресслер [14; 53] та ін.; дискурсивний підхід використовували О. Переломова [140]; С. Дячок [56], В. Мусієнко [124], О. Бойко [15] та ін.; комунікативний – Я. Швець [210], К. Годсдон-Чемпіон [263], Л. Шевченко [211], В. Галич [26] та ін. Окремі дослідники обґрунтовують необхідність інтегрованого підходу до проблеми інтертекстуальності [193].

Цінну заувагу подає польський дослідник В. Хлебда: явище під назвою «крилаті слова» несподівано складне й багатоаспектне, лежить на межі кількох дисциплін (теорії та історії літератури, теорії тексту, стилістики, лінгвістичної прагматики, фразеології) і потребує аналізу з кількох точок зору. Згаданий автор підкреслює, що дотеперішні дискусії та дослідження крилатих слів звертали увагу лише на один літературний аспект (переважно історико-літературний); лінгвістичний аспект досі перебуває в цілковитій тіні [242, с. 190]. Належить зауважити, що термін *крилаті слова* є зіставним із терміном *інтертекстема*.

Традиційно науковці звертаються до аналізу інтертекстуальності жанрів художнього стилю [38; 61; 163]. Так, особливості поетичної цитати досліджено у працях Г. Сюті [183]. Також цю категорію активно аналізують у межах публіцистичного стилю, зокрема електронних ЗМІ [47; 68; 77; 167; 168; 206; 212; 216 та ін.].

Інтертекстуальності українського інтернет-дискурсу присвячено розвідки А. Гурдуза [42]; О. Васиної [21]; І. Лепетюк [114]; О. Дарморіз [45]; О. Левченко [111]; І. Сахарук [169] та ін.

На цьому етапі розвитку саме лінгвістичної науки важливо дослідити інтертекстуальність традиційних і новітніх жанрів інтернету, оскільки сьогодні характерною рисою загального дискурсу є використання різноманітних типів цитат, формул і кліше [див. про це: 243, с. 207; 270, с. 140–141]. Так, досліджують специфіку інтертекстуальності новітніх жанрів, наприклад, мемів [315]; СМС-повідомлень [246; 266]. Окрім того, Г. Шпіла зауважує, що (традиційні) фольклорні жанри зазвичай (ще не аналізували) не аналізують як меми в контексті Інтернету чи інших сфер спілкування [309, с. 311].

Окрім того, сьогодні в межах соціо-семантичного підходу дискурс¹ розуміють як сферу спілкування з акцентуванням її когнітивного

¹ «Поняття «дискурс» в сучасній науці виявляється надбагатозначним, при чому, розширюючи поле свого функціонування, цей термін набуває все нових і нових осмислень: це і «текст», «тип текстів», «характер комунікативної культури», «когнітивний стиль», «мова», «мовленнєвий акт», «висловлення», «речення» тощо» [159, с. 37–38].

(світомоделювального) аспекту, як сукупність принципів репрезентації реальності [див. про це: 101, с. 17]. Дослідники дійшли висновку, що за допомогою семіотичного коду дискурс нав'язує всьому, що представляє, відповідну структуру цінностей, соціальну й економічну за своїм походженням [254, с. 4]. З огляду на зазначене, особливої ваги для формування національних світоглядних настанов набуває функціонування питомих інтертекстом у сучасних текстах. Іншими словами, значущою є наявність інтертекстуальних зв'язків із національними джерелами.

Такі дослідники, як Ю. Крістева, Н. Феркло, Л. Філліпс, М. В. Йоргансен дотримувалися думки про те, що інтертекстуальність відображає вплив історії на текст і вплив тексту на історію, оскільки текст базується на більш ранніх текстах і, через це, сприяє історичному розвитку та зміні [див. про це: 274, с. 39; 250, с. 102; 201, с. 119].

Специфіку інтертекстуальності текстів та дописів в інтернеті, зокрема в його українському сегменті, проаналізовано ще недостатньо, що зумовлює **актуальність** дослідження.

Мета цієї праці – дослідити характеристики інтертекстуальності в текстах різної жанрової та тематичної належності, представлені в українському сегменті інтернет-дискурсу.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати підходи до інтерпретації поняття *інтертекстуальність* у сучасній лінгвістиці;
- сформувати фактологічну базу дослідження;
- описати характерологічні ознаки інтернет-цитатника українського сегмента інтернету;
- виявити джерела інтертекстом, зокрема з'ясувати частки питомого та запозиченого в українському інтернет-цитатнику;
- дослідити структурні та семантичні характеристики інтертекстом і маркерів інтертекстуальності;
- проаналізувати типові трансформації інтертекстом, наявні в

досліджуваному сегменті.

Матеріалом дослідження послуговували інтернет-тексти різної жанрової та тематичної належності (здебільшого 2000–2022 рр.), із яких вилучено інтертекстеми. Фактологічна база дослідження налічує 3096 контекстів.

Об'єктом дослідження є інтертекстеми, які виявлено в інтернет-текстах різної жанрової та тематичної належності в українському сегменті інтернету.

Предмет дослідження – характерологічні ознаки інтертекстуальності таких текстів, зокрема культурні, структурні та семантичні особливості інтертекстем і маркерів інтертекстуальності.

Методи дослідження. У дисертаційній праці застосовано комплексну методикау дослідження. За допомогою описового методу класифіковано інтертекстеми. Використано прийом моделювання для відтворення трансформаційних процесів і формалізації результатів аналізу структури досліджуваних одиниць. Застосовано корпуснобазований аналіз для верифікації висновків та уникнення їхньої суб'єктивності, а також елементи етимологічного аналізу для з'ясування походження інтертекстеми та елементи кількісного аналізу. Для дослідження семантичних трансформацій інтертекстем застосовано компонентний аналіз. Під час формування фактологічної бази дослідження використано метод суцільного вибирання з текстів, розміщених в інтернеті.

Новизна дисертаційної праці полягає в тому, що вперше об'єктом комплексного аналізу стали інтертекстеми, які побутують в українському сегменті інтернету; одним із складників запропонованої методики є використання корпусних технологій.

Теоретичне значення дисертаційної праці полягає в тому, що уточнено розуміння понять *інтертекстуальність* та *інтертекстема*; запропоновано авторський підхід до класифікації інтертекстем.

Практичне значення полягає в застосуванні комплексної методики аналізу матеріалу, яка може бути використана для аналізу категорії інтертекстуальності в інших текстах. Зокрема, запропоновано трансформаційні моделі інтертекстем, на основі яких можна сформулювати SQL-запити для корпусного аналізу.

Згромаджений лінгвальний матеріал може послугувати для укладання словника актуальних інтертекстем.

Особистий внесок здобувача. Уточнено теоретичне підґрунтя та підходи до інтерпретації поняття *інтертекстуальність* у сучасній лінгвістиці; сформовано дослідницький корпус із даних, вилучених із мережевих текстів різних жанрів та тематики; досліджено низку структурно-семантичних перетворень інтертекстем; проаналізовано типові моделі трансформування інтертекстуальних одиниць.

Апробацію дисертації здійснено на міжнародних та українських конференціях: IV Міжнародна наукова конференція «Людина. Комп'ютер. Комунікація.» (25-27 вересня 2019, м. Львів); Міжнародна науково-практична конференція «Прикладні лінгвістичні дослідження в умовах міжкультурної комунікації» (10 квітня 2020, м. Острог); The 5th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (22-23 квітня 2021, м. Львів).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено в 7 наукових публікаціях, з них 1 стаття у наукометричній базі даних, що індексована Scopus, 1 стаття у науковому фаховому виданні України, 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, 3 статті у фахових виданнях України, які включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus, 1 стаття у нефаховому виданні України.

Структура й обсяг дисертації підпорядковані поставленій меті та розв'язанню поставлених завдань. Дисертаційна праця складається з переліку умовних позначень і скорочень, переліку умовних скорочень лексикографічних праць, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 227 сторінок, з яких 197 основного тексту, додатки становлять 482 сторінки (загальний обсяг із додатками 709 сторінок).

У **вступі** сформульовано мету й завдання дослідження, схарактеризовано її об'єкт і предмет, конкретизовано фактичний матеріал і методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне значення та практичну цінність роботи,

наведено відомості про її структуру й апробацію отриманих результатів.

Перший розділ «Підходи до розуміння явища інтертекстуальності в сучасній лінгвістиці» присвячено узагальненню підходів до розуміння поняття інтертекстуальності. Розглянуто суміжні, синонімічні, гіпо- та гіперонімічні поняття, як-от: *інтертекстуальність*, *прецедентність*, *інтердискурсивність*, *гіпертекстуальність*, *інтермедіальність* тощо. Проаналізовано використання різноманітних термінів для позначення інтертекстуальної одиниці, які утворюють значний синонімічний ряд (*цитата*, *афоризм*, *інтертекстема*, *ремнісценсія*, *інтертекст*, *алюзія* тощо), або називають різні типи таких одиниць. У межах розв'язання термінологічних питань розглянуто поняття *цитата* та *крилаті слова*, а також здійснено спробу виявити їх диференційні ознаки.

Зазначено, що важливим складником дослідження інтертекстуальності є виявлення джерел інтертекстем, зокрема часток питомих та запозичених одиниць. Особливу увагу приділено розумінню понять *цитатний тезаурус* та *інтертекстуальний тезаурус*. Зауважено, що синхронійний аналіз інтернет-текстів засвідчує використання як «апробованих» одиниць, так і новітніх (які перебувають на стадії стабілізації або пасивізації).

Аналіз джерел інтертекстем свідчить про те, здебільшого джерелами одиниць є фольклорні, релігійні, художні, публіцистичні, наукові, офіційно-ділові, розмовні тексти; художні та анімаційні фільми, рекламні тексти і ролики. Виявлено, що український інтернет-цитатник містить значну кількість російських та англійських інтертекстем.

Зазначено, що інтернет-дискурсу властиве значне жанрове та тематичне різноманіття. Розглянуто класифікацію жанрів інтернету. Особливу увагу становлять такі інтернет-жанри, як блог, допис, мем тощо.

У **другому розділі** «Методи дослідження та формування фактологічної бази» представлено комплексну методику дослідження та описано особливості застосування використаних методів і прийомів. Дослідницький корпус сформовано з даних, вилучених із текстів різних жанрів та тематики, однак

обмеженими часовими рамками та способом спілкування. Застосовано автоматизовані методи опрацювання природномовної інформації, зокрема систему контент-аналізу Alphateka (пошук відбувався за маркерами інтертекстуальності). Доповнено фактологічну базу даних за допомогою «ручного» опрацювання текстів. Подано аналіз частотних метаоператорів та їхніх модифікацій.

У дисертаційній праці використано описовий метод для інтерпретації/класифікації інтертекстем. Семантичні трансформації досліджено за допомогою компонентного аналізу. Цінними для аналізу національно-культурної специфіки інтертекстуального тезаурусу виявилися елементи етимологічного аналізу. Здійснено кількісний аналіз досліджуваних одиниць. Окрім того, за допомогою моделювання відтворено трансформаційні процеси та формалізовано результати аналізу структури досліджуваних одиниць.

На основі структурно-семантичного аналізу інтертекстем створено запити для визначення частотності використання різних метаоператорів у підкорпусі інтернет-текстів. Зроблено висновки про те, що найчастотнішими моделями метаоператорів є: як + відомо; як + ДМ + в народі, люди, древні; мудрі/розумні люди тощо.

Аналіз частотності та репертуару одиниць різного походження засвідчує, що власне український складник інтернет-цитатника становить 52,33%. Виявлено значну кількість російськомовних інтертекстем (20,48%) та англійськомовних (10,47%). Значно менше виявлено одиниць латинського (4,20%), французького (2,68%) та іншого походження.

У **третьому розділі** «Специфіка українського цитатного тезаурусу в інтернеті» досліджено особливості українського цитатного тезаурусу в інтернеті. Проаналізовано значний вплив на український цитатний тезаурус російськомовної культури. Зазначено, що з огляду тривалу історію зросійщення, агресивну пропаганду Російської Федерації та сучасну мовну ситуацію в Україні в інтернет-цитатнику представлений значний прошарок російськомовних інтертекстем. Належить зауважити, що значна частина прикладів використання

російських інтертекstem не має жодного стилістичного чи аргументативного обґрунтування. Досліджено, що все більшої популярності набуває англійська мова, зокрема англійський художній дискурс. Виявлено, що значно рідше порівняно з українськими, російськими та англійськими інтертекстемами трапляються одиниці німецького, польського, французького та ін. походження.

Досліджено випадки приписування (свідомого чи несвідомого) авторства висловам. Здебільшого мовці приписують авторство вислову через незнання автора цитати/афоризму або у випадку вживання трансформованих інтертекstem okazійного чи пейоративного вислову.

У **четвертому розділі** «Типові способи трансформування інтертекstem в українському сегменті інтернету» представлено типові способи трансформування інтертекstem в українському сегменті інтернету. Частотними є приклади дописів у соцмережах, які складаються з інтертекstem чи їхніх варіантів/трансформацій. Аналіз лінгвального матеріалу засвідчує, що із структурного погляду типовим для інтернет-дискурсу є лексикалізація одиниць.

Досліджено низку структурно-семантичних перетворень інтертекstem. Аналіз дав змогу виокремити типові моделі трансформування інтертекstem на основі врахування частотності того чи іншого типу трансформацій. На прикладі інтертекстем *камінь спотикання* показано, що малокомпонентним сполукам властиве розширення компонентного складу, заміна компонента трапляється у тому разі, коли одиниця належить до широковідомих. Багатокомпонентні сполуки змінюються різноманітніше. Найявні частотні випадки звуження компонентного складу інтертекстем до стрижневого слова чи словосполуки. Характерний тип трансформації багатокомпонентних сполук – це заміна компонентів. Як свідчить здійснений аналіз, загалом багатокомпонентні сполуки рідко розширюють свій компонентний склад.

У **висновках** узагальнено отримані результати дослідження.

РОЗДІЛ 1. ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ЯВИЩА ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Інтертекстуальність і суміжні, синонімічні та гіпо-/гіперонімічні поняття

Категорія інтертекстуальності вже тривалий час перебуває в центрі уваги філологічної науки. Її досліджувало чимало науковців у межах низки наукових парадигм і на матеріалі текстів різної стильової належності. У сучасній лінгвістичній науці, як зауважує І. Сахарук, інтертекст розглядають у широкому та вузькому значеннях: широке розуміння передбачає інтерпретацію інтертекстуальності як «діалогу кожного конкретного тексту з культурою, у якій він існує», натомість за вузьким розумінням «інтертекстуальність розглядають як лінгвістичний феномен, тобто формальний зв'язок текстів, під час якого одні тексти містять явні або приховані покликання на інші» [167, с. 128]. У дисертаційній праці застосовано вузьке розуміння поняття *інтертекстуальність*.

Термін *інтертекстуальність* запропонувала Ю. Крістева ще в 1967 р. Дослідниця на основі праць М. Бахтіна розробила власну теорію інтертекстуальності й вважає, що будь-який текст будується як мозаїка цитатій, адже це – вбирання і трансформація іншого тексту та місце постійного взаємообміну між безліччю фрагментів [103, с. 429]. Ю. Крістева *інтертекстуальністю* називала «ту текстуальну інтеракцію, яка відбувається всередині окремого тексту. Для пізнавального суб'єкта інтертекстуальність – це поняття, яке буде ознакою того способу, яким текст прочитує історію і вписується в неї» [273, с. 443]. Р. Барт дав таке визначення поняттю *інтертекст*: «Кожний текст виступає як інтертекст; інші тексти існують у ньому на різних рівнях у більш чи менш пізнаваних формах: тексти попередньої культури й тексти культури нинішньої. Кожний текст – це нова тканина, що створена зі старих цитат. Фрагменти кодів культур, формул, ритмічних структур, соціальних

ідіом і т. ін. – усе ввібрано текстом та перемішано в ньому, бо завжди до тексту й навколо нього існує мова. Як необхідна умова для кожного тексту, інтертекстуальність не може бути зведена до проблем джерел і впливів, вона є загальним полем антонімічних формул, походження яких рідко можна виявити, неусвідомлених або автоматичних цитувань, які наводяться без “лапок”» [5]. Окрім того, дослідники, зокрема Р. Якобсон, уживають термін *тропеїчна інтертекстуальність*, яка характеризує як творчість одного автора, так і текстовий універсум загалом; вона реалізується шляхом повторення тропів (епітетів, порівнянь, метафор, іронії тощо) [СЛТЕ, с. 191].

Відомою є метафора У. Еко: «неправда, що твір створений автором. Твір створює твір, текст створює текст і всі разом розмовляють між собою залежно від намірів їхніх авторів» [249, с. 4]. Низка дослідників наголошує на тому, що явище інтертекстуальності засноване на звичці людини розповідати історії [240, с. 21]. Дослідниця М. Опп зазначає, що “інтертекстуальність” називає відношення тексту до інших текстів у більшій “мозаїці” культурних практик та їхнього вираження. Отже, «інтертекст» є фокусувальною точкою в цій мережі або системі, тоді як «інтертекстуальний» потенціал і статус тексту походять від його зв’язків з іншими текстами минулого, сьогодення та майбутнього [293].

Належить зауважити, що в сучасній лінгвістиці застосовують різні терміни для позначення «відносин» між текстами: транстекстуальність “риси, які явно або неявно з’єднують два тексти” (Ж. Жаннет) [292, с. 291–302]; у межах транстекстуальності Ж. Жаннет виокремлює паратекстуальність (відношення між текстом та зовнішнім контекстом); гіпертекстуальність, яку сьогодні називають зв’язком гіпотекстуальності між двома схожими текстами чи стилями; метатекстуальність (співвідношення між текстом та його коментарями); архітекстуальність (співвідношення між текстом та його жанровим архітекстом) [240, с. 21].

1.1.1. Інтертекстуальність та прецедентність. Дослідники пропонують розрізняти інтертекстуальність і прецедентність, зауважуючи, що в сучасній лінгвістиці ці терміни часто вживають як синонімічні. Л. Шевченко висловлює

низку зауваг щодо праць, у яких немає чіткого розрізнення цих явищ: «Численні покликання, пояснення й аргументація Н. Кузьміної не дозволяють, проте, коректно сформулювати принцип чіткого розрізнення інтертекстуальності й прецедентності, коли йдеться про жанрові моделі (зокрема, загальну типологію жанрів різних функціональних стилів або окремі жанри, наприклад, есе, інтерв'ю та ін.), присутність у свідомості соціумів явищ із різною етичною, культурною і навіть більше – цивілізаційною оцінкою (специфічні еталони поп-культури, жовтої преси, соціальної та міжнаціональної агресії, ідеологія якої переформулює релігійні догмати, історичні факти й культурні процеси та ін.), реальні події, що в медіа з прецедентних моментально переходять у розряд інтертекстуальних (прецедентність і водночас символічність революцій – гідності, помаранчевої, троянд, тюльпанів та ін.)» [212, с. 15–16].

О. Ільченко розрізняє поняття інтертекстуальності та прецедентності [75, с. 156], покликаючись на дефініцію прецедентного феномену, подану О. Селівановою: прецедентний феномен – компонент знань, позначення та зміст якого добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальний і використаний у когнітивному та комунікативному планах [СЛТЕ, с. 492]. Дослідження І. Сахарук теж базовано на традиційному розумінні поняття *прецедентного феномена* «...суспільне, історичне або культурне явище, текст або особистість, які є широковідомими та значущими для цього соціального співтовариства, і до яких здійснюється регулярна апеляція в дискурсі» [167, с. 130]. І. Богданова розуміє прецедентність як «властивість прецедентних одиниць, яка полягає у зв'язку цих феноменів із певними значущими одиничними явищами суспільного або культурного життя, актуальності цих одиниць для носіїв певної лінгвокультури в когнітивному плані» [12, с. 57].

Л. Гриценко, Н. Одарчук, Т. Мірончук та ін. до прецедентних висловлювань слушно зараховують стійкі сполуки (фразеологізми) та прислів'я, адже для них характерна стійкість, образність і відтворюваність у мовленні конкретної лінгвоспільноти [129, с. 113].

Прецедентним мовним явищам та інтертекстемам властивий різний ступінь поширеності: у межах певної лінгвокультури, у межах культурного ареалу, в усій світовій культурі.

Окремі дослідники використовують такий термін, як *автопрецеденти* [73]. Г. Сюта висловлює певні сумніви щодо вмотивованості терміна *автопрецедент*, оскільки очевидно є суперечність між поняттями прецедентність, яке передбачає поширеність мовної одиниці, і авто- (що вказує на одну мовну особистість). Згадана дослідниця пропонує термін *індивідуальний прецедентний текст*, який можна використовувати, досліджуючи формування індивідуального цитатного тезаурусу [184, с. 42]. Наведену дефініцію терміна можна доповнити інформацією про те, що така значущість властива не лише окремій мовній особистості, але й певній лінгвоспільноті, яка може охоплювати носіїв діалектної норми, об'єднаних спільністю проживання, родину, невелике коло шкільних друзів тощо. Саме індивідуальні прецедентні тексти становлять вагому частку «цитатного тезаурусу» сучасного користувача інтернету, оскільки комунікація в інтернеті спирається на засади «вільного поводження зі словом», дає змогу виявляти індивідуальні мовні особливості, не відчувати стильові та інші нормативні обмеження [див. також: 41]. Г. Сюта зауважує, що цитатний тезаурус сформовано в процесі пізнання текстів культури, зафіксовано у свідомості мовців та апробовано різностильовою, різножанровою і різночасовою усною та писемною мовною практикою корпусу висловлень, надслівних образно-смыслових єдностей як вербальних акумуляторів знань про ці тексти [184, с. 59].

Отже, у цій праці прецедентність (відомі лінгвоспільноті явище, текст або особистість) розуміємо як поняття ширше, ніж інтертекстуальність.

1.1.2. Інтертекстуальність та інтердискурсивність. На думку К. Васкес, інтертекстуальність відіграє велику роль у процесі смислоутворення, оскільки інтертекстуальна обізнаність є ключовою під час створення нових текстів та інтерпретації наявних [313, с. 66]. Сенс не міститься в одному тексті, а скоріше кожний текст отримує своє значення в результаті його вбудовування в кілька шарів уже наявних текстів, а також у соціальні та текстові практики.

Інтертекстуальність, мабуть, найкраще концептуалізувати як практику створення тексту, так і як дискурсну властивість текстів [313, с. 66]. К. Васкес вважає, що поняття інтертекстуальності, застосоване спочатку до літературних текстів, охоплює широкий спектр різноманітних текстових практик: починаючи від аллюзій, зроблених на інші тексти, до повторення, цитування та перефразування [313, с. 66]. Поняття інтердискурсивність тісно пов'язане з інтертекстуальністю, належить до привласнення конвенцій, ресурсів і практик дискурсу від одного жанру до іншого [230, с. 35]. Дослідники висновують, що інтертекстуальність можна концептуалізувати як використання слів деяких інших текстів або створення покликань на них, тоді як інтердискурсивність належить до «змішування жанрів» або «гібридизації одного жанру чи типу тексту з іншим» [232, с. 52]. Віджай К. Бхатія також зазначає, що тимчасом як інтертекстуальність має тенденцію бути досить стандартизованою та конвенціоналізованою, інтердискурсивні практики, як правило, більш складні та інноваційні і приводять до загальної гібридності [230, с. 35].

Загалом інтернет-дискурсові властива гібридність, різноманіття інтертекстуальних виявів з огляду на інтердискурсивність.

1.1.3. Інтертекстуальність та гіпертекстуальність. Сьогодні не можна оминати увагою співіснування та співвідношення термінів *інтертекстуальність* та *гіпертекст/гіпертекстуальність* [див., наприклад: 10; 300]. І. Бехта розуміє гіпертекст як рівночасно «художній та технічний мультисеміотичний засіб репрезентації вербальної інформації, що з'явився як наслідок зміни друкованого тексту на електронний текст у постмодерністську епоху і є вагомим культурологічним зсувом у бік електронної комунікації» [10, с. 39]. Важливою є заувага дослідника про те, що «кожний постмодерністський текст виявляється включеним у систему створених до нього чи паралельно з ним текстів, набуває візуального багатовимірного уявлення і стає мультисеквенційним» [10, с. 39]. Так, на думку Е. Дженнінгса, гіпертекст «можна уявити як нескінченне електронне вкладання «виносок», кожна з яких

збагачує всі інші, жодна з них не є вторинною, хоча з нею доводилося стикатися першою» [268].

Натомість К. Ву повертається до ідеї Ю. Крістєвої про інтертекстуальність, продемонстровану на тривимірній координатній діаграмі, у якій не існує жодної межі горизонтальної та вертикальної поверхонь [318]. На думку згаданого дослідника, основна увага такої поведінки читання, спричиненої інтернетом, пов'язана з вертикальною поверхнею, де розглядається взаємозв'язок між “текстом” і “контекстом” [318]. Автор справедливо стверджує, що така нелінійність читання, іншими словами явище гіпертексту, існувала вже десятки років тому [318, с. 305]. Н. Паттерсон демонструє відмінність інтертекстуальності та гіпертекстуальності в такий спосіб: Барт оголошує «Смерть автора» і підносить читача на вищий рівень, тоді як гіпертекстуальна концепція говорить про зникнення розмежування між автором і читачем [295, с. 76]: «Гіпертекст дає дозвіл читачам залучити себе до процесу побудови сенсу і “писати” текст таким способом, який часто відрізняється від того, що передбачав автор. Гіпертекст дає нам зрозуміти розмитість ролі читача / автора» [295, с. 76].

Отже, сучасні гіпертекстові технології зумовлюють підсилення явища інтертекстуальності, зменшуючи при цьому роль автора за традиційним її розумінням.

1.1.4. Інтертекстуальність та інтермедіальність. Дослідники вважають, що «термін “інтермедіальність” (англ. Inter + media / art = intermedia / interart) запропонував німецький вчений А. Гансен-Льове (1983), а обґрунтував поняття філософ І. П. Ільїн (1998), який започаткував універсальну культурну мову, створивши її з мов кожного виду мистецтва. У широкому тлумаченні інтермедіальність – це створення інтегрованого поліхудожнього простору в системі культури (художня метамова культури, за І. П. Ільїним). У вузькому розумінні – це особливий тип інтертекстуальних зв'язків у творі мистецтва, де взаємодіють різні види творчості [302, с. 22].

Поняття інтермедіальність² розглядав також Генріх Ф. Плетт, який використовував його на позначення підкатегорії інтертекстуальності, і визначив його як перенесення знака з одного медіуму³ в інший, додавши: «зазвичай це не окремі значущі елементи, які замінюють іншими, а теми, мотиви, сцени, і навіть характерні для оригінального тексту настрої, які формуються в іншому медіумі» [301, с. 20].

Одна з перших спроб систематизувати явище інтермедіальності належить Г. Лунду (див. табл. 1.1) [280, с. 19–22].

Таблиця 1.1

Схематизація різних інтермедіальних явищ

КОМБІНАЦІЯ		ІНТЕГРАЦІЯ	ТРАНСФОРМАЦІЯ
Інтерреференція	Співіснування	Конкретна поезія	Словесний екфразис
Ілюстрація	Оголошення	Звукова поезія	Музичний екфразис
Емблеми	Марки	Типографіка	Програмна музика
Зображення та назва	Пісні	Роздрукований малюнок	Роман у кіно
Музика та назва	Відео	Речитатив/Мовний спів	Знакова проєкція
Фотожурналістика	Комікси	Концептуальне мистецтво	Слово в музиці
Книжка з картинками	Опера		
	Літургія		
	Плакати		

² Р. Слодчик зауважує: «Перш ніж перейти до глибшого аналізу інтермедіальних підходів, я хотіла би звернути вашу увагу на питання, пов'язані з інтерсеміотичністю (*intersemiotyczność*) (яку розуміють як взаємодію текстів, належних до двох різних семіотичних систем, які використовують знаки з різними можливостями формування та передавання значення) й інтерартистичністю (*interartystyczność*) (яка охоплює явища утворення зав'язків між різними галузями мистецтва за широким розумінням (наприклад, література і живопис) й оперативність цих термінів. Обидві категорії за предметом референції фактично є синонімами, а щодо інтермедіальності охоплюють (принаймні частково) позначене нею поле конотації та денотації (інтермедіальність є ширшим поняттям, яке містить як інтерсеміотичність, так і інтерартистичність)» [304, с. 112].

³ Сьогодні дослідники висновують, що теорія інтермедіальності використовує поняття «медіуму» («медіа» у множині) у трьох основних значеннях: як комунікативний канал, спосіб передачі інформації; як засіб масової інформації в їх зв'язку з техногенними процесами в сучасній комунікації; як знакова система, код [147, с. 22].

		Картинна абетка Іконічність Зображення, що містить словесні знаки	Кінематографічний роман Театралізація тексту
--	--	---	---

На цю схему спиралися К. Клювер [244] і Л. Гоек [264], як зауважила Р. Слодчик, однак, обмежуючись вербально-візуальними відносинами (дослідники надали термінові «інтермедіальність» ідіосинкратичне, дуже вузьке значення...). Вони ігнорували зв'язок із музикою, кіно, театром, фотографією та прикладним мистецтвом (і навіть оперою та літургією), не брали до уваги зв'язок із танцем та архітектурою і т.зв. виконавським мистецтвом, яке було предметом багатьох досліджень останніми роками [264, с. 77] (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Вербально-візуальні зв'язки

СХЕМА ВІДНОШЕНЬ СЛОВА Й ОБРАЗУ	транс- медіальний зв'язок	мульти- медіальний дискурс	змішаний медіаль- ний дискурс	інтер- медіальний дискурс
відмінність	+	+	+	-
зв'язність/ самодостатність	+	+	-	-
політекстуаль- ність	+	-	-	-
одночасне вироблення	-	-	+	+
одночасне отримання	-	+	+	+
процес	транспозиція	зіставлення	поєднання	об'єднання/ злиття
схематизований зв'язок текст- зображення	текст > зображення зображення > текст	зображення текст	зображення + текст	з о т б р е а ж е к н н с я т (i t m e a x g t e)
приклади	екфраза, художня критика, фотороман	емблема, ілюстрована книга,	плакат, комікс, поштова марка	типографіка, каліграма, конкретна поезія

СХЕМА ВІДНОШЕНЬ СЛОВА Й ОБРАЗУ	транс- медіальний зв'язок	мульти- медіальний дискурс	змішаний медіаль- ний дискурс	інтер- медіальний дискурс
		назва картини		

Л. Гоек розрізняє чотири типи вербально-візуальних зв'язків: 1) трансмедіальні зв'язки, коли взаємодія відбувається між двома різними формами художньої творчості, але відбувається в одному середовищі – наприклад, твір мистецтва, описаний в екфразі; слово і текст також можуть співіснувати, тоді ми розрізняємо тексти: 2) мультимедіальні (емблеми, ілюстровані книги), 3) змішані медіальні (змішані засоби масової інформації; плакати, комікси), 4) інтермедіальні (візуальна поезія) [264, с. 77].

У сучасній українстиці проблемі інтертекстуальності та інтермедіальності присвячено колективну монографію «Інтертекстуальність та інтермедіальність: в просторі української мови, літератури та культури» [69]. Одна із авторок цієї праці М. Мамич розуміє інтермедіальність як взаємодію жанрово-стильових різновидів національної мови в межах певного ЗМІ, яка виявляється в їхньому взаємоприспосуванні до оновлених функціональних умов, у дифузності жанрів, наприклад, наукового, офіційно-ділового, художнього стилів у публіцистичному субконтенті [118, с. 112–113].

У цій праці використовуємо підхід до розуміння інтермедіальності, запропонований А. Загнітком: «інтермедіальність як покликання на той самий сюжет у межах тексту одного медіа на текст іншого медіа з необхідністю інтермедіальних вкраплень у цьому тексті, визначення типів відношень таких текстів, установлення їх первинності і вторинності» [70, с. 145–146]. Інтермедіальність часто спостерігаємо в такому інтернет-жанрі, як мем, у межах якого наявне розгортання сюжету за допомогою різних медіа.

1.2. Термінологія на позначення одиниці інтертекстуальності

Для позначення «використання одного тексту (чи його частин) в іншому» застосовують різноманітні терміни, як-от: *цитата* [37; 123; 150]; *ремінісценція*, *інтертекст*, *інтертекстема* [7; 37; 164; 150; 184]; *алюзія*, *центон*, *крилате слово* [КСНВТС; 37; 87; 94; 224; 242; 270]; *крилаті вислови* [КВУЛІМ]; *крилаті вислови (слова)* [174]; *ептоніми*⁴ [КСНВТС; 156]; *парафраза*, *прецедентний вислів* [167], *афоризм*; *фразеологізм* [25; 131]; *прецедентний текст* [179]; *прецедентний феномен* [СЛТЕ; 9], *фразеологізм-інтертекстема* [18; 71]; *багатолексемний репродукт* [241; 243; 285].

У працях європейських та американських дослідників натрапляємо на терміни *catchphrases* [258; 284; ODC], *winged words* [251; 258], *fixed expressions* [251; 284], *allusions* [ODA; 265], *idiomatic phrases* [258], *widespread idioms* [299], *quotations* [ODQ], *inter-phraseologismen* [234].

К. Годсдон-Чемпіон пише, що оскільки не було системи категоризації інтертекстуальних посилань, то автор каталогізував усі випадки інтертекстуальності в корпусі та розробив схему класифікації, яка враховувала всі варіанти в межах даних (див. табл. 1.3) [263].

Таблиця 1.3

Типи інтертекстуальності

<p>1. Пряме посилання на тексти:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) парафрази текстів інших; б) посилання на текст інших без перефразування тексту; в) парафрази текстів, створених мовцем/письменником; г) посилання на тексти, створені мовцем/письменником; д) оцінні висловлювання (оцінка чужого чи власного тексту).
<p>2. Прямі цитати текстів:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) розділи, скопійовані з інших текстів; б) пряма цитата слова чи фрази – зазвичай взята в лапки; в) цитати файлу підпису.

⁴ Л. Дядечко пропонує відокремлювати фразеологію від крилатих висловів, пропонує для останніх термін ептонім [КСНВТС].

3. Неявні посилання на тексти (доповідач/автор не посилається на зовнішнє джерело, але зі змісту очевидно, що це інформація, яку він/вона отримав з іншого джерела, наприклад, тому що доповідач не мав би можливості мати прямий доступ до інформації).
4. Гіпотетичний текст (тексти, які ніколи не були написані чи сказані, але на які мовець посилається так, ніби вони були).
5. Культурні тексти, такі як загальні фрази чи прислів'я.

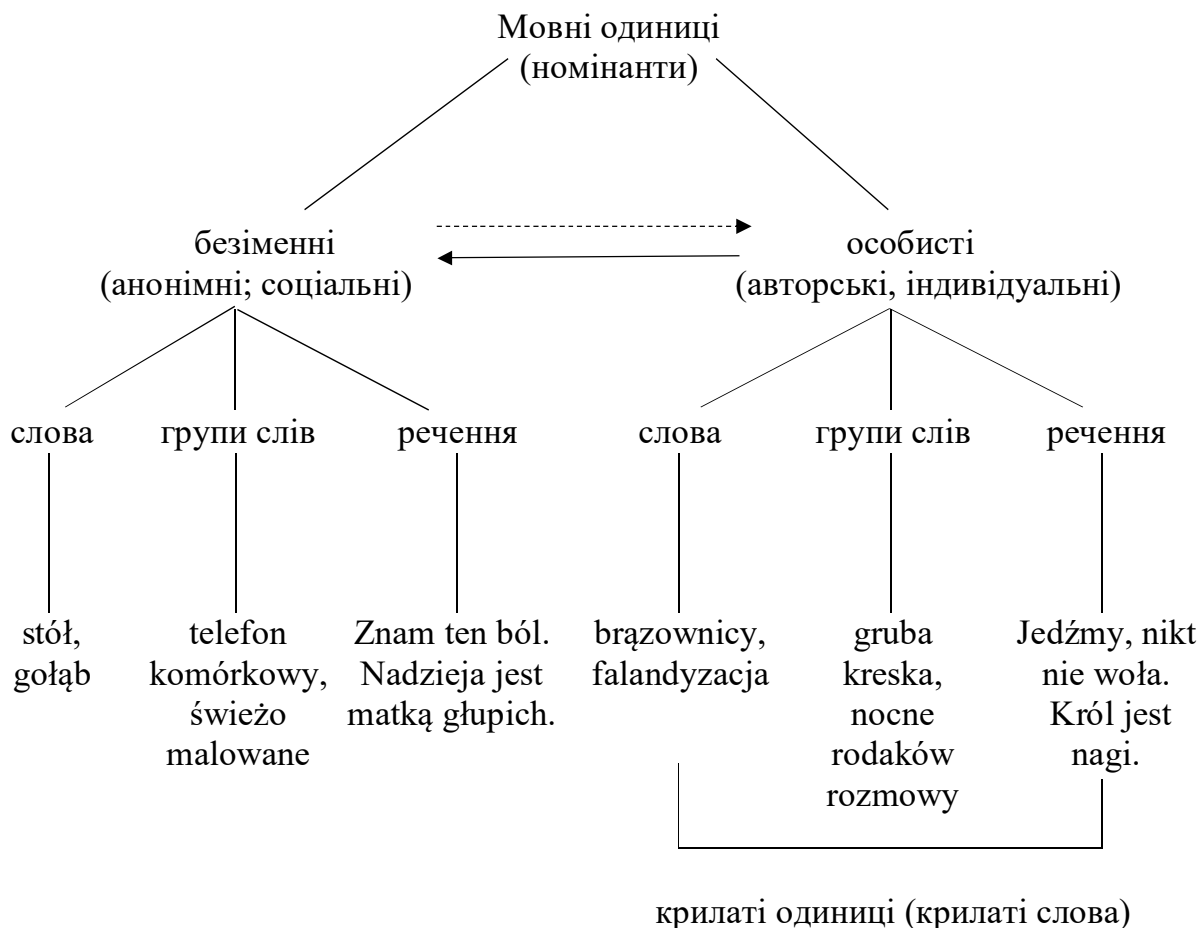
Належить зауважити, що перелічені терміни інколи є синонімійними, а інколи називають різні типи інтертекстем. Так, А. Коваль і В. Коптілов дотримувалися широкого погляду на обсяг «крилатих слів» [87, с. 29–30]. Л. Скрипник зазначає: «Сталі словесні формули, що являють собою часто повторювані в писемній і усній мові влучні вислови видатних осіб – письменників, філософів, учених, політичних діячів, – об'єднуються під назвою крилаті вислови (слова)» [174, с. 44]. Згадана дослідниця виокремлює низку структурних груп «крилатих утворень»: 1. Окремі слова узагальнено-метафоричного вжитку, слова-символи, як-от назви чимось визначних географічних об'єктів (*Аркадія, Едем, Олімп*). 2. Словосполучення типу: *мертві душі; менший брат; гарматне м'ясо*. 3. Речення – прості чи складні: *Нічим отверзнуться уста; Од молдованина до фінна На всіх язиках все мовчить, бо благоденствує* (Т. Шевченко). 4. Структури ускладненого типу – розгорнуті цитати на зразок: *«Мені ще з молодих років запам'ятався один афоризм політичного діяча й письменника стародавнього Риму – Катона Старшого Марка Порція. Він говорив: «Життя людини подібне до заліза. Коли пускати його в діло – воно стирається, якщо не пускати, то його іржа з'їдає»* (П. Тичина) [174, с. 44–46]. У цьому контексті цікаво зіставити підхід зарубіжної дослідниці С. Фідлер, яка тлумачить *winged words* як «клас ідіом реченневого типу» [251, с. 52].

Натомість представник польської лінгвістики В. Хлебда подає заувагу про те, що в більшості досліджень термін «цитата» займає місце *genus proximum* у визначенні крилатих слів. Проте цитата – навіть якщо її розуміти ширше, ніж

просто «буквальне цитування фрагменту тексту іншого автора в тексті літературного твору» – завжди, за самою своєю суттю, ідіолектно позначена: це елемент сфери *parole*, компонент і свідчення мовлення індивідуального й неповторюваного, що безперечно суперечить основній якості крилатих слів, які вважаються обіговими, поширеними, повторюваними (надіндивідуальними) [242, с. 190]. Він пропонує таку дефініцію терміна *крилаті слова*: авторські (або цитатопохідні) мовні твори з ознаками мовних одиниць (відносна автономія, заданість, відтворюваність), з одно- або багатолексемною структурою (хоч і обмеженою можливостями соціальної пам'яті) і з функцією самостійної номінації понять, оцінки суджень або ілюстрування понять, оцінки суджень, які вже містяться у висловлених твердженнях [242, с. 196].

Як зрозуміло з дефініції В. Хлебди поняття *крилаті слова* та схеми, розрізнявальною ознакою крилатих слів є їхня «авторськість» (див. схему 1.1).

Схема 1.1

Приклади крилатих слів, які навів В. Хлебда, засвідчують той факт, що загалом ще однією їхньою розрізнявальною ознакою є метафоричність.

Г. Сюта вважає, що в сучасній стилістиці термінові *цитата* властива інтертекстуальна інтерпретація: «...цитатою є не так безпосереднє запозичення текстового фрагмента, як актуалізація (опертя на нього чи відштовхування від нього) функціонально-стилістичного коду, що репрезентує певний спосіб мовомислення або стилістичну, мовно-естетичну чи жанрову традицію» [185, с. 67]. Згадана дослідниця пропонує таке визначення терміна *цитата*: «...з погляду інтертекстуальності цитата – це основний засіб актуалізації попередніх знань і реалізації такої концептуальної комунікативної ознаки художнього тексту, як діалогічність» [186, с. 78–79], виокремлюючи низку кваліфікативних ознак цитати: «...знакова природа, здатність виступати метонімічним замісником змісту прецедентного тексту; здатність функціонувати як лінгвоментальне відсилання до прецедентного тексту; конденсація та відновлюваність інформації про автора та/або протоджерело; неактуалізованість цієї інформації призводить до спотворення або й нівеляції інтертекстуальної інтеракції; відтворюваність форми і змісту (їх точність і повнота – величини змінні, у зв'язку з чим дослідники диференціюють точні, трансформовані та семантичні цитати); відносна автономність (семантична та/або графосемантична) на тлі нового тексту, збереження статусу “чужого слова”; атрибутованість (згадані в тексті чи епітексті ім'я автора, назва протоджерела, що полегшують упізнаваність цитати); графосемантична маркованість (лапки, написання курсивом, великими літерами, розрядним шрифтом тощо), які забезпечують візуальну ідентифікацію цитати і сприяють реалізації диференційних щодо цитат як одиниць мови і тексту референтних смислів “сказав не я / не зараз / не тепер”» [185, с. 71]. І. Косек стверджує, що крилаті слова – це етимологічні цитати (вони можуть бути похідними від цитат), але крилаті, трансформовані цитати є емансипованими від рідного контексту творіннями, структурно й змістовно відокремленими [270, с. 144].

І. Богданова доходить висновку про те, що «унаслідок масового вжитку деякі афористичні одиниці можуть втрачати свою паспортизованість (зв'язок із автором афоризму) і ставати народними» [12, с. 69].

І. Сахарук стверджує, що афоризм може функціювати і як прецедентний мікротекст, оскільки фактично він є цитатою, яка набула прецедентного характеру [167, с. 134]. За розумінням І. Сахарук, афоризм – це цитата, яка є відомою. Розмежовуючи крилаті вислови та афоризми, згадана авторка зазначає: «На відміну від крилатих висловів, афоризми завжди характеризуються логічною і граматичною завершеністю, вони передають закінчену думку, тому мають форми не словосполуки, а речення. Афоризми споріднені одиницям пареміологічного фонду мови (прислів'ям та приказкам), а їх диференційною ознакою є наявність авторства» [167, с. 134]. У цьому разі варто було б враховувати діахронійний та синхронійний аспект, а також комунікативний аспект, оскільки, як засвідчує аналіз, у багатьох випадках «етимологічно правильне» авторство відтвореного вислову, зокрема в інтернет-спілкуванні, для мовця не має значення. Як буде показано (див. розділ III), автори інтернет-дописів вказують як автора вислову авторитетну для них особу. Окрім того, існують так звані інтертекстеми-бастарди.

Отже, дослідники зосереджуються на такій ознаці, як авторство. Наявність авторства важлива у визначеннях так званих крилатих одиниць, афоризмів. Ця ознака є диференційною, коли йдеться про розмежування, наприклад, афоризмів і прислів'їв.

Дещо по-іншому ставить питання І. Косек, яка зазначає: «Питання про те, коли чужі слова чи їх трансформації стають одиницею мови, оманливо просте. Як стверджує Левіцкі (2003), див. також Ліберек (1999), щоб крилате слово стало фразеологізмом, воно має бути збережене як елемент коду, а не впливати з посилання на конкретний твір чи ситуацію, зафіксовану анекдотом. Однак проблема полягає в тому, щоб зрозуміти межу, визначити, коли ми можемо говорити про певну унітарну, текстову конструкцію як системно-лінгвістичний факт, одиницю мови» [270, с. 143].

Г. Шпіла звернув увагу на цікаву особливість такого піджанру інтернету, як демотиватор: значна низка антимотиваційних плакатів містять паремії (у різних формах) у поєднанні з іншими візуальними або словесними елементами демотиваційного плаката [309, с. 306]. Автор зазначає, що вони є трансляторами певного змісту, щодо якого люди можуть легко висловити свою особисту позицію [див., наприклад, 298, с. 190] або за допомогою якого/на основі якого можна сформулювати ставлення; загалом із усіх фольклорних жанрів вони, мабуть, є найбільш вірусним типом у сенсі їхньої здатності поширюватися окремо як канонічні структури, а також у своїй антиприказковій формі, і в результаті ставати спільним надбанням мовної спільноти [298, с. 190; 309, с. 311].

Дещо інший погляд та термінологію представлено у працях І. Сахарук [167, с. 135–136], на думку якої, «наявність зв'язку одиниці з джерелом походження є ключовою диференційною ознакою, що дає змогу відокремити прецедентні вислови від фразеологізмів». Вона вважає, що «поступово найбільш загальновідомі, уживані, емоційно навантажені прецедентні одиниці завдяки масовому вживанню можуть метафоризуватися або фразеологізуватися, внаслідок чого їхній зв'язок із джерелом походження значно слабшає, втрачається оригінальна образність і зменшується оцінний та маніпулятивний потенціал: *титан, тартар, блудний син, прокрустове ложе, перейти рубікон* і т.ін.» [167, с. 136]. І. Сахарук запроваджує терміни *прецедентні метафори*, якщо метафоризуються прецедентні імена, і *прецедентні фразеологізми*, якщо фразеологізуються⁵ прецедентні вислови відповідно [167, с. 136]. З цього

⁵ Окриленням В. Хлебда називає процес переходу від словосполучення-прототипу до крилатої одиниці (фрази), розуміючи під цим терміном процес формально-семантичної кристалізації форми цієї одиниці. Ця фігура може бути тотожною прототипу в тексті джерела або дуже віддаленою від нього: гидке каченя як крилата фраза в польській мові протягом десятиліть формально тотожна прототипу з тексту джерела (казки Г. Х. Андерсена «Гидке каченя»); також її сьогоднішнє значення – «той, кого зневажає оточення, хто несподівано виявляє свої високі якості» – принаймні схоже на інтенціональне значення, яке

впливає, що в багатьох випадках пропоновані класифікації спираються на різні підстави. І. Сахарук вважає, що прецедентні одиниці – це один із різновидів інтертекстуальних одиниць [167].

Сьогодні *інтертекстеми* визначають як «форми мовного вираження міжтекстових зв'язків, які класифікуються переважно за параметром точності відтворення в тексті-приймачі» [224, с. 5]. Г. Сюта стверджує, що «поняття інтертекстема в сучасній стилістиці вживається для позначення одиниць – маркерів міжтекстової взаємодії, інтертекстуальних відношень» [184, с. 81]. Інтертекстеми можуть бути формально представлені як окремі слова/словосполуки (наприклад, авторські лексичні новотвори, прецедентні імена, назви творів), також як прямі або непрямі нагадування про ситуації. І ці типи експлікації / імплікації – ознака, що максимально зближує інтертекстему з цитатою, засвідчує їхню онтологічну спорідненість [184, с. 81].

Як уже згадувалося, В. Хлебда запропонував термін «багатолексемний репродукт», який прямо вказує на важливу ознаку таких одиниць: репродукованість (відтворюваність) [285, с. 14]. Саме відтворюваність є однією з найважливіших ознак досліджуваних одиниць. З огляду на відтворюваність, до інтертекстем належить залучити колокації (і навіть окремі лексеми), які є складниками «іншого» дискурсу, іншими словами, маркують «інший» дискурс, або окремі лексеми (композиції, що є результатом синтаксичного словотворення).

На думку І. Сахарук, систему інтертекстуальних одиниць, які вербалізують прецедентні феномени в українському медійному дискурсі, можна подати у вигляді схеми (див. схему 1.2).

сам Андерсен пов'язує з назвою «Гидке каченя» у своїй алегоричній казці [242, с. 197].

Схема 1.2

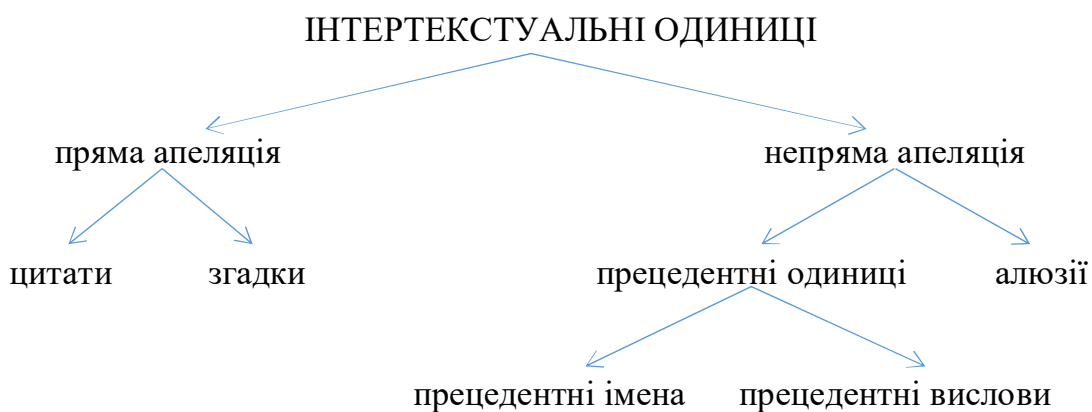

Схема 1.2. Система інтертекстуальних одиниць, які вербалізують прецедентні феномени в українському медійному дискурсі [167, с. 138].

Отже, інтертекстему розуміємо як вербальний вияв категорії інтертекстуальності; засіб, який оприявнює міжтекстові /міждискурсні зв'язки. До інтертекстем належать цитати/афоризми, фразеологізми, паремії, колокації, слова. Важливою ознакою інтертекстем є їхня відтворюваність. Відтворюваність не можна вважати строгою ознакою, оскільки наявні явища варіювання та трансформування, які не впливають на впізнаваність одиниць. Збереження зв'язку інтертекстеми із джерелом-автором дає змогу кваліфікувати таку одиницю, як цитату/афоризм, натомість втрата зв'язку із джерелом вказує на «перехід» одиниці до фразеологізмів чи паремій. Окрім того, інтертекстеми в тексті виконують низку функцій. Вони позначають той культурний простір, на який «спирається» текст, що має виняткове значення для збереження національно-культурної ідентичності.

1.3. Маркери інтертекстуальності

У сучасній науковій літературі існують різні класифікації маркерів інтертекстуальності. Їх традиційно поділяють на експліцитні та імпліцитні [58, с. 14]; безвідносні й відносні [204, с. 60] тощо.

В. Хлебда називає безвідносними такі маркери, які не «прив'язують» словосполуку ні до місця, ні до часу, ні до інших будь-яких обставин (метаоператори як *говорять*, як *говориться*, так званій, як *це прийнято називати* тільки інформують); оператори відносні зіставляють певний вислів із якимось місцем (країною, регіоном, кварталом, місцем праці), із якимось часом (епохою, періодом, відрізком часу, з минулим чи майбутнім), із тим чи іншим ракурсом [204, с. 60].

Г. Сюта, використовуючи термін *цитата*, зазначає, що «природа цитати як “чужого слова”, що збагачує новостворюваний текст сконденсованою в ньому мовно-культурною пам'яттю, передбачає обов'язкове впізнавання цього «чужого» – тільки за такої умови повноцінно реалізується притаманна йому діалогічність [183, с. 81–82]. Авторка застосовує термін Н. А. Кузьміної *поріг впізнаваності*, який залежить від ключової лексеми чи словосполуки [183, с. 88]. Цитована дослідниця класифікує маркери за належністю до різних мовних рівнів, виокремлюючи *графічні* (лапки, шрифтові виділення – курсив, напівжирний шрифт, розріджене написання, літерна капіталізація), які можуть використовуватися в поєднанні; *лексико-синтаксичні* (імена авторів, назви творів, увідні слова та формули, конструкції прямої мови) та *структурно-композиційні* (перегуки із заголовком, який містить пряму чи опосередковану атрибуцію або авторизацію цитати; перегуки з епіграфом; внутрішньотекстові пояснення, авторські коментарі в примітках) [183, с. 82–86]. Окрім того, в інтернет-текстах як маркери трапляються, наприклад, виокремлення кольором, уживання знака авторського права тощо.

У працях О. Левченко [109; 111] подано моделі маркерів інтертекстуальності (за термінологією Г. Сюти, *лексико-синтаксичних*). Так, О. Левченко зазначає, що функцію маркерів інтертекстуальності найчастіше виконують дієслова на позначення мовлення, без вказівки на авторство: як + дієслово мовлення (*кажуть*, *говориться*, *говорять*, *казали* тощо); модель як + відомо; як + ДМ + в народі, люди, древні; мудрі/розумні люди; прашури; предки; старі люди; мудрі люди минулого; мудрий український народ тощо [109].

Досліджено, що паремії вводяться до тексту за допомогою таких маркерів, як-от: як + ДМ + народна мудрість; приказка, прислів'я, народне/американське прислів'я; в старій китайській приказці, відома мудрість, давня/ народна/ кацапська приказка, крилатий вислів, латинське прислів'я, народний жарт, нова приказка соцмереж, російське народне прислів'я та ін. [109].

Ще одним маркером інтертекстуальності можна вважати фрагменти тексту, відтворені іншою мовою, транскрибовані чи транслітеровані.

Аналізуючи поетичні тексти, Г. Сюта перелічує увідні формули: *слова написані, як співається..., як сказано...[у пісні, у думі], як сказав поет..., так оспівав* та ін. [186, с. 75]. Окрім згаданих увідних формул, авторка виокремлює ситуативні маркери цитатності, як-от *відомий, вічне, якийсь* [186, с. 75–76]. Належить зауважити, що жанрам інтернет-дискурсу властивий дещо відмінний перелік, за термінологією Г. Сюти, увідних формул. Маркери інтертекстуальності опосередковано свідчать про джерело інтертекстеми. Таким джерелом часто є біблійні тексти, кіномистецтво, анекдот, рекламний ролик [див. детальніше: 20; 109; 149].

Дослідники звертають увагу на складність упізнаваності цитат у сучасних поетичних творах [183, с. 86], натомість стверджують, що в прозі та публіцистиці здебільшого є систематичним покликання на джерело чи автора [79, с. 136]. В інтернет-текстах не спостерігаємо систематичних покликань на тексти-джерела чи автора. Окрім того, наявна низка випадків, коли читач має «впізнати», розкодувати інтертекстему, оскільки автор і він перебувають в одному національно-культурному середовищі.

Загалом текстам інтернет-дискурсу властивий специфічний набір маркерів інтертекстуальності, інтертекстеми часто вживаються без маркерів інтертекстуальності, обов'язкових, наприклад, у науковому тексті.

1.4. Джерела інтертекстем

У словникарській практиці наявні численні спроби систематизувати інтертекстеми, здебільшого такі, як збірки цитат і афоризмів, зокрема авторських, а також фразеологічні словники, збірки прислів'їв і приказок. Для означення систематизованого переліку інтертекстуальних одиниць дослідники використовували різні терміни, як-от: *інтертекстуальна енциклопедія* [57], *цитатний тезаурус* [184], *інтертекстуальний тезаурус* [316] та ін. Г. Сюта визначає поняття *цитатний тезаурус*, як сформований у процесі пізнання текстів культури, зафіксований у свідомості мовців та апробований різностильовою, різножанровою і різночасовою усною та писемною мовною практикою корпус висловлень, надслівних образно-сміслових єдностей як вербальних акумуляторів знань про ці тексти [184, с. 59]. Й. Васілюк пропонує зіставну дефініцію терміна *інтертекстуальний тезаурус*: «Інтертекстуальність тексту є відображенням когнітивної бази (набору відомостей, знань, а також асоціацій, вірувань, уявлень, спільних для членів етнічної культурно-мовної спільноти, специфічних для народу, що співвизначають специфіку цієї спільноти) автора, відображення його інтертекстуального тезауруса» [316, с. 62].

Належить зауважити, що синхронійний аналіз інтернет-текстів засвідчує використання як стабілізованого корпусу висловлень, так і є полігоном «формування» та «апробації» одиниць. Діахронійний та синхронійний розгляди інтертекстуальності дадуть якісно різні універсальний та національний тезауруси. Окрім того, такі тезауруси будуть відрізнятися, якщо в їхній основі лежатимуть тексти різних дискурсів.

Джерелами інтертекстем є різноманітні писемні та усні тексти, належні до фольклору; релігійного, художнього (проза і поезія), публіцистичного (виступи, промови відомих особистостей), наукового, офіційно-ділового, розмовного дискурсів. Окрім того, значущими джерелами інтертекстуальності виступають художні та анімаційні фільми; рекламні ролики тощо. Фактично таке твердження може стосуватися кожного типу дискурсу. Однак якісно-кількісні характеристики такого тезаурусу суттєво відрізнятимуться: ядрові інтертекстеми

для одного типу дискурсу можуть ставати периферійними для іншого, зокрема, з огляду на частоту уживання в межах дискурсу. Належить звернути увагу на той факт, що інтертекстуальний «словник» того чи іншого тексту зумовлено низкою екстралінгвальних чинників: час створення тексту, культурні та політичні уподобання автора. Як далі буде показано, такий «словник» може бути результатом цілеспрямованої інвазії однієї культури в іншу, з метою її знищення.

О. Тараненко зазначає: «якщо використання російського мовлення при цитуванні у формі прямої мови можна ще пояснити прагненням до його якомога точнішого відтворення <...>, то в інших випадках тут відчувається елементарний брак навичок автоматичного перемикування мовного коду» [192, с. 33]. Р. Трифонов, О. Логвінова появу російських інтертекстем в українських текстах пояснюють існуванням українсько-російської двомовності: «Сучасна українсько-російська двомовність має різноманітні вияви, які заслуговують не лише на соціолінгвістичний (останнім часом зі зрозумілих причин вельми поширений), а й на стилістичний і дискурсивний аналіз. Масовість білінгвізму та потужний прагматичний потенціал “чужого слова” зумовили доволі часте вживання елементів однієї з двох мов у текстах другою, зокрема в засобах масової комунікації України» [196, с. 81]. Згадані дослідники виокремили чотири основні типи дискурсів, до яких апелюють російські елементи з неконкретизованим текстом-попередником: імперський (до якого належить і радянський); канцелярський; релігійний; кримінальний [196, с. 81–82]. На думку Р. Трифонов, О. Логвінової, більш яскраво інтертекстуальна природа виявляється в російських мовних одиницях із конкретизованим текстом-попередником: 1. Мовлення тих, про кого йдеться в матеріалі засобу масової інформації (конкретних осіб, інколи груп осіб). 2. Мовлення “узагальненого” персонажа. 3. Цитати, що належать історичним особам. 4. Інтертекстуальні одиниці літературного походження зустрічаються як у власне літературознавчому дискурсі, так і в іншому, наприклад політичному. 5. Різні графічні коди використовуються й у російськомовних цитатах з офіційних документів. 6. Прецедентні фольклорні тексти – здебільшого прислів'я –

вводяться не лише через відсутність відповідника, адекватного семантично й експресивно. 7. Легко стають прецедентними відомі рядки з пісень, щодо яких перекодування в журналістському тексті практично неможливе – можлива лише трансформація [196, с. 82–84].

Належить відзначити значний вплив англійської мови на мову інтернету. Дуже відчутними є процеси глобалізації. С. Чемеркін ще в 2007 році відзначав значний вплив на український розмовний стиль в інтернет-комунікації англійської та російської мов [208, с. 36]. У праці «Явище англоварваризації в українському освітньо-науковому середовищі: історія і сучасність» (2020) І. Фаріон аналізує надмірне й невмотивоване вживання англізмів та запроваджує термін *англоварваризація* [200, с. 88]. Авторка розглядає англоварваризацію «як мовно-суспільне і мовно-психологічне патологічне явище, що виникає на переламі історичних подій і сигналізує про відсутність ментального спротиву народу-мови до безпрецедентного потоку запозичень» [200, с. 88]. І. Фаріон акцентує увагу на етнокультурній неспроможності називати власні поняття питомими словами [200, с. 88]. У згаданій вище праці запропоновано таке визначення англоварваризації: «публічне (часом мимовільне) приниження свого й піднесення чужого через системне незнання можливостей власної мови і пораженьську звичку взоруватися на чуже» [200, с. 97].

Чужокультурні складники в українському цитатнику зумовлено тривалою тоталітарною політикою зросійщення, незнанням власної культурної спадщини, нинішньою орієнтацією на англійськомовний дискурс. Ці висновки належить поширити на процеси проникнення та тривалого побутування в різних типах текстів чужомовних інтертекстем, яким не властива унікальність змісту, іншими словами, в українському цитатному тезаурусі наявні питомі відповідники. Окрім того, як зазначає І. Фаріон: «Носій на підсвідомому рівні визначає перевагу чужої мови над своєю, злегка й безперешкодно піддається чужому впливові як моді, тенденції чи престижу. Для нього чуже слово є способом підвищення самооцінки й самоствердження, себто він розумово залежний від зовнішнього світу, позаяк безсилий і не здатний наповнитися своїм» [199, с. 69].

О. Левченко дійшла висновку про те, що використання інтертекстом мовою оригіналу можна пояснити прагненням автора тексту зберегти риму віршованих рядків чи паремій, не докладаючи зусиль, щоб підшукати еквівалентний питомий вислів; лексичними особливостями тексту, які можуть утруднювати переклад; надати текстові більшої переконливості [109]. Натомість «транскрипцію чи транслітерацію переважно використовують для створення іронічного чи сатиричного ефекту» [109]; з аналогічного метою використано інтертекстами, які містять суржик [109]. Окрім того, якщо говорити про російськомовний культурний код, то його «живучість» у свідомості мовців можна пояснити тривалістю зросійщення української лінгвоспільноти. Сьогодні в умовах рашистської агресії російськомовні інтертекстами в українському тексті транслюють негативну конотацію, їх використовують для створення мовного портрета ворога.

1.5. Трансформація інтертекстом

Питанню трансформації інтертекстом присвячено праці таких дослідників, як Л. Скрипник [174], Г. Сюта [186], Т. Коць [99; 100], Д. Сизонов [172], О. Рябініна [164], Н. Кондратенко [94; 95], О. Левченко [111], О. Левченко, Н. Гриців [112] та ін.

Л. Лайнесте та П. Воолайд зазначають, що до методологічного набору дослідників цифрової культури було додано кілька концепцій, які дають уявлення про процес адаптації нового тексту: однією з них є ресеміотизація, за допомогою якої зміст піднімається з тексту у вихідному домені та переробляється в модифікованій формі під час створення наступного похідного тексту в цільовому домені. Ця концепція ілюструє спосіб формування нових мемів [276]. На думку згаданих дослідників, інтертекстуальність разом із ресеміотизацією предметів культури є і завжди була невід'ємною частиною культурних процесів, прикладів жартів, що підтверджують це твердження. Технологічно опосередковане висловлювання просторіччя/народної мови

забезпечує чудову відправну точку для вивчення міжкультурного, інтертекстуально багатого спілкування. Непередбачені можливості документування, відстеження та аналізу культурних одиниць, які подорожують та змінюються, переходячи від одного культурного кадру до іншого, розвиваються під егідою цифрових гуманітарних наук [276, с. 45].

Також існує концепція ентекстуалізації Р. Баумана та Ч. Брітса [228] – це ще один корисний термін для опису надання послідовних ділянок дискурсу, які розірвані з дискурсивним оточенням, шляхом осмислення, тобто коригування культурологічних текстів так, щоб вони стали значущими та відповідали цільовій культурі [див. 260]. Поняття допомагає описати, як різні групи та особи інтерпретують і де- та ретекстуалізують одні й ті ж культурні одиниці [див. 283]. Їх можна розглядати як доповнювальні терміни, що ілюструють різні аспекти процесу інтертекстуалізації [276, с. 28]. Л. Лайнесте та П. Воолайд зауважують, що коли гумор подорожує через кордони та між народами і культурами, він набуває нових інтерпретацій – не лише за допомогою перекладу, але й шляхом адаптації тексту до цільової культури, зберігаючи при цьому зв'язок із джерелом. Якщо текст стає популярним, це свідчить про те, що адаптація пройшла успішно [276, с. 28].

У науковій літературі використовують терміни *варіація*, *варіант*, *варіативність*. Традиційно вважають, що «...оболонка тієї самої фразеологічної одиниці може зазнавати значних змін, але загальна семантика її залишається незмінною. Такі зміни фразеологічних одиниць називають варіаціями, фразеологізмами, що зазнали змін, – варіантами, а саме явище змінності – варіантністю» [174, с. 122]. Л. Скрипник пише про те, що «взаємозамінні компоненти можуть об'єднуватися не тільки синонімічними або метонімічними стосунками чи належати до одного семантичного поля, цілком можливі й невпорядковані з погляду лексичної системи заміни: *Ні богів свічка ні чортові огарок (ладан, шпичка, кочерга, рогачило, надобвень, куришка)...*» [174, с. 122]. Сьогодні для випадків, згаданих Л. Скрипник, застосовують терміни *семантичний асоціат*, *семантичний аналог*, *квазі-синонім*. Так, розроблено

застосунок для обчислення семантичних асоціатів для однослівних термінів за допомогою нейронної векторної моделі представлення слів (алгоритм word2vec word embeddings) розмірністю 300d - Уберкорпус. Модель побудована на основі корпусу УберТекст, який містить 67496871 речень із текстів періодичних видань, вікіпедії, художньої літератури, що містять 665 мільйонів токенів. Розробники застосунку зазначають: «В дистрибутивній семантиці слова зазвичай представляються у вигляді векторів в багатовимірному просторі їх контекстів. Семантична схожість обчислюється як косинусна близькість між векторами двох слів і може приймати значення в проміжку [-1 ... 1] (на практиці часто використовуються тільки значення вище 0). Значення 0 приблизно означає, що у цих слів немає схожих контекстів і їх значення не пов'язані один з одним. Значення 1, навпаки, свідчить про повну ідентичність їх контекстів і, отже, про близькість значення» [170].

Також застосовують термін *модифікація* [44; 226; 237; 281]; *структурно-семантична модифікація* [74]. Усі зміни фразеологічних сполук, які пов'язані з порушенням їхньої стабілізованої структури, С. Бомба називає *модифікувальними інноваціями*. Особливо вони стосуються лексики, оскільки «словесний склад фразеологізму – як менш стабілізований – тим самим більш сприйнятливий до всіляких змін і переробок» [226, с. 48]. Натомість М. Демський послуговувався терміном *фраземна модифікація*, під яким розумів процес творення фразем на базі наявних шляхом модифікації їх форми, що інтенсифікує їхній експресивний потенціал або надає їм нового значення (згаданий процес може відбуватися завдяки заміні компонентів, додаванню компонентів, опусканню або стисканню компонентів [46, с. 59].

Дослідники виокремлюють свідомі та несвідомі модифікації [див. 237, с. 28; 281, с. 143–144]. Свідомі модифікації – це, як стверджує К. Бурска, оригінальні лексичні форми, дивовижні алюзії, незвичайні фразеологічні зв'язки, прагнення до нетрадиційних асоціацій, порушення правил зв'язності слів є елементами широко інтерпретованої мовної гри, спрямованої на пробудження інтересу,

утримання реципієнта хоч на мить, іноді навіть шокування, і таким чином – досягнення визначеної цільової групи [237, с. 28].

Проблемі трансформацій такого типу інтертекстем, як фразеологізми присвячено низку праць [11; 19; 24; 27; 46; 100; 117; 119; 172; 174; 197; 198 та ін.]. Т. Коць зауважує, що «трансформовані фразеологізми – це історичні маркери епохи, які відбивають динаміку загальнолюдських, національних цінностей, мовної свідомості, увиразнюють семантику і оцінність контексту. Такі мовні одиниці, як правило, формуються під впливом екстралінгвальних чинників і відбивають тенденції демократизації мови на цивілізаційному зламі століть» [100, с. 165].

У літературі представлені різні класифікації типів фразеологічних трансформацій. «Класичний» опис фразеологічних трансформацій представлено у праці В. Білоноженко та І. Гнатюк [11, с. 83]. Згадані авторки називають такі типи фразеологічних трансформацій: семантичні трансформації (власне семантичні трансформації, розвиток фразеологічного значення; подвійна актуалізація фразеологізмів); структурно-семантичні трансформації (заміна компонентів фразеологізмів словами вільного вжитку; поширення фразеологізму; розгорнута метафора; скорочення компонентного складу фразеологізму; фразеологічний натяк; фразеологічна контамінація) [11, с. 83–138].

С. Пташник виокремлює два типи фразеологічних трансформацій: структурний (субституція – заміна компонентного складу; експансія – поширення, вклинювання; редукція (еліпсис) – скорочення фразеологізму; контамінація – об'єднання двох і більше фразем; граматичні модифікації) та контекстний (одночасна асоціація з прямим значенням звороту чи його конститuentів; домінантна актуалізація фразеологічного значення, за якої модифікація корелює з контекстом відповідно до прямого значення звороту чи конститuenta; одночасна реалізація прямого та фразеологічного значень) [162, с. 9].

І. Сахарук зазначає, що «...прецедентність може бути і граматичною (синтаксичною) у тих випадках, коли прецедентною виступає сама структура речення або висловлювання, напр., *Терпіти не можна наступати* (Український тиждень. – №31. – 06.08. – 12.08.2015); *Громити не можна пробачити*. Репортаж з-під посольства РФ (Українська правда. – 15.06.2014); *Вірити не можна зневіритись* (День. – 29.03.2012); (пор. *Стратити не можна помилувати* (рос. *Казнить нельзя помиловать*), структурна схема речення – Inf не можна Inf)» [167, с. 133]. «Іншими продуктивними моделями синтаксичної прецедентності можна вважати: (чи/або) Inf чи/або не Inf – ось питання (Цілувати або не цілувати – ось у чому питання. – Тиждень. – 18.09.2013) (ср. Чи бути, чи не бути – ось питання (англ. To be, or not to be – that is the question)); N2pl боятися – N6sing не ходити (Стандартів боятися – у ЄС не ходити. – Дзеркало тижня. – №24. – 04.07. – 10.07.2014) (пор. Вовків боятися – в ліс не ходити (рос. Волков бояться – в лес не ходит)) і т. ін.» [167, с. 133].

Т. Коць, уточнюючи попередні класифікації трансформацій фразеологізмів, стверджує, що «трансформовані фразеологізми можна диференціювати на уточнені (деякі компоненти замінюються іншими, відповідними концептуальному змістові, одиницями), поширені (у традиційний фразеологізм уведено інші слова), модально змінені (заперечний фразеологізм стає стверджувальним і навпаки), оновлені (семантичні компоненти називають нові, співзвучні часові реалії)» [100, с. 166].

Важливу проблему впізнаваності цитати порушує Г. Сюта, яка вважає, що «зазвичай стирання порогу впізнаваності безпосередньо пов'язане з механізмами «перетікання» трансформованої цитати в семантичну – в ремінісценцію чи алюзію» [183, с. 88]. З огляду на це, згадана дослідниця ставить питання про «сумірність мовно-культурного досвіду автора і читача» [183, с. 89]. Й. Васілюк теж акцентує увагу на згаданому питанні: «Уміння користуватися цим тезаурусом пов'язане з володінням відповідною компетенцією – інтертекстуальною компетенцією, яка дає змогу кодувати та декодувати інтертекстуальні знаки. Реалізація інтертекстуального тезауруса та

інтертекстуальної компетенції залежить від умов спілкування та мовної культури носія мови» [316, с. 62].

Г. Сюта пропонує поділяти цитати за критерієм збереження/трансформованості первинної лексико-семантичної їхньої структури на точні й трансформовані: «точні цитати функціонують у двох основних форматах: а) графічно виділені (інтегровані в метатекст із виділенням лапками); б) графічно не виділені (вживаються як частина авторського висловлення без графічних маркерів цитатності, зокрема без виділення лапками)» [186, с. 74–75]. Авторка дійшла висновку, що в межах поетичного дискурсу в дослівному відтворенні найчастіше реінтрепругуються: а) фольклорні цитати; б) фрагменти поезій Т. Шевченка; в) висловлення, які референціюють до різножанрових сакральних текстів — Святого письма, богослужінь, акафістів, молитов тощо [186, с. 76–77].

Отже, у цій праці використовуємо терміни *варіантність* і *трансформацію*, розуміючи під варіантністю явище змінності форми одиниці за незмінності її семантики. Натомість термін трансформація охоплює структурні зміни, які впливають на семантику інтертекстеми. Належить зауважити, що такі структурні зміни не призводять до невпізнаваності одиниці. Окрім того, досліджувані інтернет-тексти містять значну низку несвідомо змінених одиниць, що зумовлено рівнем мовно-культурної компетентності авторів текстів.

1.6. Жанрове різноманіття інтернет-текстів

Проблеми класифікування жанрів інтернету висвітлено в низці праць [30; 32; 34; 40; 89; 91; 93; 120; 246; 257; 259; 262; 307; 319 та ін.]. У сучасній лінгвістиці дискутується питання про виокремлення жанрів інтернету. Зосереджуючись саме на інтернет-комунікації, О. Горошко пропонує її «теоретичну модель» за певними параметрами, як-от: за ознакою масштабності, за ознакою часу, за формою, за каналом передачі, за способом контакту [31]. Загалом дослідники виокремлюють електронну пошту, електронні розмови, електронні дошки оголошень і комп'ютерні конференції [31]. Як стверджує М.-

Л. Бауман: «Інтернет-жанри є логічним і неминучим результатом вміння створювати гіпертексти для Інтернету» [277, с. 273]. Інтернет-жанри йдуть ще далі – це електронні тексти, які реалізуються в інтернеті – вперше з'являються в електронному вигляді, ніколи не з'являються як самостійні тексти [277, с. 273]. Інтернет-жанри представляють революцію в тексті, оскільки вони означають різні організації роботи в світі; вони дозволяють новим відносинам між читачем і письменником – між актором і агентом, знову запозичені з теорії жанрів – які до цього часу не могли існувати у світі [277, с. 273]. Зіставні міркування висловлює О. Горошко про те, що постійний та досить стрімкий розвиток інтернет-технологій викликає незліченну кількість перетворень у комунікативному просторі інтернету, унаслідок чого інтернет-жанри народжуються, формуються, змінюються, а інколи і зникають набагато швидше, ніж у реальній комунікації «віч-на-віч» [33, с. 210].

Я. Грженя, спираючись на праці С. Гайди [255] А. Вілконя [317, с. 198–200], подає типові критерії для вирізнення жанрів: а) комунікативне тло висловлювання, зокрема: характеристики учасників комунікативного акту; час і місце комунікації; ділянка суспільного життя, у якій функціонує цей жанр; тема висловлювання; канал передачі (усний, письмовий); ступінь офіційності ситуації; наміри учасників комунікативного акту; б) типові мовні категорії для цього жанру мовлення/тексту; типові композиційні властивості для цього жанру мовлення/тексту [259, с. 150]. Згаданий дослідник вирізняє: електронний бюлетень; блог; FAQ, електронний poradnik; електронний формуляр; текстові ігри; каталог сторінок; коментар; книга гостей; електронний лист (приватний, публічний); чат (публічний (інтерв'ю), приватний); редакційна колонка; електронна візитка; гілка обговорення (wątek) (на дискусійному форумі, у групі) [259, с. 152]. Звичайно, текстам перелічених жанрів явище інтертекстуальності властиве різною мірою.

До інтернет-жанрів можна зарахувати жанри, поява яких спричинена власне інтернетом, а також модифіковані традиційні жанри, зокрема публіцистичного стилю [2; 29; 91; 116; 207 та ін.]. Так, Н. Макарчук вважає, що «у всесвітній

павутині існують журналістські жанри, які від традиційних відрізняються своєю мультимедійністю та симбіозом різних додаткових засобів передавання та візуалізації інформації» [116, с. 38]. Я. Грженя теж наголошує на існуванні таких гібридних жанрів, як електронний журнал, електронна газета тощо [259, с. 173].

А. Діллон і Б. Гушровські у праці «Жанри та Інтернет: Чи є персональна домашня сторінка першим унікальним цифровим жанром?» показують, що особиста домашня сторінка швидко перетворилася на впізнавану форму зі стабільними елементами, яким надають перевагу користувачі, і тому її можна вважати першим справді цифровим жанром [248, с. 202–205].

Дослідниця К. Васкес виокремлює такий інтернет-жанр, як онлайн-відгуки споживачів, досліджуючи в ньому різноманітні форми інтертекстуальності та інтердискурсивності. Онлайн-відгуки можна описати як асинхронну форму комп'ютерно-опосередкованого спілкування «один до багатьох», де користувачі зазвичай не мають офлайн-зв'язків один із одним. Хоча основна мета онлайн-відгуків полягає в тому, щоб споживачі могли оцінити продукт або послугу, відгуки можна вважати гібридними текстами, оскільки вони часто також містять опис і розповідь [313, с. 67].

Натомість Н. Фіннеман аналізує жанри з погляду програмного забезпечення та на функціональному рівні [252, с. 163–165]. З погляду програмного забезпечення згаданий автор виокремлює такі жанри, як *онлайн чат, блоги, сайти соціальних мереж, мікроблоги та інші види соціальних медіа*, виходячи з їхніх комунікативних характеристик та інтерактивних функцій. Саме цим жанрам інтернету властиві спонтанність, безпосередність, експресивність, емоційність у висловленні думок і суджень, що і прямо, й опосередковано сприяють уживанню значної кількості інтертекстом.

Особливий інтерес становить такий жанр, як **блог** [3; 23; 30; 80; 121; 151; 202; 231; 235; 290; 294]. С. Херрінг та ін. характеризують блоги як «гібридний жанр, який черпає з різних джерел», як в автономному режимі, так і в інтернеті. Вони виокремили кілька типів блогів з різними формами та призначеннями, а також із чітким походженням. Блоги зіставні за формою та метою з

щоденниками, оскільки вони повідомляють про почуття автора [235]. У праці «Орієнтування в блогосфері: до жанрової типології веб-блогів» С. Ломборг продемонстрував, що блог як програмний жанр містить багато функціональних піджанрів, які можна класифікувати за змістом, спрямованістю та стилем (особистий блог, корпоративний блог тощо) [279].

Допис. Дослідники виокремлюють як жанр *допис* у соцмережі [126]. Так, С. Нерян зазначає, що **допис** – це монологічний жанр мережевого інтернет-дискурсу, що репрезентує особистісну позицію автора, містить аргументацію на користь цієї позиції і переконує читачів у її правоті [126, с. 68]. І далі: «За стилістичними характеристиками допис тяжіє до публіцистичності, проте є синкретичним жанром і поєднує ознаки різних стилів – художнього, офіційно-ділового й розмовно-побутового. У дописі посилено аргументований і сугестивний компоненти, оскільки його основне призначення – сформулювати авторську позицію і переконати читачів у правильності позиції мовця» [126, с. 68]. Згадана авторка зауважує, що допис за своїми жанровими ознаками нагадує замітку та заяву для ЗМІ [126, с. 68]. С. Нерян виокремлює такі різновиди дописів, як дописи-повідомлення, дописи-пояснення, дописи-звіти, дописи-прохання, дописи-емоції, дописи-вітання [126, с. 68]. Важливо також звернути увагу на специфіку жанру допису в соціальних мережах, наприклад, на дописи в соціальній мережі Twitter (твіт) та Facebook (інколи вживають слово пост на позначення допису в цій соціальній мережі). О. Левченко звернула увагу на той факт, що у Twitter маємо «наче» технологічно зумовлену інтермедіальність [110, с. 130], оскільки соціальна мережа Twitter накладає обмеження на обсяг допису (таких обмежень не накладає Facebook). Дослідниця зауважує, що найчастіше в мережі наявні інтертекстуальність та гіпертекстуальність, супроводжувані інтермедіальними феноменами [110, с. 131].

Важливо, що «медіатизація, однак, також пов'язана з феноменом широкого розуміння «говоріння в чужому тексті». Цьому зверненню до чужих слів і думок, функціонуванню тексту в орбіті іншого, раніше, сприяє дуже швидке поширення

текстів, Інтернет, популярність форумів і дискусійних кіл. Може навіть скластися враження, що домінантою сучасної комунікації є полемічність – коментування сказаного, підтвердження, заперечення, і навіть те, що текстам властива якась надмірність (переробка висловлювань, чужих текстів), що «все, що звучить у сучасній комунікації», вже зроблено», уже хтось, у подібний чи такий самий спосіб, сказав» [270, с. 139].

Меми. Популярним інтернет-жанром є меми. Дослідники стверджують, що «мем у своєму первісному розумінні (термін «мем» у значенні одиниці культурної комунікації ввів у 1976 р. Р. Докінз) – одиниця культурної інформації, яка успішно проходить процес культурної еволюції, тоді як інтернет-мем найчастіше визначається як комплекс вербальних і візуальних знаків, що передаються і змінюються через мережу» [269, с. 61; 286, с. 13]⁶.

Л. Лайнесте та П. Воолайд пропонують таку дефініцію: мем – це відносно складне, багат шарове та інтертекстуальне поєднання (рухомого) зображення та тексту, яке поширюється активною діяльністю користувачів Інтернету, стаючи популярним серед них [276]. На думку А. Некревіч, «типовий мем має форму малюнка або фотографії, загалом є жартівливим підписом. Подібно до культурного мему, він має величезний вплив, який прихильники меметичної теорії називають «заразністю», що сприяє створенню копій і модифікованих варіантів і нових мемів у відповідь на попередні меми» [288, с. 225–226].

Звичайно, можна стверджувати про «етимологічне» коріння цього жанру в карикатурі, яка супроводжується текстом, а також убачати подібність з коміксами. Сукупність інтернет-мемів неоднорідна за своїм складом, єдиної класифікації, яка охоплювала б усі різновиди цього жанру, не існує. «Меми

⁶ Гуманісти запозичили термін *mem* – за зразком гена – із природничих наук для опису культурного явища. Творцем терміна є Р. Докінз (1996). Останній, маючи справу з еволюцією, назвав мем одиницею культурної комунікації, записаною в мозку або на зовнішньому носії (наприклад, фотографії чи компакт-диску). Це може бути, наприклад, поширений вислів, відомий образ, фотографія, мелодія і т. ін. Подібно біологічному гену – мем дублюється, адаптується до реальності, іноді зазнає рецесії [320, с. 57–73].

можуть мати форму фільмів, текстів, фотографій, малюнків або мелодій... Неоднозначність думок про сучасний публічний дискурс підтверджується при аналізі мемів, у яких сусідять жарти та серйозні роздуми, відверта ненормативна лексика та цитати з творів великих письменників, орфографічні помилки та заплутані мовні ігри тощо» [287, с. 110].

Незважаючи на те, що дослідники наголошують на такій рисі інтернет-мемів, як «гумористичність», вони є значущим складником громадського життя у віртуальному просторі. Ще у 2013 році Л. Бержей звернула увагу на те, що інтернет-меми «розповідають новини» [233]. Належить зауважити, що, окрім інформації, інтернет-мем містить і чітку оцінку повідомлюваного.

На думку А. Некревіч, творці інтернет-мемів використовують найпопулярніші та, на їхню думку, найпривабливіші елементи сучасної культури (наприклад, впізнавані цитати, вислови, жарти, особисті стереотипи, літературні та кіномотиви), щоб забезпечити еволюцію меметичної композиції, тим самим збільшуючи її “заразність” [288, с. 226]. Саме це дає змогу на матеріалі мемів виявити значущі для лінгвospільноти в певний момент часу культурні явища.

Важливою особливістю мемотворення є, зокрема, демонстрація власних знань у широковідомих культурних текстах [276]. Л. Лайнесте та П. Воолайд використовують такі терміни, як *предмет культури* чи *культурний текст*, для позначення поширюваних і популярних (часто жартівливих) фольклорних об’єктів в інтернеті [276, с. 27]. Саме на «культурному» складнику мема наголошує й Р. Доккінз, зазначаючи, що мем є одиницею зберігання та передавання культурної інформації [52]. Важливо, що «культурний» складник мема – це інформація, джерела якої сягають різних культурних явищ, як вже було зазначено вище.

Л. Лайнесте та П. Воолайд, аналізуючи природу мемів, дійшли висновку про те, що меми та вірусні відео пропонують актуальний, сучасний та гострий публічний коментар важливих подій із використанням універсальної мови, що спирається на популярну культуру; інтертекстуальність (як всередині культур, так і між ними) належить виокремити як центральну особливість, яка лежить на

перехресті середовища, людей та повідомлення [276, с. 28]; творці мемів використовують відповідні покликання на популярну культуру, щоб створити багаточислові гібридні комбінації, доступні для великої аудиторії [276, с. 44].

Важливою проблемою в дослідженні інтернет-мемів є співвідношення глобального й локального/національного. Належить звернути увагу на національні риси інтернет-мемів. А. Некревіч порушує питання про лінгвістичні та візуальні способи знецінення⁷, зокрема, польської національної, культурної та релігійної символіки в інтернет-мемах [287, с. 110]. А. Некревіч аналізує функції, які виконує таке знецінення: чи це звичайне зневаження, чи спосіб спровокувати співрозмовника [287, с. 110]. У російськомовному сегменті інтернету (РФ) спостерігаємо значну кількість мемів, спрямованих на знецінення української національної символіки, що є проявом агресивної пропаганди та складником гібридної війни (див. рис. 1.1, 1.2, 1.3, 1.4).

Рис. 1.1. Говно Усраина [28];

Рис. 1.2. Батька Тарас неудачно ходил в сортир [6];

⁷ Знецінення дослідниця розуміє в широкому сенсі, згідно зі словниковими визначеннями цього поняття, як «зниження вартості чогось або когось» [287, с. 110].

Рис. 1.3. Ще не вмерла Україна!
Но уже смердит [217];

Рис. 1.4. Ще не вмерла України...
[205].

Натомість сьогодні під час російсько-української війни національний складник як вербальний, так і візуальний українських інтернет-мемів є у багатьох випадках значущим (див. рис. 1.5, 1.6, 1.7, 1.8).

так, перелік питань, щоб
визначити рашиста:

- коли ревуть воли?
- що роблять мертві бджоли?
- які в нас олені-олені?
- де найближче відділення
монобанку?

Рис. 1.5. Так, перелік питань,
щоб визначити рашиста [214];

Рис. 1.6. Не я б'ю – «верба»
б'є [127];

Ану уповіч: Мачка
упала із биціглі на
ґарадичі і пурвала
гузицю на паздірря!

Рис. 1.7. Ану уповіч: Мачка
упала із биціглі [214];

Ой у лузі червона калина
Я:

Рис. 1.8. Ой у лузі червона
калина [221].

Дослідники зазначають, що глобальні моделі переробляються групами через процес ресеміотизації та ентекстуалізації на багатогранні, гібридні. У випадку естонських мемів текстова частина часто базується на грі слів і як така є значною мірою неперекладною. Візуальна частина, з іншого боку, може стосуватися локально відомих символів і культурних нормативів [276, с. 44]. Л. Лайнесте та П. Воолайд, аналізуючи меми на матеріалі естонського мовно-культурного простору, звертають увагу на те, що відбувається «адаптація» здебільшого англійсько- та російськомовних (за термінологією Л. Лайнесте та

П. Воолайд – локалізація та глобалізація) текстів культури, коли вони потрапляють у місцеві культури [276, с. 44].

Саме інтертекстуальність сприяє розповсюдженню мемів: чим більше можливих інтерпретацій або способів модифікації мему, тим більше “нащадків” породжується [276, с. 44]. Як зазначив Н. Байм [229, с. 172], найпопулярнішими онлайн текстами є ті, що «піддаються численним інтерпретаціям, вони стосуються емоційності, а їх якість суперечлива. Саме їх занадто закодована природа робить порівняння точок зору і можливими, і цікавими» [276, с. 44].

У науковій літературі існують різні погляди на природу демотиваторів як жанру (або різновиду інтернет-мемів) [271, с. 52; 275]. Дослідники відзначають особливу популярність цього жанру [298]. К. Озга пропонує таку дефініцію: «інтерсеміотичні дії, оскільки вони поєднують дві семіотичні сфери – мову та образ/зображення» [275, с. 31]⁸. Демотиватори складаються з малюнка або фотографії разом з лінгвальним елементом: підписом, що є коментарем до змісту візуального елемента [див., наприклад, 275, с. 32]. Словесні та зображувальні елементи супроводжуються жанровим маркером чорного фону. Малюнок зазвичай заперечує або знецінює зміст словесного елемента, який узагальнює ключова репліка [298, с. 192], що, здається, є визначальною рисою демотиваторів. Однак Озга зауважує, що демотиватори пройшли еволюцію щодо своєї функції: від знецінення до прояву творчості, дотепності та гумору [275].

Дослідники наголошують на фольклорній природі демотиваторів [155, с. 229; 236, с. 64; 238, с. 5; 261, с. 6; 272, с. 248; 282, с. 84; 303, с. 15], що становить особливе значення для дослідження інтертекстуальності.

⁸ С. Гайда пропонує термін *інтерсеміотична інтертекстуальність*, однак для дещо іншого явища. Питання взаємодії та дифузії текстів помітне не лише на рівні змісту та композиції, а й форми. Дослідники підкреслюють, що при перенесенні фрагмента тексту, наприклад, із художньої літератури у сферу медіа, йому часто надається нове значення. Тому, як підкреслює С. Гайда, «спірним і залежним від прийнятого визначення тексту та інтертекстуальності є питання, чи можна говорити про інтертекстуальність у випадку тематично-ідейних та/або формальних перегуків/посилань між “текстами” різних галузей мистецтва» [див. про це: 256, с. 21; 316, с. 67].

Демотиватори навіть називають *фольклорними* мемами, оскільки вони є «знаннями, що поширюються соціально й технологічно» [306, с. 312]. Належить зауважити, що загалом визначення терміна *демотиватор* практично збігається з обсягом поняття мем: поєднання зображувальної форми та тексту, як передані в електронному вигляді культурні одиниці відносної стабільності, що характеризуються гумором, інтертекстуальністю та аномальними протиставленнями/поєднаннями, які можна адаптувати до конкретних контекстних цілей та створити для задоволення чи щоб зробити серйозну заяву [261, с. 5–11]

Інтернет-реклама та інтертекстуальність. Досліджуючи питання інтертекстуальності, не можна оминати реклами як жанру, який містить інтертекстеми, та жанру, який є джерелом інтертекстем [182]. Указуючи на специфічність реклами в Інтернеті, навіть уживають термін англ. *netvertising* [253].

Дослідники реклами та, зокрема, інтернет-реклами наголошують, що еволюція реклами в останні десятиліття зі зростаючою роллю зображення привела до частої інверсії функції “закріплення” словесних текстів в рекламі, як зазначав Барт [227, с. 37]. Рідко буває навпаки: знак зображення тепер закріплює значення словесного повідомлення [312].

Е.-С. Торрес пише, про те, що відсутність “словників та граматик” для картин може бути однією з причин, чому інтертекстуальність є загальним ресурсом у візуальному мистецтві, “високому” чи “низькому”, і особливо в рекламі; інтертекстуальні посилання є частиною уявного музею теперішньої глобальної культури і зберігаються в ньому, рухомої колекції зображень, що складають частину колективної пам’яті і сьогодні поширені в усіх медіажанрових формах» [312].

Отже, в інтернет-дискурсі представлені різноманітні субдискурси, тексти яких характеризуються різною жанровою та тематичною належністю (традиційні і новітні, як-от: блог, допис у соцмережі (який може тяжити до відповідного традиційного жанру; допис у кожній із соцмереж (твіт, пін, insta,

допис у Facebook тощо) має певні особливості), мем (демотиватор як один із його різновидів) та ін.).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Лінгвістичний аспект інтертекстуальності досі потребує досліджень, зокрема за допомогою новітніх технологій опрацювання природномовної інформації. Окрім того, сьогодні значущу роль у комунікації відіграє інтернет-спілкування. У мережі актуалізуються «старі» жанри та формуються «нові». Загалом інтернет-дискурсу притаманна жанрова гібридність.

У цій праці використано вузьке розуміння інтертекстуальності, а саме цю категорію інтерпретовано як лінгвістичний феномен, що дає змогу виявити в досліджуваному дискурсі репертуар інтертекстем, а також маркери інтертекстуальності.

Спроби дослідити інтертекстуальність із різних поглядів зумовили появу суміжних, синоніміїх, гіпоніміїх/гіпероніміїх понять, як-от: інтертекстуальність, прецедентність, інтердискурсивність, гіпертекстуальність, інтермедіальність тощо. *Прецедентність* та *інтертекстуальність* співвідносяться як гіперонім і гіпонім. Натомість термін *інтердискурсивність* позначає явище «змішування» жанрів, появи гібридних жанрів. Характерологічною ознакою інтернет-дискурсу є гіпертекстуальність, а текст в інтернеті часто називають гіпертекстом. Термін *гіпертекстуальність* покликаний закцентувати увагу на нелінійності читання гіпертексту, наявності покликань на інші тексти, інтерактивності читача, який самостійно вирішує, як читати текст. Поняття *інтермедіальність*, яке охоплює інтерсеміотичність та інтерартистичність, позначає текстову взаємодію різних медіа, що виявляється в інтермедіальних вкрапленнях у тексті.

Терміни, які позначають інтертекстуальні одиниці, утворюють значний синоніміїний ряд (*цитата/афоризм, ремінісценсія, інтертекст, інтертекстема, алюзія, центон, крилате слово* тощо) або називають різні типи таких одиниць.

Здійснено спробу виявити диференційні ознаки цитат і так званих крилатих слів/висловів. Дослідники зауважують, що етимологічно крилаті слова – це

цитати. Однією із розрізняювальних характеристик таких типів інтертекстем, як цитата та крилатий вислів/паремія/фразеологізм є «авторськість» цитат.

Аналіз інтернет-текстів засвідчує той факт, що наявність авторства одиниці (розрізнення афоризмів і паремій) – це критерій, під час застосування якого треба враховувати часовий (діахронія/синхронія) та комунікативний аспекти. Диференціація діахронії та синхронії важлива, оскільки колективна пам'ять лінгвоспільноти втрачає інформацію про автора. Дослідження комунікативного аспекту дає інформацію про те, що наявні різні вияви «приписування» авторства.

Дослідники розглядають лаконічність як критерій розрізнення цитат та афоризмів. Окрім того, стверджують, що афоризми, на відміну від крилатих висловів, мають форму не словосполучки, а речення.

Отже, термін *інтертекстема* розуміємо як такий, що об'єднує цитати/афоризми, паремії, фразеологізми, колокації, слова (зокрема композити).

Одним із аспектів вивчення інтертекстуальності є аналіз маркерів цього явища. Класифікація маркерів інтертекстуальності, яку запропонував В. Хлебда, застосовна для аналізу комунікативних аспектів досліджуваного явища, оскільки для мовця виявляється значущим віднесення вислову до особи, місця, часу тощо. Класифікацію маркерів інтертекстуальності Г. Сютя базовано на врахуванні належності маркерів до різних мовних рівнів. Такий системний підхід до класифікації маркерів інтертекстуальності є ефективним під час використання автоматизованого аналізу текстів.

Важливим складником дослідження інтертекстуальності є виявлення джерел інтертекстем. Г. Сютя використовує термін *цитатний тезаурус* для позначення корпусу висловів, апробованих усною та писемною мовною практикою в різних стилях та в різний час. Корпус висловів, які засвідчено в інтернет-дискурсі, складається як з «апробованих» одиниць, так і з новітніх (які перебувають на стадії стабілізації або пасивізації). Іншими словами, діахронійний та синхронійний аналізи інтертекстуальності дадуть якісно різні універсальний та національний цитатний тезауруси, оскільки інтернет-дискурс оперативно реагує на соціально-політичні, культурні зміни.

Досліджено, що загалом джерелами інтертекстем є фольклорні, релігійні, художні, публіцистичні, наукові, офіційно-ділові, розмовні тексти; художні та анімаційні фільми, рекламні тексти й ролики. Важливим є співвідношення питомої та запозиченої частин у такому «цитатнику». Особливістю «українського» інтернет-цитатника є наявність значної кількості російських інтертекстем, що може бути пояснено низкою чинників (зросійщення, небажання мовців перемикаєти коди, прагматичні та стилістичні функції одиниць тощо).

Особливістю досліджуваних інтернет-текстів є значна кількість варіантних/трансформованих інтертекстем. Варіантною вважатимемо інтертекстему, яка має змінену форму, однак незмінену семантику, натомість трансформованою – одиницю, яка зазнала структурних змін, що вплинули на її семантику.

Важливо дослідити, які типи модифікацій/трансформацій найчастіше трапляються в інтернет-текстах. Інтернет-дискурсу властива значна жанрова та тематична різноманітність. Жанри інтернету традиційно поділяють на такі, поява яких зумовлена інтернетом, та такі, які зазнали змін під впливом інтернету. Особливо цінними з погляду дослідження інтертекстуальності є такі інтернет-жанри, як блог, допис, мем тощо.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ФАКТОЛОГІЧНОЇ БАЗИ

2.1. Методика формування фактологічної бази дослідження

Д. Буссе та В. Тейберт на аналітичній площині здефініювали дискурс як «віртуальні корпуси текстів» (*virtuelle Textkorpora*), яким властива змістова спільність (*cechujące się merytoryczną spójnością*) [239, с. 14]. Згадані автори вважають, що до дискурсу належать тексти, які: охоплюють одну тему та пов'язані між собою семантично та функціонально; становлять сукупність, яку можна визначити та обмежити відповідно до таких критеріїв, як часові та соціальні рамки, сфера діяльності, сегмент суспільства, сфера спілкування тощо; містять експліцитні чи імпліцитні (що впливають із семантики тексту чи контексту) посилання на інші тексти (так звані інтертекстуальні зв'язки) [239, с. 14]. Дослідники стверджують, що запропоноване визначення дискурсу уможливорює поєднання різних теорій дискурсу із засадами корпусної лінгвістики [247, с. 385; див. також: 245].

У цьому дослідженні обстежено так званий *інтернет-дискурс*, який виокремлюють за способом спілкування, де «технічним посередником» є комп'ютер. У мережі представлено тексти, належні до всіх відомих жанрів – «канонічних» і нових, які виникли завдяки технічному прогресові. Увагу приділено саме текстам нових жанрів, а також тим, які зазнали модифікацій завдяки використанню новітніх комп'ютерних технологій. Отже, умовний дослідницький корпус охоплює тексти, різні за тематикою та жанровою належністю, однак обмежені часовими рамками та сферою спілкування. Аналізуючи такі тексти, виходимо з того, що «інтертекстуальність тексту є відображенням когнітивної бази (набору відомостей, знань, а також асоціацій, вірувань, уявлень, спільних для членів етнічної культурно-мовної спільноти, специфічних для нації, що співвизначають специфіку цієї спільноти відправника), відображенням його інтертекстуального тезауруса. Уміння

користуватися цим тезаурусом пов'язане з володінням відповідною компетенцією – інтертекстуальною компетенцією, яка дозволяє здійснювати кодування та декодування інтертекстуальних знаків. Реалізація інтертекстуального тезауруса та інтертекстуальної компетенції залежить від комунікативних умов та мовної культури носія мови» [316, с. 62].

До фактологічної бази дослідження увійшли інтертекстеми, належні до таких типів:

цитата → **афоризм**: як казав відомий український філософ Григорій Сковорода: *"Світ ловив мене, та не впіймав"*⁹ (Tw); *Потрапляють орки на той світ. Думають, все, відмучались. А там такий Степан Андрійович: «Доброго вечора, ми з України!»*¹⁰ (FB); *І як казала Леся Українка: "Що, болить?" – мене питали, Але я не признавалась – Я була малою горда, – Щоб не плакати, я сміялась.*¹¹ (Tw); як казав митрополит Іларіон (Огієнко): *Служити Богу то служити людям!* (Tw); *Але як казав відомий політик: «Маємо те, що маємо»* (Tw); *Ми теж на це сподіваємось, що з кремлядською нечистю в Києві будемо боротися разом. Тільки так переможемо і збережемо Україну. Попри плани орків. як казав Євген Коновалець: „Шлях до вільного Львова лежить через вільний Київ.“* (Tw);

Рис. 2.1. Борітеся – поборете! [187];

Рис. 2.2. Доброго вечора! Ми з України [51].

⁹ У прикладах збережено пунктуацію та орфографію авторів дописів. Слова, які Г. Сковорода попросив написати на могильному камені.

¹⁰ «Доброго вечора, ми з України» – музичний трек українського дуету PROBASSA HARDI.

¹¹ Вірш Лесі Українки «Як дитиною, бувало...» (1897).

паремія: *7 разів відміряй – один раз випий кави*¹² (FB); *Аби прокукурикати, а там хоч і не розвидняйся*¹³ (FB); *Баба вдома – медсистемі легше*¹⁴ (Tw); *Як кажуть не копай яму іншому, сам в неї впадеши*¹⁵ (Tw); *Це вам так мріється, та як кажуть мудрі люди, дурень думкою багатіє, але зиску з цього немає!*¹⁶ (Tw); *Нехай колються тільки не зрозуміло ще скільки раз їм потрібно буде колотися і які наслідки будуть від цього а ми почекаємо краще, народжений втопитися не згорить*¹⁷ (Tw); *Вони обирали подібного до себе. Як казала моя бабуся – "Яке їхало – таке й здибало"*¹⁸ (Tw);

фразеологізм: *Як казала моя бабуся / Думає вже, що зловив бога за ноги*¹⁹ (Tw); *Історія України не через совєцькі окуляри*²⁰ (Tw); *Але не смікайте нас, не женіть їсти "смажену на салі картоплю" і не робіть за нас висновки про доцільність сидіння біля розбитих ночов...*²¹ [105]; *Як казала моя бабка небіжка, вдягалася, як свині в ріпу*²² (Tw); *Перша композиція вдавалася доволі*

¹² *Сім раз одмір (примір), а раз відріж – тільки обдумавши добре, починай діяти* [СУМ-11, Т. 1, с. 630].

¹³ *<А мені > море по коліна; Наше (моє) діло мірошницьке: <запустив та й мовчи>; Наше (моє) діло мірошницьке (півняче, теляче): <підкрутив та й сів (проспівав, а там хоч не розвидняйся; наї та й у хлів)>; Наше (моє) діло півняче: <проспівав, а там, хоч і не розвидняйся (не світай)>; Про мене й Семене, аби я Іван; Про мене <йому хай> хоч вовк траву їсть (їж) (хоч < і> трава не росте (не рости))* [РУТСП, с. 24].

¹⁴ *Баба (1) з воза (2) – кобилі (3) легше. – Баба з воза – велика зрада: на возі легше, кобила рада. (1) Тарах баба. (2) з колес* [УППТІ, с. 262–263].

¹⁵ *Не копай другому (1) ями, бо сам (2) упадеши (3). Зв. – Хто під ким (4) яму копає, то (5) в ню впадає (6)* [УППТІ, с. 425].

¹⁶ *Дурень (1) думкою багатіє (2). (1) Дурний. (2) багатий* [УППТІ, с. 291].

¹⁷ *Що має згоріти, то не потоне* [УПП, с. 56].

¹⁸ *Який їхав (1), таку (2) стрів (3). (1) ишов. (2) такий. (3) здибав; зачепив* [УППТІ, с. 359].

¹⁹ *Думає, що вже бога за бороду впіймає* [УПП, с. 223].

²⁰ *Дивітися крізь рожеві окуляри (скельця, рожеву призму) на кого - що. Не помічати вад, недоліків у кого-небудь або в чомусь, бачити в комусь – чомусь тільки позитивне; ідеалізувати когось, щось* [ФСУМ, с. 236–237].

²¹ *Коло розбитого корита. Без того, на що розраховував, на що сподівався, чого домагався і т.ін. хто-небудь* [ФСУМ, с. 390].

²² *Свині в ріпі, свині в ріпі, телята в капусті, Не виганяй, пане брате, най ми будуть тлусті* [88, с. 24].

складно, але тепер уже все **йде як кажуть, по маслу**», – ділиться думками з газетою «Неділя Закарпатські новини» майстриня²³ [218];

колокація → **комполит**: Однак до березня-2019 ще доволі часу, й при наявності бажання (чи, як кажуть, **політичної волі**) нардепи можуть ухвалити не один потрібний країні законопроект [108]; Більше того, саме ці знайомства є не просто довготривалими, а, як кажуть, **на все життя** [130]; Але вони завжди можуть сказати, що Прусія (Калінінградська область) - **ісконная Расся**. Бо полита кров'ю **руських салдатушек**. / Які у ті часи себе рускімі не вважали і були підданими Вітовта - литовського князя. (В. Бобиренко, FB); Все російське позначене пропагандою і несе в собі **узькій мір**. Як цього дехто не усвідомлює, не розумію (С. Пантюк, FB);

Рис. 2.3. Белгород вечірній (FB);

Щодо перейменувань / От усяким різним не хочеться, щоб перейменовували нашу Національну музичну академію, а залишили їй ім'я Чайковського. / Типу культура – вище за війну. / **Ненадапругать** (В. Бобиренко, FB); укр. **Божеяживонекончены** (YouTube); **Яневтік** в обох випадках виграє. / Дай боже, щоб я помилився... (Tw); Хай почнуть з квартального, жирного і тупого бидла - друзяк **БоНеВтіка**, яке відсиджується в Чехії, жере, сере, обсирає. (FB); А ви, блядіна, здали в полон хлопців! / Так що стули пельку? / Мовчи, як казав **боневтік!** (Tw).

Під час формування фактологічної бази дослідження застосовано метод суцільного вибирання з текстів, розміщених в інтернеті. Окрім того, на

²³ Як по маслу (рідше по маслі), перев. з сл. іти. Чітко, легко, успішно, без перешкод і т. ін.; дуже добре [ФСУМ, с. 465].

початковому етапі дослідження було використано систему контент-аналізу Alphateka [225]. Система здійснює аналіз новинних сайтів, соціальних мереж тощо. Зокрема, пошук відбувався за допомогою маркерів інтертекстом (див. Додаток А). На початку проведення дослідження було сформовано пілотний перелік маркерів інтертекстуальності, який згодом було доповнено.

Як випливає з аналізу, найчастотнішими маркерами інтертекстуальності є метаоператори *як кажуть* (33,02%), *як казав* (16,10%), *як писав* (12,10%). Нижча частотність властива таким метаоператорам, як: *як співається* (6,70%), *як казала* (5,41%), *як то кажуть* (3,53%), *як каже* (2,94%), *як говорив* (2,70%), *як писала* (2,47%). До групи низькочастотних маркерів належать такі, як: *як говорять* (1,76%), *як казали* (1,53%), *кажуть* (1,41%), *як говорить* (1,30%), *як мовиться* (1,18%), *як говорила* (0,95%), *як говориться* (0,95%), *за висловом* (0,59%), *писав* (0,47%), *казали* (0,35%), *як співав* (0,35%), *говорить* (0,24%), *каже* (0,24%), *сказав* (0,24%), *сказав би* (0,24%), *як сказав* (0,24%), *як-то кажуть* (0,24%), *виходить як*, *відповідає*, *говорила*, *говорять*, *згадуйте слова*, *казав*, *казала*, *співав*, *так би мовити*, *що би не говорили*, *як*, *як відомо*, *як зазначив*, *як колись казали*, *як то в нас кажуть*, *як то там кажуть*, *як учив*, *яку висловив* (по 0,12% кожний).

Складником метаоператорів інтертекстуальності є компонент, який вказує на автора цитати/афоризму. У мережевих текстах, з огляду на згадані характеристики цих текстів, використовується низка кореферентів того чи іншого імені. Одним із найдовших рядів кореферентів є кореференти імені **Тарас Григорович Шевченко**:

Тарас Шевченко (*«Лютий ворог України/ Голодна вовчиця»*, *як писав про Катерину II Тарас Шевченко, наставляючи на царювання свого сина Павла I, написала в «Заповіті»: «Не давай народові часу на роздумування. Він не створений для цього... Він повинен працювати і мовчати»*²⁴ (Tw); *Зараз ми можемо говорити, зокрема в матеріальний спосіб, на цілий ... світ про те, чиїх*

²⁴ «Три душі» (1845) Т. Шевченка.

батьків ми діти, як казав Тарас Шевченко...²⁵ (Тw); Молодець ти. Нація се єдність мертвих живих а ненарождених, як писав Тарас Шевченко (Тw); Грабунок московитами українських археологічних скарбів триває. Їм не жалко, "не своє шукають", як писав Тарас Шевченко. Оцей бронзовий шолом, підписаний іменем скіфського царя Скілура, нещодавно продали на аукціоні за 35 тисяч євро²⁶ (Тw); як писав Тарас Шевченко: та соловейко не за тих!²⁷ (Тw); Як писав Тарас Шевченко нема ні пекла, ані раю, немає й Бога, тільки я (Тw); Зараз ми можемо говорити, зокрема в матеріальний спосіб, на цілий ... світ про те, чийх батьків ми діти, як казав Тарас Шевченко... (Тw)); Ціна свободи це або перемога над ворогом, або рабство та поразка! Рашистам нас не подолати, неможливо подолати тих хто бориться! А ми переможемо! Єднаймося справжні Українці! як казав Тарас Шевченко Борітеся поборете!²⁸ (Тw));

Тарас Григорович Шевченко (як казав Тарас Григорович Шевченко, "учітеся, читайте, і чужому научайтесь, і свого не цурайтесь" (Тw)); Тарас Григорович (яка інфа!? я кажу ти боягуз, зрадник ти і такі як ти просто втекли з України? коли настали часи важкі, время люте, як писав Тарас Григорович..... іще й вистачає наглості повчати патякати²⁹ (О. Забужко, Тw));

Григорович (Як писав Григорович "неначе люди подуріли"³⁰ (Тw));

Тарас наш Григорович (Тому що допис адресовано тим, хто живе у вільній Україні – і сприймає свою волю за природну даність. Тож це просто пригадка, як у Тараса нашого Григоровича: / Щоб знав, як волю шанувати, / Щоб знав, що дурня всюди б'ють... (с) / Шануймося³¹ (О. Забужко, FB));

Тарас (Сталося, як писав Тарас: / Як Україну злії люди / Присплять, лукаві, і в огні/ Її, окраденую, збудять... (Тw));

²⁵ «І мертвим, і живим...» (1845) Т. Шевченка.

²⁶ «Розрита могила» (1843) Т. Шевченка.

²⁷ «Садок вишневий коло хати...» (1847) Т. Шевченка.

²⁸ «Кавказ» (1845) Т. Шевченка.

²⁹ «В казематі» (1867) Т. Шевченка.

³⁰ «І виріс я на чужині...» (1848) Т. Шевченка.

³¹ «А. О. Козачковському» (1847) Т. Шевченка.

Шевченко (у курапіки в руках гілка вишневого цвіту бо вони прийшли в той садок вишневий де хрущі гудуть як писав шевченко (Тw); Якби люди не вистрелили собі в голову в 19-му, бо вони "розчарувалися", бо їм було щось "не так", то були би зараз гроші в бюджеті... Не чують, не бачать, оглухли, як казав Шевченко..! (Тw); Як писав Шевченко, Ви раю шукайте? нема того раю немає³² (Тw); Не здивуюся, коли їм діди з батьками розказували вдома, як писав Шевченко «... що діялось в світі, чия правда, чия кривда, і чиї ми діти». Мовляв, ви можете продовжити справу наших героїв на своєму робочому місці – обороняючись від русского міра: від його свинства...³³ (Тw));

Т. Шевченко (Це закономірно що Дуда та весь польський народ знову став для нас, як писав Т. Шевченко, другом і братом³⁴ (Тw));

Т. Г. Шевченко (І мене дивує, коли "свої" змінюють свій гнів на милість, і уже шукають проукраїнську позицію в очах малороса, забуваючи про майже 2 роки щоденних зашкварів нової влади. / Україно, Україно, подивись на себе. / В твоїй хаті сидить ворог і сміється з тебе. / Т.Г. Шевченко³⁵ (FB));

Кобзар (Країну грабують, Зрадники у владі розправляються з захисниками, Народ спить.. Спи мій народе, скоро тебе збудять, окраденого й пошматованого, як писав Кобзар (Тw));

Великий Кобзар (як говорив Великий Кобзар: "Борітеся – Поборете" залишайтеся такими ж сильними та сміливими, з 8 березня! Heart suit (Тw));

наш Кобзар (Як писав наш Кобзар – "а у селах у веселих і люди веселі". Щось зараз не до веселоців (Тw)).

Належить зауважити, що використання лише імені для позначення автора інтертекстеми властиве для маркування текстів тільки Тараса Шевченка та Лесі

³² «Сон» (1844) Т. Шевченка.

³³ «До Основ'яненка» (1838) Т. Шевченка.

³⁴ «Доля» (1858) Т. Шевченка.

³⁵ Бастард. Слова із повстанської пісні. Записав і розшифрував М. Стефанишин від учасниці визвольних змагань М. Лахоцької, 9.07.1989 р. [ЗВУ].

Українки, що свідчить про виняткову значущість їхньої творчості для української нації.

Різноманітними є способи введення інтертекстом до текстів. Спостерігаємо значну кількість випадків, коли автор вводить інтертексту до свого допису, не використовуючи жодних метаоператорів. Напр., *Сміялася річка з болота, з якого сама витікала... Якби не українська стояла у витоків общепонятного, то зараз би свій пост ця дитина писала на якомусь діалекті ногоайської (FB); Я би аплодував стоячи створенню цієї премії. / Але є одне але. / А судді хто? Цю премію будуть явно ділити в стінах Офісу президента. / І якийся Єрмак буде судити-рядити про те, хто там як малював Зеленського у стилі соцреалізму*³⁶ (В. Бобиренко, FB). Саме під час згаданого вияву інтертекстуальності набуває значущості збіг досвіду автора та читача.

Л. Скрипник зауважує, що «механізм «відчуження» крилатого вислову від свого першоджерела, набуття ним узагальнено-метафоричного значення можна простежити навіть на прикладі мовної практики наших днів» [174, с. 47]. Авторка наводить приклад поезії П. Тичини «Пісня трактористки (Як Олеся Кулик тікала на курси 1930 р.)»: *Дим-димок од машин, / мов дівочі літа... / Не той тепер Миргород, / Хорол-річка не та*, зазначаючи: стислий за структурою, конденсований за змістом вислів *Не той тепер Миргород, Хорол-річка не та* став зручною формулою констатації зміни у будь-якій сфері буття, спершу він уводився в контексти із посиланням на автора, а згодом цілком уподібнився до прислів'я [174, с. 47–48]. Цікаво, що у ГРАК-15 перше цитування цього уривка трапляється в тексті датованому 1949 роком, воно супроводжене маркерами інтертекстуальності: *Під їжджаючи до Миргорода, з особливою приємністю згадуєш слова Павла Тичини: «Не той тепер Миргород, Хорол річка не та». Інші часи, інші люди, інші пісні* (ГРАК-15, журнал «Перець», 1949). Загалом згаданий корпус містить 45 контекстів із цією інтертекстемою. У подальші роки інтертекстему вводять у текст в різний спосіб: це можуть бути лапки, маркер

³⁶ «Лихо з розуму» (1825) О. Грибоєдова.

може містити компонент-прізвище автора (*Обмежусь кількома міркуваннями. Звичайно, «не той тепер Миргород, Хорол-річка не та». Радянська Україна — це вже не країна «тихих верб», вишневих садочків і т. ін....* (ГРАК-15, М. Рильський, Краса, 1956), однак – прослідкуймо уживання аналізованої одиниці за роками: *«Хохландія – взагалі чарівна країна», і по суті вона майже не змінюється... Ні, ні, не переконуй мене, що «не той тепер Миргород і Хорол-ричка не та», як поетизував колись Павло Тичина* (Р. Рахманний, Не словом єдиним, 1968); *Розумію, розумію. «Не той тепер Миргород... Дим-димок від машин». Тичина, як завжди, прав* (Улас Самчук, На коні вороному, 1974); *...у наш стрімкий час хочу сказати всім тим, хто гальмує цю справу державної ваги словами з відомого вірша нашого поета: «Не той тепер Миргород»....* (Газета «Спортивна газета», 1989); *...імперії – німецька, англійська, французька, радянська... І відновити їх абсолютно неможливо. Як там у Тичини – «Не той тепер Миргород, Хорол річка не та...»* (В. Кук, Про УПА від першої особи, 2000); *Кажуть, не той тепер Миргород книжкового буму, і Хорол читацьких симпатій, який донедавна залюбки впадав у московське море братів Стругацьких...* (Газета «День», 2002); *Я пропоную через Миргород, як-не-як – полкове, козацьке місто. Не той тепер Миргород. Біля Полтави в «ніссані» пробиває заднє праве колесо, ми дістаємо запаску і я намагаюся її встановити...* (А. Дністровий, Патетичний блуд, 2004); *А факти зростання цін на щоденний хліб не приховаєш дискусією про другу мову чи НАТО. Павло Тичина сказав би: „Не той тепер Миргород, Хорол річка не та!“* (Й. Сірка, Скажи мені, хто твій приятель, і я скажу, хто ти!, 2007); *Щойно думка о тім перебігла, як і Тичининське ізринуло із простору світового чи із глибин сутності моєї: Не той тепер Миргород, Хорол річка не та* (А. Кондратюк, Вигнанець, 2008); *Але, як писав П. Тичина, «не той тепер Миргород, Хорол річка не та...»* (Газета «День», 2012); *Порівнюючи 2013-й з 2004-м, нарікають: «Не той тепер Миргород...»* (А. Квятковський, Українська мрія – рушій «Майдану», 2018).

На мою думку, не можна сьогодні із впевненістю твердити, що аналізований вислів повністю уподібнюється до прислів'я, зокрема це засвідчують тексти

художнього та публіцистичного дискурсів, оскільки у лінгвосвідомості соціуму зберігається інформація про авторство одиниці. Натомість дещо іншу тенденцію спостерігаємо в межах здебільшого розмовного дискурсу в соціальній мережі Twitter (твіт-ретвіт): більшість уживань – це ретвіти, які переважно складаються лише з однієї інтертекстеми чи інтертекстом, зрідка з вказівкою авторства: "Дим-димок від машин, мов веселі літа, Не той тепер Миргород, Хорол-річка не та." Павло Тичина. 😊😊😊 (Tw); "Не той тепер Миргород, Хорол-річка не та" 😊 (Tw); Мене тоді вразило голосування та підрахунок голосів на антарктичній станції! / 9 за клоуна, 3(три!) -з а Президента! / І вони ж ВСІ дорослі, ВЧЕНІ люди! / "не той тепер Миргород, Хорол річка не та"...:((Tw); Не той тепер Миргород, Хорол-річка не та (Tw); Роки на морді підвели, заробіток вже не той))) , "не той тепер Миргород, Хорол річка не та ")))))) (Tw). Одним із свідчень наближення вислову за своїми характеристиками до пареміології є наявність його трансформацій: Не той тепер Миргород **та русня тіка** (Tw); Не той тепер Миргород Хорол **дівка не та** (Tw); Не той тепер Миргород, Хорол річка не та, **і Володимир цей ...не той.** 😊 (Tw); Не той тепер Миргород, **що 24 лютого :))))))** У нас так само. Нема коли боятися... Роботи – повно (Tw); Не той тепер Миргород, Хорол річка не та, **а хлопець то взагалі п***ь...** (Tw).

Для аналізу інтертекстуальних одиниць було створено підкорпус інтернет-текстів в Генеральному регіонально анотованому корпусі. Аналіз лінгвального матеріалу уможливив виокремлення частотних метаоператорів та їхніх модифікацій. Виявлені моделі метаоператорів дають змогу під час використання, зокрема, ГРАК автоматизовано опрацьовувати природномовну інформацію.

За допомогою запити [lemma="як"] [lemma="казати|говорити"] у ГРАК-16 отримано 29292 результати, що становить $2,34\% \cdot 10^{-3}$ від суми всіх уживань метаоператорів (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Склад-ник 1	Склад-ник 2	Склад-ник 3	Складник 4	Склад-ник 5	Склад-ник 6	Склад-ник 7	Склад-ник 8
як			кажуть				

Склад- ник 1	Склад- ник 2	Склад- ник 3	Складник 4	Склад- ник 5	Склад- ник 6	Склад- ник 7	Склад- ник 8
					В народі		
			говориться				

У ГРАК-16 за запитом [lemma="як"]? [tag="adv.*"] [tag="conj.*"] [lemma="казати|говорити"] отримано 14227 результатів ($1.14\% \cdot 10^{-3}$) (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Склад- ник 1	Складник 2	Склад- ник 3	Склад- ник 4	Склад- ник 5	Склад- ник 6	Склад- ник 7	Склад- ник 8
як		то	кажуть				
	недарма		кажуть / говорять				
	недаремно (недарма, недаром, правду)	ж	кажуть		В народі		

За запитом [lemma="як"] []{0,2} [lemma="казати|говорити|сказати|мовити|зазначити|заявляти|згадувати|вчити"] [] [tag="noun.*"] здобуто 56564 результати ($4.53\% \cdot 10^{-3}$); запит [lemma="як"] [lemma="казати|говорити"] []{1,2} дає 58584 результати ($4.69\% \cdot 10^{-3}$); запит [lemma="як"] [lemma="казати|говорити|висловлювати|мовити|зазначити|вчити"] [] [tag=".*pron.*"] – 2395 результатів ($0.19\% \cdot 10^{-3}$) (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Склад- ник 1	Склад- ник 2	Склад- ник 3	Склад- ник 4	Склад- ник 5	Склад- ник 6	Склад- ник 7	Склад- ник 8
як			говориться	де (жанр)			
			кажуть	жанр древня мудрість			
			каже				
			висловлю- ватися		хто		
			говорити				

Складник 1	Складник 2	Складник 3	Складник 4	Складник 5	Складник 6	Складник 7	Складник 8		
	то		казати						
			сказати						
			сказав					би	
			мовив						
	сказав		би	словами					
	казати		коли						
	писати								
	говорив								
	проро- чо		коли	ззначив			хто		
				казати					де (фільм) з якого приводу
	кажуть				де (місце)				
					хто				
			говорять / кажуть						люди
			кажуть						
			говорять						
			кажуть						
	вчив								
хто									

За допомогою запиту [lemma="за"] []{0,2} [lemma="вислів"] []{0,2} [tag="noun.*"] вилучено 1553 результати ($0.12\% \cdot 10^{-3}$) (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Складник 1	Складник 2	Складник 3	Складник 4	Складник 5	Складник 6	Складник 7	Складник 8
за		висло- вом			кого	з роману	

За запитом [lemma="як"] [tag="noun.*|conj.*|adv.*"] [lemma="казати|учити|сказати"] []{0,1} отримано 25836 результатів ($2.07\% \cdot 10^{-3}$) (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Складник 1	Складник 2	Складник 3	Складник 4	Складник 5
як		то	каже	жанр
	то		казали	коли
	хто		учив	
	влучно		сказати	хто

За допомогою запиту [lemma="як"] [lemma="відомо"] отримано 87872 результати ($7.04\% \cdot 10^{-3}$); за запитом [tag="noun.*"] [lemma="мати"]? [lemma="рація"] – 3923 результати ($0.31\% \cdot 10^{-3}$); за запитом [lemma="як"] [lemma="заявляти"] – 2642 результати ($0.21\% \cdot 10^{-3}$); за запитом [lemma="згадувати"] [tag="noun.*"] [tag="adv.*"] – 665 результатів ($0.05\% \cdot 10^{-3}$).

Отже, найвища частотність у підкорпусі інтернет-текстів властива метаоператорам як + відомо; як + ДМ + в народі, люди, древні; мудрі/розумні люди тощо. Розгашування метаоператорів може бути різним: перед інтертекстею, в середині інтертекстеми, після інтертекстеми.

Наведемо приклади вживання менш частотних маркерів інтертекстуальності, які містять компонент – ім'я автора цитати/афоризму: **Таки Ленін мав рацію:** "Доки населення безграмотне, найважливішими з мистецтв для нас залишаються кінематограф і цирк". / Як у воду дивився Старик – безграмотне населення, кіно і цирк. / Та ще 95 квартал по телевізору. / Що, втім, також кіно і цирк (FB); **Все за тим-таки Старицьким** – щоб не пироги з маком та вареники з гурдою, а всьо больш пальчини, нанаси... Сію минуту видно у вас, Проню Прокоповно, не простий, а образований скус...³⁷ [66]; "Народе без пуття, без честі, без поваги". / **Згадую П. Куліша завжди**, коли читаю чергову

³⁷ Із п'єси «За двома зайцями» (1883) М. Старицького.

осанну від адептів "Зеленого братства"³⁸ (FB); Багато людей поділяють ваші оцінки. В Радянському Союзі був тотально здійснений геноцид інтелектуальної верстви українського народу. В результаті негативного відбору розплодилися такі типи квазіінтелігенції, про які **поет сказав** "народе без пуття, без честі, без поваги" (FB).

До переліку менш частотних метаоператорів належать такі, що містять компоненти назви типу інтертекстеми (звичайно, за наївними уявленнями мовця) та інколи компонент-ім'я автора вислову:

– **цитата:** "**Ми забудуться, яке настане**" - це цитата з Борхеса... *Все колись минеться, все якось забудеться... Навіть наша сьогоднішня пам'ять - це вже завтрашнє забудуться. Могили заростають травою. І ми всі йдемо тим єдиним шляхом, який колись зітреться зі спогадів...*³⁹ (В. Чепинога, FB);

– **афоризм:** *Афоризм дня: / Хто має капусту, той має бігуса. / (Непрі ФБ)*⁴⁰ (Ю. Винничук, FB);

– **фраза:** *Я абсолютно впевнений, що фраза Путіна «мачить в сартіре» - заготовочка* (В. Бобиренко, FB);

– **вислів:** *Принцип російського планування закладено у вислові Льва Толстого: «Гладко было на бумаге, да забыли про овраги»*⁴¹ (В. Бобиренко, FB); *Хтось скаже – а Наполеон? Так, відомий і (мій улюблений) вислів Наполеона: «Головне - ув'язатися в драку, а там подивимось»* (В. Бобиренко, FB);

– **слова:** *Скажу словами ще одного руского прапорщика: МНС ЗА ДСРЖАВУ ОБІДНО. А їм ніт*⁴² (В. Бобиренко, FB);

³⁸ «До рідного народу» (1882) П. Куліша.

³⁹ «Ya somos el olvido que seremos» (1985) Х. Л. Борхеса.

⁴⁰ *Хто має пасіку, той має мід - хто має діти, той має смрід* [УППТІ, с. 406].

⁴¹ Трансформована цитата з пісні «Как четвертого числа» (1855) Л. Толстого. В оригіналі слова звучать так: «Чисто писано в бумаге, Да забыли про овраги».

⁴² Слова з радянського кінофільму «Біле сонце пустелі» (1970) режисера В. Мотиля.

– **прислів'я/приказка:** *Але я би поставив на старих вовків./ Знаєте, яке улюблене прислів'я Ахметова?: / – Віжу цель – не віжу перепятствій. / О, а тут молоді і зелені на путі⁴³ (В. Бобиренко, FB); **Брехати – не ціном махати**© / **(українське прислів'я)** / *Викрито нову брехню Зеленського – обіцяв 10 млн вакцин. / Уряд хотів того чи ні, але викрив чергову неправду – 6 квітня після переговорів з керівником компанії Pfizer Альбертом Бурлою⁴⁴ (FB); **За кусок кишки, сім верст пішки.** Є таке українське прислів'я. Так сталося і у нас. *Проїхали 3000км, щоб побачити пару цікавих локацій Туреччини. Перше справділо очікування, до іншого не добралися⁴⁵ (FB); Так ось, наш народ чітко розуміє ментальну приказку: ми за радянську владу, але у сусідньому селі (В. Бобиренко, FB);***

– **істина:** *Помилки нам потрібні для розвитку! / Є проста істина – не помиляється той, хто нічого не робить. Це не може бути виправдання для всіх наших помилок, а напрямок виходу з ситуацій, у які ми з власної волі чи мимоволі потрапляємо⁴⁶ (FB);*

– **теза:** *Московські історики завжди були трохи ідеологи. Навіть ті, що займалися древностями і Київською Руссю. Зокрема, вони завжди і вперто любіювали тезу про "адін народ" і одне єдине східнослов'янське коріння (В. Чепинога, FB);*

– **формула:** *Вчитися. Знайти свою нішу. Слідувати формулі, яку висловив колись (здається) Достоевський: «знати трохи про все і все про децю»⁴⁷ (В. Бобиренко, FB); Суть побудованого в РФ режиму, так званого "рашизму", можна, послуговуючись класичною ленінською формулою, описати так [64];*

⁴³ Слова з радянського художнього фільму «Чародії» (1982) режисера К. Бромберга.

⁴⁴ *Брехати – не ціном махати* [УППТІ, с. 315].

⁴⁵ *Сім верств пішки за шмат кишки, зі сл. бігти.* Докладаючи багато зусиль, але даремно [СФУМ, с. 651].

⁴⁶ *Не помиляється той, хто нічого не робить* [УПП, с. 224].

⁴⁷ Слова британського біолога Т.Г. Гакслі, написані на його меморіалі в Ілінгу [311].

– **оповідання:** *Тоді я пишу: "Дякую за замовлення. Завтра надішлю на дєревню дєдушкє". / Ну, себто як в оповіданні А. Чехова. / Реакція убойна: Дякую!!!⁴⁸* (Ю. Винничук, FB);

– **пісня:** *Нетнетнетнет ми хатім севодня / нетнетнетнет ми хатім сєчас. Таку пісню співали у моєму дитинстві. Тоді я ще не знав, що ця дурна пісня про парламентські вибори 2019 року⁴⁹* (В. Бобиренко, FB);

– **семантичний асоціат слова вислів/думка + вказівка на автора:** *Схиляюся до думки класика: "Мистецтво не вимірюється на вагу" (В. Бобиренко, FB); Тому що допис адресовано тим, хто живе у вільній Україні – і сприймає свою волю за природну даність. Тож це просто пригадка, як у Тараса нашого Григоровича: / Щоб знав, як волю шанувати, / Щоб знав, що дурня всюди б'ють...⁵⁰* (с) / *Шануймося* (О. Забужко, FB); *Не пригадаю у кого чув такі рядки: "як би ти побачив, брате, як розбадяжили Львів / Бандера си напевно застрілив"* (Ю. Винничук, FB);

– **парадигма:** *Сама ленінська парадигма, що державою може правити кухарка – лише розширила горизонти – до фотографів та офісних працівників. З вкрапленнями рестораторів⁵¹* (В. Бобиренко, FB).

У багатьох випадках маємо низку маркерів інтертекстуальності (жанр, лапки, іншомовний текст, знак авторського права): ...і я знала. що зроблю все, дослівно – **ВСЕ**, без перебільшень, – щоб ніколи, **НІКОЛИ** більше не мусити знову так жити, бо – згадувався сов. анекдот про "**отдать жизнь за партию**" – "**на хрена мне такая жизнь?**" (с) (О. Забужко, FB).

Інколи роль єдиного маркеру інтертекстуальності відіграють лапки: *День народження президента.. В країні перебуває міністр оборони Канади.. Вибухи*

⁴⁸ «Ванька» (1886) А. Чехова.

⁴⁹ Слова з пісні А. Барикіна (1995).

⁵⁰ «А. О. Козачковському» (1847) Т. Шевченка.

⁵¹ Слова приписують Леніну, однак це трансформована цитата з поеми В. Маяковського «Владимир Ильич Ленин» (1923–1924): «Дорожка скатертью! Мы и кухарку каждую выучим управлять государством!».

на військовому складі у Вінницькій області.. Стратегічний склад.. «совпадение?» – не думаю..⁵² (FB).

Специфічним маркером інтертекстуальності у мережевих текстах є знак авторського права ©, однак його використовують, застосовуючи графічну модифікацію для спрощення набирання (С): **Но что-то пошло не так (с) / СКОЛКОВО** (і *Університет Майбутнього*) / В 2014 році, я був головою комітету по найму на роботу професора на нашу кафедру⁵³ (FB); **Любі друзі (с)**, як людина, не схильна до алярмізму, саме тому хочу сказати вам таке (FB); *Тому, м.ін., сучасні росіяни (навіть супер-пупер фахівці) НІЧОМУ нас не можуть навчити, окрім того, як жити в Росії, і вкрай глупо наймати їх на працю в якійсь іншій галузі: "лагерь ничему не учит" (с) Шаламов* (О. Забужко, FB).

Використовують також графічне виокремлення інтертекстеми шрифтом (погрубленням, курсивом, великими літерами, кольором та ін.): *Скажу словами ще одного руского прапорщика: МНЄ ЗА ДЕРЖАВУ ОБІДНО. А їм ніт* (В. Бобиренко, FB); **ДОБРЕ СЛОВО Й КОТУ ПРИЄМНЕ, КОЛИ САМ КІТ, тобто я**⁵⁴ (Tw); як казав головний герой Бригади (*цей серіал люблять в Ровеньках*) – **ЖРІТЕ СУКИ!!!** (Tw).

Також мовці застосовують виокремлення великими літерами в межах слова, що актуалізує семантику інтертекстеми: **каРФаген** має бути зруйнований⁵⁵ (YouTube; Tw); *Спочатку вони вбили двох проукраїнських людей на Грецькій площі, потім число жертв зросло до 6. Щоб принести **руZZкій мір** в Україну. Хоча попередня домовленість була про те, що **руZZко-щеленні** на акції 2 травня не виходять* (Tw); *з початку, перед тим як любити, з'їздив-би на екскурсію, а*

⁵² «Совпадение? Не думаю» – політичний інтернет-мем, крилата фраза, яку приписують російському телеведучому Д. Кісельову [176].

⁵³ *А нічого з того не вийшло; Не так сталося, як гадалося (а вийшло зовсім навпаки; щось пішло не так; а не тут то було..)* [СМУ, с. 11].

⁵⁴ *Добрый привет и кошке люб. – По привету и собака бежит. Добрый привет и кошке люб* [ПРН, Т. 2, с. 233].

⁵⁵ Латинський вислів (лат. Carthago delenda est) Катона [82].

потім вирішував. але-ж ні! любов сліпа, полюбиш і цапа. тобто **КАцапа**. довбодятел!⁵⁶ (Тw).

Інколи інтернакти лаконізують одиницю за допомогою математичних символів: *Добрий росіянин=мертвий росіянин*) (FВ).

Спостережено, що під час введення інтертекстами в текст використовують застосунок «закреслений текст»: *Захоплююча історія зі щасливим кінцем про те, як крапля чіпсів ~~розриває на шматки хом'ячка~~ викликає рак, але потім травки його швидко лікують*⁵⁷ (FВ); *У місті Великі Мости Червоноградського району на присадибній ділянці чоловік вирощував снотворний мак. /Поліцейські вилучили майже тисячу рослин./ Садівника чекає ~~арабська ніч~~ до 3 років ув'язнення* (Тg), а також уживання слова *закреслити*. Цікавий прийом експлікації в цьому разі процесу трансформації: *Кіна не буде! К нам едет ревізор (закреслено) Зеленський*⁵⁸ (В. Бобиренко, FВ).

Належить зауважити, що введення в текст одиниць іншою мовою є опосередкованим маркером інтертекстуальності. Так, натрапляємо на інтертекстами, які подано в тексті лише мовою оригіналу, ймовірно, з огляду на те, що: читач володіє тією чи іншою мовою; це – точна цитата; передаються слова «іншомовного» героя:

Рис. 2.4. Вы можете использовать вёсла (FВ);

Рис. 2.5. Девочка, подвинься, ты меня притесняешь (Тw);

⁵⁶ *Amor caecus*. Любов сліпа [ЛПП, с. 31].

⁵⁷ Фраза «Капля никотина убивает лошадь» із радянських плакатів.

⁵⁸ Цитата із п'єси «Ревізор» (1835–1836) М. Гоголя.

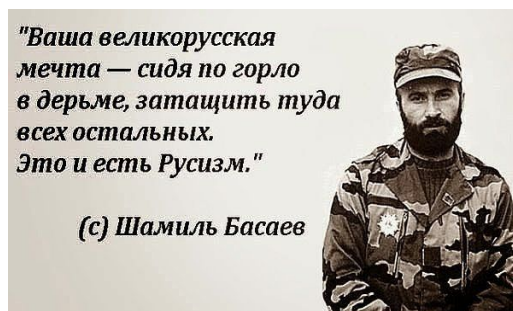

Рис. 2.6. Ваша великорусская мечта (Тw).

Можливе поєднання різних маркерів інтертекстуальності:

– **дискурсивні слова + мова + виокремлення лапками** (*А весь колектив живе в очікуванні врожаю. Та як говорять "на Бога надійся, а сам не плошай". Тому працюємо наполегливо і сподіваємося на краще!*⁵⁹ (FB); *Як кажуть американці **no comments*** (Тw); *По суті, попит породжує пропозицію...**only business** як кажуть у нашому селі* (Тw); *Далі – ряди зубатих скель, наче декорація з фантастичного фільму. Внизу, з туманного котловану, в небо дивиться сталеве озеро, незворушне, як вічність... **Must see**, як то кажуть* (FB); *Як кажуть, **this brought back memories I didn't know I had*** (Тw)).

Ще одним опосередкованим маркером інтертекстуальності є введення в текст транслітерованої/транскрибованої інтертекстеми (можливе поєднання згаданого маркеру з лапками та метаоператорами): *Вона і в еротичному жанрі неперевершена. Ще в балсті її не бачили. А там нову державну премію готують. Юля! Треба поучаствовать. **Там ждѣот набѣда***⁶⁰ (В. Бобиренко, FB); *А от вчора ще і Олексій Арестович прямо сказав, що геополітика штука складна. І що якщо Європа і Штати нас не захочуть брати до себе – **ми пайдѣом другім путьом***⁶¹ (В. Бобиренко, FB); *Екс-секретар РНБО Данилюк на власному дні народження побив екс-міністра економіки Мілованова... Якраз той випадок,*

⁵⁹ *На Бога надійся, а сам не плошай. На Бога складайся, розуму ж тримайся. Бога взивай, а руки прикладай* [УПШТІ, с. 41].

⁶⁰ Трансформована цитата з пісні «Нам нужна одна победа» (1970) Б. Окуджави.

⁶¹ Цитата з поеми «Владимир Ильич Ленин» (1923–1924) В. Маяковського.

коли *"к сажаленью день ражденья только раз в гаду"*...⁶² (В. Чепинога, FB); *О Господи, шо воно несе? "Байден бере Путіна на слабо"*, – такий коментар Надії Савченко називається *"я упала с самосвала - тормозіла головою"*⁶³ (FB); *Аби зі спокійною совістю піти на відпочинок, нині поставимо крапку в дискусіях німецьких про адін нарот. Зробимо це інтерактивно, з глядацькою допомогою, з дзвінками в студію* (О. Дроздов, FB); *Мантра про «адін народ» вбита цвяхом в самосвідомість росіян. І жодні докази того, що ми ніколи не були одним народом і ніколи не розмовляли однією мовою, до них не дійдуть* [22]; *Все почалось з корейського Боїнга над Сахаліном у 1983. / Режими завжди граються м*язами. Як співається в тій дурнуватій пісні "ми за ценою не пастаім". / А світ, так - імпотентний. / Збили #МН17, а компанії із Flag of Netherlands тим часом продовжували брати участь в будівництві кримського мосту* (Tw); *Як співається в одній пісні: "А в ответ – тішина..." Тільки оченята "блм-блм". / Та-а-ак, скуштував, гівноїд. / Їжте, суки! Смачного!*⁶⁴ (Tw);

Рис. 2.7. Кажуть, в рф роздають дводенні тури «Увідеть Київ і умереть» [128].

Найчастіше транслітерують/ транскрибують саме російські інтертекстами. Натомість транскрибування англійських, німецьких, французьких, польських інтертекстом трапляється значно рідше: *Поганенько, правда, стартував, криворуко, як і все, що «мейд ін Раши»...* (О. Забужко, Tw); *У нас тут карантін з ковідом на другий рік повернуло, надворі майже мороз... Нам, б***, ще тільки*

⁶² Слова з м/ф «Чебурашка» В. Шаїнського.

⁶³ *Я упала с самосвала, тормозила головой, пока голову искала, две ноги ушли домой. О неаккуратной женской прическе* [БСРП, с. 593].

⁶⁴ Цитата з пісні «Он не вернулся из боя» (1969) В. Висоцького.

ведмедя не хватало... / Бордінг компліт, так би мовити... (В. Чепинога, FB); Як кажуть німці: єден дас займе (Tw); А ось і маєте формулу штанів майора за кредити на житло. Далі ще вам напхаймо за комірець. Дойчланд юба аллес, як кажуть⁶⁵ (Tw); Як казав би мий дид: Арбайт унд дисциплин (Tw).

У досліджених текстах трапляється переклад фразеологічних одиниць, напр.: *Молотить і молотить, і половина того помолоту взагалі не стосується матчу. Сипле купу якоїсь лівої інфи і таке враження, жи перед тим собі трохи хляпнув за краватку, щоб зняти стрес. Бо трохи язик му заплітавсі (Ю. Винничук, FB). Одиниця російського походження: **Закладывать за галстук. Заложить за галстук. Прост. Ирон. Выпивать, напиваться пьяным** [ФСРЛЯ, с. 241]. Проте українська фразеологія має низку одиниць, належних до концептосфери ПИЯЦТВО: **Заложить, залить за галстук** (разг. шутл.). **Залити очі** (сліпи); **залитися; смикнути; торкнути; лизнути; [кварти] вилити в горлянку; ули в себе** [РУССВ, с. 331]. Натрапляємо на переклад із російської мови фразеологічної одиниці *вагон и маленькая тележка* (о большом количестве, достаточности или избытке чего-нибудь [ЖГ]): *Чи я не так рахую? А ось у самому бюджеті «нескладух» вийшло – вагон і невеличка тачка* (В. Бобиренко, FB). Аналогічно: *Ну прийшла, звичайно, на розбір шапок, але він мене дочекався і поки приіобретенієм задоволена, перевірку пройшов на відмінно)* (FB). Пор. рос. **К шапочному разбору** (прийти, явиться...) (разг.). **На шапкобрання** [РУССВ, с. 746].*

Вводять у дописи в соціальних мережах і перекладені з російської мови поетичні рядки: *Ну, але після другого м'яча в наші ворота, не витримала душа поета. Піду, думаю, не буду нашим заважати. Може, якраз ще встигнуть забити 2 голи, коли я дивитися не буду. / А ви тримайте руку на пульсі епохи. Може у вас погляд не зурочений⁶⁶ (Ю. Винничук, FB); Причин може бути багато, але хлопець, який ображає - зовсім не хлопець, а так, «хмара в штанях»*

⁶⁵ Слова з гімну Німеччини «Das Lied der Deutschen» автора А. Г. Гофмана фон Фаллерслебена.

⁶⁶ «Смерть Поэта» (1837) М. Лермонтова.

/ Він може бути тричі хорошим другом, колегою, коханцем, але, якщо при цьому жінку руйнує, він сто три рази негідник і підлий⁶⁷ (FB).

Спостерігаємо варіантність перекладу / відтворення: *Щоправда була епопея з приготуванням спочатку не сушився білковий кож (ну як кажуть **перший млинець комом**), потім під час приготування крему згорів міксер, тому тортик збирала вже в батьків в селі і часу для декору нажаль не вистачило* ((((((FB); ***Перший млинець грудкою** / У матчі 13-го туру ААФУ “Вікторія” на виїзді грала з ФК “Атлет”* (FB); *Перший млинець нанівець. / Індукційна поверхня SenseFry® 800 виправить цю традицію* (FB). Належить зауважити, що І. О. Вирган та М. М. Пилинська подають: *Первый блин комом. Перша чарка колом. Перші щенята за пліт кидають. Перші коти за плоти* [РУССВ, с. 47]. Українська фразеологія є надзвичайно багатою, однак засилля російськомовного контенту призводить до формування мовної особистості не на питомому ґрунті. Автори інтернет-текстів не мають в активному словниковому запасі українських інтертекстем.

Наявні нечисленні випадки одночасного подання інтертекстем **мовою оригіналу та в перекладі українською**: *Головний санітарний лікар Ляшко захворів на ковід через два тижні після публічної вакцинації від коронавірусу... / З нашим щастям, – так би мовити... / “Deus Vult” (На все воля божя) – мусить бути написано на головних вхідних воротах міністерства охорони здоров’я України... / Ранньою готикою... Почерком Степанова...* (В. Чепинога, FB).

Засвідчено «парадоксальні» випадки вживання в українському тексті чеської/французької інтертекстеми в російському перекладі: *краще би перестріляли одне одного. як казав солдат Швейк: “обоих ничуточки не жаль”*⁶⁸ (Tw); *як казав один літературний банкір Барон Данглар, “я не протів банкрутства когда оно ведьот к обогащенію, но протів когда к разоренію”*⁶⁹ (Tw).

⁶⁷ «Облако в штанах» (1915) В. Маяковського.

⁶⁸ Цитата з роману «Пригоди бравого вояка Швейка» Я. Гашека.

⁶⁹ Цитата з роману «Граф Монте-Крісто» (1844) А. Дюма.

Дослідницький корпус (база даних) складається з 3096 контекстів. Як засвідчує аналіз фактологічного матеріалу, 73% інтертекстем введено в текст без метаоператорів. Налічується 29,14% метаоператорів, які містять лише дієслова мовлення (*говорив/писав* тощо), і 70,86% метаоператорів, розширених додатками та обставинами (*як кажуть американці* тощо).

Фактологічну базу дослідження формують інтертекстеми різних типів. Вона містить 40,02% цитат/афоризмів (з них 13,44% трансформованих). Значну групу за частотністю становлять паремії – 35,33% (з них – 21,96% трансформованих). Наявні 17,05% фразеологізмів (з них – 6,36% трансформованих одиниць). Представлено низку колокацій, що становить 6,95% (з них – 0,13% трансформованих). Виявлено також 0,65% композитів (див. табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Типи інтертекстем

Типи інтертекстем	Загальна частотність	Частотність кожного типу
цитата / афоризм	40,02%	26,58%
трансформована цитата / афоризм		13,44%
трансформована паремія	35,33%	21,96%
паремія		13,37%
ФО	17,05%	10,69%
трансформована ФО		6,36%
колокація	6,95%	6,82%
трансформована колокація		0,13%
КОМПОЗИТ	0,65%	

Джерела інтертекстуальних одиниць, які побутують в інтернет-дискурсі, загалом є типовими для розмовно-побутового (57,40%) і художнього (27,71%) дискурсів. Низка інтертекстем сягає політичного (4,36%), наукового (3,04%) та релігійного (3,00%) дискурсів. Зафіксована низька кількість одиниць професійного дискурсу (1,94%), медіа-дискурсу (1,65%) та рекламного дискурсу (0,90%) (див. табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Типи дискурсу

Тип дискурсу	Частотність
розмовно-побутовий	57,40%
художній	27,71%
інституційний (політичний)	4,36%
інституційний (науковий)	3,04%
інституційний (релігійний)	3,00%
інституційний (професійний)	1,94%
медіа-дискурс	1,65%
рекламний	0,90%

Спостереження за частотністю та репертуаром інтертекстем різного походження дали змогу простежити чинники, які змінюють склад українського інтертекстуального тезаурусу. Власне український складник інтертекстуального тезаурусу становить 52,33%. Окрім питомих інтертекстем, джерелами досліджуваних одиниць, зокрема в довоєнний час, були здебільшого російськомовна культура, прошарок якої становить 20,48%, та англійськомовна культура – 10,47%. У досліджених текстах значно рідше порівняно з українськими, російськими, англійськими інтертекстемами трапляються цитати, джерелом яких є інші лінгвокультури (див. Додаток Б). Фактологічна база дослідження містить окремі інтертекстуальні одиниці, етимологію яких не з'ясовано, що становить близько 2,5%.

Український складник інтертекстуального тезаурусу представлений інтертекстемами різних типів. Значну групу за частотністю становлять паремії – 52,05% (з них 34,70% трансформацій). Представлено низку цитат/афоризмів, що становить 20,37% (з них 3,83% трансформованих одиниць). Контекстів, у яких наявні фразеологізми, – 20,68% (з них 5,74% трансформацій). Наявні 6,42% колокацій (з них 0,12% трансформованих). Виявлено також 0,49% композитів (див. табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Типи питомих інтертекстем

Типи інтертекстем	Загальна частотність	Частотність кожного типу
трансформована паремія	52,05%	34,70%
паремія		17,35%
цитата/афоризм	20,37%	16,54%
трансформована цитата/афоризм		3,83%
ФО	20,68%	14,94%
трансформована ФО		5,74%
колокація	6,42%	6,30%
трансформована колокація		0,12%
КОМПОЗИТ	0,49%	

Із здійсненого аналізу випливає, що український інтернет-цитатник формується насамперед із цитат/афоризмів з поетичних і прозових творів українських авторів. Найбільш цитованим автором є Т. Шевченко (4,20%). Часто цитують користувачі соціальних мереж Л. Українку (0,86%), П. Тичину (0,74%), Л. Костенко (0,74%), І. Франка (0,56%). Трапляються цитування В. Ющенка (0,49%), М. Старицького (0,43%), П. Чубинського (0,43%), С. Жадана (0,37%), Л. Глібова (0,31%), С. Вакарчука (0,25%), П. Куліша (0,25%), Г. Сковороди (0,25%), Л. Подерв'янського (0,25%). Із незначною частотністю спостерігаємо цитування Д. Павличка (0,19%), Л. Кравчука (0,19%), М. Коцюбинського (0,19%), М. Рильського (0,19%), О. Довженка (0,19%), О. Забужко (0,19%), П. Порошенка (0,19%), С. Петлюри (0,19%) тощо (див. Додаток В).

Значний прошарок в українському інтертекстуальному тезаурусі становлять одиниці російськомовної культури. Фактологічна база дослідження містить 65,30% одиниць, які мовці вводять у текст у перекладі. Контекстів, у яких наявні транслітеровані інтертекстеми, 17,51%. Виявлено 17,19% одиниць, введених у тексти мовою оригіналу. Аналіз лінгвального матеріалу засвідчує, що значну більшість становлять цитати/афоризми – 51,27% (з них 12,15% трансформацій). Виявлено 21,29% паремій (з них 10,25% трансформованих). Представлено 14,51% фразеологізмів (з них 5,68% трансформованих). Зафіксовано низку

колокацій, що становить 11,21% (з них 0,32% трансформацій). Виявлено 1,74% композитів (див. табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Типи інтертекстем російського походження

Типи інтертекстем	Загальна частотність	Частотність кожного типу
цитата/афоризм	51,27%	39,12%
трансформована цитата/афоризм		12,15%
паремія	21,29%	11,04%
трансформована паремія		10,25%
колокація	11,21%	10,89%
трансформована колокація		0,32%
ФО	14,51%	8,83%
трансформована ФО		5,68%
КОМПОЗИТ	1,74%	

Як випливає з аналізу, найбільш цитованими російськими авторами є: М. Булгаков (3,47% одиниць), О. Пушкін (3,47%), Ільф і Петров (2,21%), А. Вознесенський (2,21%), І. Крилов (1,74%), Л. Гайдай, Я. Костюковський та М. Слободський (1,58%), А. Чехов (1,58%). Часто мовці цитують І. Тургенєва (1,26%), В. Висоцького (0,95%), Е. Брагінського та Е. Рязанова (0,95%), К. Станіславського (0,95%), М. Жванецького (0,95%) тощо. Трапляються цитування В. Караваєва та О. Курляндського, В. Леніна, Й. Сталіна, Л. Толстого, О. Беляєва (по 0,79% кожний) та ін. (див. Додаток Г).

Ще одним чинником, що значно впливає на склад українського інтертекстуального тезаурусу, є англійськомовна культура. Дослідницький корпус містить 82,41% одиниць, які мовці ввели у текст у перекладі. Наявні 14,20% інтертекстем, подані мовою оригіналу. Зафіксовано незначну частотність транслітерованих одиниць – 3,39%. Виявлено, що більшість становлять цитати/афоризми – 62,66% (з них 27,78% трансформованих). Контекстів, у яких наявні паремії, 16,97% (з них 9,56% трансформацій). Наявна незначна частотність фразеологізмів – 11,73% (з них трансформовані ФО становлять 8,64%). Виявлено 8,64% колокацій (див. табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Типи інтертекстем англійського походження

Типи інтертекстем	Загальна частотність	Частотність кожного типу
цитата/афоризм	62,66%	34,88%
трансформована цитата/афоризм		27,78%
паремія	16,97%	7,41%
трансформована паремія		9,56%
ФО	11,73%	3,09%
трансформована ФО		8,64%
колокація	8,64%	

Аналіз засвідчує, що здебільшого мовці цитують В. Шекспіра (12,96% одиниць) та Аль Капоне (3,70%). Натрапляємо на цитування з дещо нижчою частотністю таких письменників, політичних та культурних діячів: А. Крісті (2,16%), Дж. Кеннеді (1,54%), В. Дісней (1,23%), Т. Рузвельт (1,23%), Ч. Діккенс (1,23%), К. Кізі (0,93%), М. Твен (0,93%), Т. Пратчетт (0,93%) та ін. (див. Додаток Д).

База дослідження містить 92,31% інтертекстем, які запозичено з латинської мови та вжито у перекладі. Зафіксовано значно менше одиниць, поданих мовою оригіналу – 5,38%. Наявна низька частотність транслітерованих інтертекстем – 2,31%. Із здійсненого аналізу випливає, що здебільшого інтернакти вживають цитати/афоризми – 89,23% (з них 40,00% трансформованих одиниць). Наявна незначна частотність паремій – 8,46% (з них трансформації становлять 5,38%). Виявлено низьку частотність фразеологізмів – 1,54% (з них 0,77% трансформацій). Зафіксовано 0,77% колокацій (див. табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Типи інтертекстем латинського походження

Типи інтертекстем	Загальна частотність	Частотність кожного типу
цитата/афоризм	89,23%	49,23%
трансформована цитата/афоризм		40,00%
паремія	8,46%	3,08%
трансформована паремія		5,38%

Типи інтертекстем	Загальна частотність	Частотність кожного типу
ФО	1,54%	0,77%
трансформована ФО		0,77%
колокація	0,77%	

Аналіз дам змогу виокремити найцитованішого автора – це Плавт (28,46%). Часто користувачі соціальних мереж цитують Цицерона (6,92%), Ювенала (6,15%), Овідія (5,38%), Сенеку (4,62%). Нижча частотність цитування властива текстам Геракліта (3,08%), Платона (3,08%), Прісціана (3,08%), Аристотеля (2,31%), Саллютія (2,31%), Горація (1,54%) тощо (див. Додаток Е).

Простежуємо прошарок інтертекстем французького походження в досліджених текстах. Фактологічна база дослідження налічує 73,49% одиниць, які інтернакти використали в перекладі. Виявлено 13,26% транслітерованих інтертекстем. Зафіксовано 10,84% контекстів, у яких інтертекстему вжито російською мовою. Лише 2,41% одиниць мовці вводять у текст мовою оригіналу. Виявлено, що більшість становлять цитати/афоризми – 72,29% (з них - 19,28% трансформацій). Наявні 14,46% фразеологізмів (з них - 2,41% трансформованих ФО). Зафіксовано 7,23% паремій (з них - 6,02% трансформацій). Контекстів, у яких наявні колокації, 6,02% (див. табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Типи інтертекстем французького походження

Типи інтертекстем	Загальна частотність	Частотність кожного типу
цитата/афоризм	72,29%	53,01%
трансформована цитата/афоризм		19,28%
ФО	14,46%	12,05%
трансформована ФО		2,41%
паремія	7,23%	1,21%
трансформована паремія		6,02%
колокація	6,02%	

Здебільшого мовці цитують Е. Потье (18,07%), Ж.-П. Флоріана (16,87%). Часто цитованими є: Е. Роттердамський (7,23%), М. Монтень (7,23%), А. де Сент-

Екзюпері (6,02%), А. Дюма (4,82%) та Наполеон (4,82%). Значно рідше інтернет-тексти містять цитати А. Етьєна (2,41%), Ж. Пеше (2,41%), Ж.-П. Сартра (2,41%), Ж. Манського (2,41%) та ін. (див. Додаток Ж).

В інтернет-цитатнику наявні Біблійні вислови (див. табл. 2.13). Дослідницький корпус містить 94,80% одиниць, ужитих в інтернет-текстах у перекладі. Низька частотність властива інтертекстем, які користувачі інтернету транслітерують (2,60%), або ж уживають мовою оригіналу (2,60%).

Таблиця 2.13

Типи Біблійних цитат

Типи інтертекстем	Загальна частотність	Частотність кожного типу
цитата/афоризм	97,40%	35,06%
трансформована цитата/афоризм		62,34%
трансформована паремія	2,60%	

Дещо меншу частку в українських інтернет-текстах становлять одиниці німецькомовної культури. База дослідження налічує 83,08% одиниць, ужитих мовцями у перекладі. Нижча частотність характерна для транслітерованих інтертекстем (10,77%) і поданих мовою оригіналу (6,15%). Дослідницький корпус містить 53,85% цитат/афоризмів (з них 29,23% трансформацій). Виявлено 23,08% фразеологізмів (з них трансформовані ФО становлять 21,54%). Зафіксована нижча частотність паремій – 16,92% (з них - 6,15% трансформацій). Контекстів, у яких вжито колокації, – 4,61%. Зафіксовано також 1,54% композитів (див. табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Типи інтертекстем німецького походження

Типи інтертекстем	Загальна частотність	Частотність кожного типу
цитата/афоризм	53,85%	24,62%
трансформована цитата/афоризм		29,23%
ФО	23,08%	1,54%
трансформована ФО		21,54%
паремія	16,92%	10,77%
трансформована паремія		6,15%

Типи інтертекстем	Загальна частотність	Частотність кожного типу
колокація		4,61%
КОМПОЗИТ		1,54%

З аналізу випливає, що інтернет-користувачі переважно цитують К. Маркса (27,69% одиниць). Значно рідше трапляються цитати Ф. Вільгельма I (10,77%). Виявлено поодинокі цитати таких авторів, як: Г. Гегель (1,54%), Г. Гессе (1,54%), Г. фон Фаллерслебен (1,54%), Е. М. Ремарк (1,54%), Й. В. фон Гете (1,54%), О. Бісмарк (1,54%) та Ф. Ніцше (1,54%) (див. табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Цитовані німецькомовні автори в українських інтернет-текстах

Автори	Частотність
К. Маркс	27,69%
Ф. Вільгельм I	10,77%
Г. Гегель	1,54%
Г. Гессе	1,54%
Г. фон Фаллерслебен	1,54%
Е. М. Ремарк	1,54%
Й. В. фон Гете	1,54%
О. Бісмарк	1,54%
Ф. Ніцше	1,54%

Аналіз інтертекстем засвідчує вплив на український інтертекстуальний тезаурус польської культури. Наявні одиниці, уведені мовцями в текст у перекладі (63,16%). Нижча частотність властива транслітерованим інтертекстемам (21,05%), а також одиницям, ужитим мовою оригіналу (15,79%). Дослідницький корпус містить 57,89% цитат/афоризмів, 21,05% паремій, 15,79% фразеологізмів. Зафіксовано також 5,27% колокацій (див. табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Типи інтертекстем польського походження

Типи інтертекстем	Частотність
цитата/афоризм	57,89%
паремія	21,05%
ФО	15,79%

Типи інтертекстем	Частотність
колокація	5,27%

Трапляються поодинокі цитування таких польських авторів, як: М. Конопницька (5,27%), Р. Уліцький (5,27%), С. Вінценз (5,27%), С. Єжі Лец (5,27%), Ч. Мілош (5,27%), Щ. Твардох (5,27%).

Отже, з аналізу частотності випливає, що в українському інтернет-цитатнику паремії (зокрема трансформовані) становлять 52,05%, цитати/афоризми (зокрема трансформовані) – 20,37%, фразеологізми (зокрема трансформовані) – 20,68%, колокації – 6,42%, композити – 0,49%.

Серед інтертекстем, які побутують в українському сегменті інтернету, більшість належить до розмовно-побутового дискурсу – 76,73%; низка інтертекстем сягає художнього (15,49%), політичного (2,47%), професійного (2,28%) дискурсів, медіа-дискурсу (1,54%), релігійного дискурсу (0,93%). Незначна кількість одиниць належить до рекламного (0,37%) та наукового (0,19%) дискурсів. У таблиці 2.17 подано дані щодо питомих та запозичених інтертекстем та типу дискурсу, з якого вони походять.

Таблиця 2.17

Належність інтертекстем до типу дискурсу

Тип дискурсу	Відносна частота						
	укр.	рос.	анг.	лат.	фр.	нім.	пол.
розм.- побутовий	69,95%	16,71%	7,93%	0,45%	1,07%	1,46%	0,45%
художній	29,95%	30,19%	14,10%	9,67%	6,53%	0,70%	1,28%
інст. (політ.)	29,63%	30,37%	14,81%	1,48%	2,96%	0,74%	0
інст. (наук.)	3,20%	1,06%	21,28%	38,30%	3,19%	21,28%	0
інст. (реліг.)	16,13%	0	0	1,08%	0	0	0
інст. (проф.)	61,67%	15,00%	1,67%	0	1,67%	20,00%	0
медіа-диск.	49,02%	43,14%	7,84%	0	0	0	0
рекламний	21,43%	17,86%	60,71%	0	0	0	0

Отже, аналіз здобутих даних засвідчує, що з розмовно-побутового дискурсу до інтернет-цитатника ввійшло питомих 69,95% інтертекстем, із професійного –

61,67% та з медіа-дискурсу – 49,02%. Російськомовний сегмент українського тезаурусу здебільшого представлений одиницями медіа-дискурсу (43,14%), політичного (30,37%) художнього (30,19%) дискурсів, що засвідчує вияви тривалих процесів зросійщення української лінгвоспільноти. Інтертекстуальні одиниці англійськомовного походження здебільшого запозичено з рекламного дискурсу (60,71%).

2.2. Методика дослідження інтертекстуальності

У дисертаційній праці використано комплексну методику дослідження. У праці застосовано *описовий метод*, під яким традиційно розуміють комплекс дослідницьких прийомів та процедур аналізу для характеристики мови на певному етапі її розвитку. О. Селіванова пропонує таку дефініцію: описовий метод – сукупність процедур інвентаризації, таксономії й інтерпретації досліджуваних мовних явищ на певному етапі розвитку мови (у синхронії) [СЛТЕ, с. 433]. Згадана авторка слушно зауважує, що не всі лінгвісти виокремлюють цей метод, оскільки прийоми опису структур, ознак мовних одиниць і характеристик застосовують і в інших методах [СЛТЕ, с. 433]. А. Загнітко звертає увагу на те, що описовий метод – «найстаріший, але не застарілий у сучасній лінгвістиці метод. Найдавніші китайські, індійські і грецькі граматики були здебільшого описовими. Структуралістські школи також використовували принципи і методики наукового дослідження та опису сучасних мов [ССЛ, Т. 2, с. 187].

Одним із складників описового методу є виокремлення одиниць аналізу. Саме під час аналізу явища інтертекстуальності цей етап дослідження набуває важливого значення, бо якщо виокремлення, наприклад, слів чи речень як одиниць аналізу не становить труднощів для дослідника і не залежить від його мовної компетентності, то виявлення інтертекстом великою мірою спирається на лінгвальний і культурний досвід інтерпретатора. Належить зауважити, що значна

кількість інтертекстем введена авторами в текст без жодних маркерів інтертекстуальності.

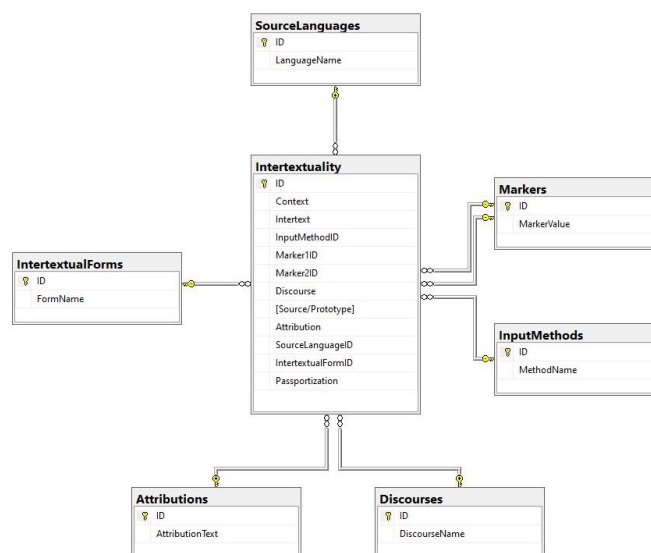
Як відомо, один з етапів описового аналізу – це інтерпретація виокремлених одиниць. Для інтерпретації застосовують категорійний аналіз, зокрема прийом класифікації. Для інвентаризації та класифікації виокремлених одиниць створено реляційну базу даних.

Базу даних створено за допомогою SQL Server, який є однією з найпопулярніших систем керування базами даних. MS SQL використовує реляційну модель для організації баз даних. Реляційна модель зберігає дані у вигляді таблиць, кожен рядок яких є окремим об'єктом, а стовпці зберігають атрибути цього об'єкта. Первинний ключ використовують для ідентифікації кожного рядка в таблиці. Один або кілька стовпців можуть слугувати первинним ключем. Ключі можна використовувати для встановлення зв'язків між двома таблицями.

База даних містить такі таблиці: «Контекст»; «Інтертекстема»; «Спосіб введення інтертекстеми»; «Маркер 1»; «Маркер 2»; «Дискурс», який є джерелом інтертекстем; «Джерело/прототекст»; «Атрибуція»; «Мова джерела» інтертекстем; «Тип інтертекстеми»; «Паспортизація» (див. рис. 2.8).

Рисунок 2.8

Структура бази даних

Згромаджену інформацію класифіковано за такими параметрами, як наявність/відсутність маркера інтертекстуальності (складники метаоператора); відповідність прототексту; тип інтертекстеми; спосіб введення одиниці у текст; дискурс; наявність/відсутність автора інтертекстеми; мова джерела одиниці; паспортизація інтертекстеми.

Для дослідження семантичних трансформацій інтертекстем застосовано компонентний аналіз. Під компонентним аналізом традиційно розуміють методику опису структурної організації значення як набору мінімальних семантичних компонентів, кожний з яких виконує свою функцію і пов'язаний з іншими певними ієрархічними відношеннями [СЛТЕ, с. 230]. Компонентний аналіз – «методика дослідження плану змісту значеннєвих мовних одиниць, що передбачає розщеплення значення на мінімальні семантичні складники (компоненти); різновид лексичного аналізу, що передбачає вияв у значеннях слів сем – елементарних смислових компонентів, з яких складається їхній зміст» [ССЛ, Т. 1, с. 45]. А. Загнітко зазначає, що компонентний аналіз слід доповнити аналізом нормативності і контекстним аналізом [ССЛ, Т. 1, с. 45]. Ця заувага особливо важлива під час дослідження трансформованих інтертекстем. А. Загнітко зауважує, що, зокрема, аналіз контекстний – це аналіз частини через ціле, коли одиницями аналізу виступають мовленнєві (інколи мовні одиниці), ємніші, ніж сама одиниця [ССЛ, Т. 1, с. 45]. Згаданий автор звертає увагу на те, що контекстний аналіз може виступати як дистрибутивна методика, орієнтована на вивчення будь-яких синтагматичних відношень, на відміну від компонентної методики, що вивчає парадигматичні відношення; контекстний аналіз наближений до соціологічних прийомів: а) вивчення ситуації мовлення; б) вивчення контексту культури; 2) визначення мовленнєвих умов, у яких реалізованим є актуальне значення досліджуваної мовної одиниці» [ССЛ, Т. 1, с. 45].

У дисертаційному дослідженні використано прийом моделювання для відтворення трансформаційних процесів та формалізації результатів аналізу структури досліджуваних одиниць.

Застосовано також корпуснобазований аналіз для верифікації висновків та уникнення їхньої суб'єктивності. Сьогодні багато лінгвістів, особливо з англосаксонських та франкомовних наукових кіл, роблять спроби поєднати корпусні та кількісні методи з аналізом дискурсу, відзначаючи такі переваги, як: чисельне підтвердження якісних даних, можливість виявлення певних постійних тенденцій в досліджуваній вибірці, ефективне порівняння виокремлених типів дискурсу. Усе це пов'язано з можливістю врахування значно більшої кількості текстів або їхніх фрагментів, ніж у випадку аналізу без використання засобів лінгвістичної інженерії [296, с. 111–112]. Наразі основними інструментами для корпусного та кількісного аналізу є: а) узгодження (*konkordancja*); б) списки частот; в) система пошуку колокацій; г) кластеризація [296, с. 116].

Застосовано також елементи етимологічного аналізу для з'ясування походження інтертекстеми.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Виокремлення інтернет-дискурсу як віртуального корпусу текстів відповідає всім критеріям, які запропонували Д. Буссе та В. Тейберт, окрім такого критерію, як тематична спільність. Однак, на нашу думку, інші диференційні ознаки є суттєвішими, оскільки навіть різнотематичним блогам, дописам, мемам властиві зіставні характеристики, а найголовніше – їх об'єднують інтертекстуальні зв'язки. Загалом інтернет-дискурс виокремлюють за критерієм, який ґрунтується на способі спілкування.

Дослідницький корпус (реляційну базу даних) сформовано з даних, вилучених із текстів різних жанрів та тематики, однак обмеженими часовими рамками та способом спілкування. Інтертекстуальність відображає когнітивну базу етнічної культурно-мовної спільноти. В подальшому сформовану базу даних можна застосовувати у лексикографічній практиці для створення словника актуальних інтертекстем.

Фактологічну базу дослідження формують інтертекстеми різних типів (цитата → афоризм (як лаконічна цитата); паремія; фразеологізм; колокація → композит).

Під час формування фактологічної бази дослідження застосовано метод суцільного вибирання. Використано автоматизовані методи опрацювання природномовної інформації, зокрема систему контент-аналізу Alphateka (пошук відбувався за маркерами інтертекстуальності). Доповнено фактологічну базу даних за допомогою «ручного» опрацювання текстів.

Із аналізу маркерів інтертекстуальності випливає, що найчастотнішими компонентами маркерів інтертекстуальності є дієслова мовлення (у дужках подано факультативні складки, через косу риску – варіантні): як + кажуть + (хто) / (де) / (коли) (33,02%); як + казав + хто + (про кого) (16,10%); як + писав + хто (12,10%); як + співається + (пісня) (6,70%); як + казала + хто + (про кого) / (що) (5,41%); як + то + кажуть + хто (3,53%); як + каже + (хто) + (що) (2,94%); як + говорив + хто (2,70%); як + писала + хто (2,47%).

Менш частотними маркерами інтертекстуальності є такі, як: цитата + з + кого; афоризм + кого; фраза + кого; вислів + з + кого; слова + кого; прислів'я/приказка; істина; теза + про + що та ін.

Складником метаоператорів інтертекстуальності є компонент-антропонім. Прикметно, що в мережевих текстах використовують кореференти імені автора вислову. Досліджено, що одним із найдовших рядів кореферентів є кореференти імені *Тарас Григорович Шевченко*.

Належить зауважити, що дійти обґрунтованих висновків про процеси відчуження крилатого вислову від першоджерела, за термінологією Л. Скрипник, можна проаналізувавши «поведінку» одиниці в різних стилях у різні часові періоди. На прикладі поезії П. Тичини «Пісня трактористки...» зроблено висновки, що не можна із впевненістю твердити, що цитата повністю уподібнюється до прислів'я, зокрема у текстах художнього та публіцистичного дискурсів, оскільки у лінгвосвідомості соціуму зберігається інформація про авторство одиниці. Натомість спостережено іншу тенденцію в розмовному дискурсі в соціальній мережі Twitter, де проаналізовану одиницю рідко супроводжують вказівкою про авторство.

Спостережено значну низку випадків, коли автори текстів використовують одночасно кілька маркерів інтертекстуальності, належних до різних типів. Частотними є випадки, коли єдиним маркером інтертекстуальності виступають лапки і/або знак авторського права ©, який специфічно застосовується в мережевих текстах.

До маркерів інтертекстуальності належить також графічне виокремлення інтертекстом. Популярним сьогодні в мережевих текстах, зокрема в дописах у ФБ та твітах, є виокремлення великими літерами певних літер у слові, що актуалізує семантику інтертекстом. Актуалізація семантики інтертекстом відбувається за допомогою такого застосунку, як «закреслений текст».

Виокремлюємо такий маркер інтертекстуальності, як іншомовність вислову (мовою оригіналу; мовою оригіналу + переклад; транслітерація вислову). З

аналізу матеріалу впливає, що найчастіше транслітерують/транскрибують російські інтертекстами.

На основі структурно-семантичного аналізу інтертекстом створено запити:
 [lemma="як"] [lemma="казати|говорити"]; [lemma="як"]? [tag="adv.*"]
 [tag="conj.*"] [lemma="казати|говорити"]; [lemma="як"] []{0,2}
 [lemma="казати|говорити|сказати|мовити|зазначити|заявляти|згадувати|вчити"]
 [] [tag="noun.*"]; [lemma="як"] [lemma="казати|говорити"] []{1,2}; [lemma="як"]
 [lemma="казати|говорити"] [] [tag=".*pron.*"]; [lemma="за"] []{0,2}
 [lemma="вислів"] []{0,2} [tag="noun.*"]; [lemma="як"] [tag="noun.*|conj.*|adv.*"]
 [lemma="казати|учити|сказати"] []{0,1}; [lemma="як"] [lemma="відомо"];
 [tag="noun.*"] [lemma="мати"]? [lemma="рація"]; [lemma="як"]
 [lemma="заявляти"]; [lemma="згадувати"] [tag="noun.*"] [tag="adv.*"] для
 визначення частотності використання різних метаоператорів у підкорпусі
 інтернет-текстів. З'ясовано, що найчастотнішими моделями метаоператорів є: як
 + відомо; як + ДМ + в народі, люди, древні; мудрі/розумні люди тощо.

Однак достатньо частотними є випадки введення до текстів інтертекстом без жодних маркерів інтертекстуальності, що може призводити до невпізнаваності інтертекстом. З іншого боку, таке вживання одиниці без вказівки на авторство засвідчує «перехід» із так званих крилатих висловів до пареміології/фразеології. Наявність варіантів і трансформацій тієї чи іншої інтертекстами засвідчує її належність до ядрової частини «цитатного тезаурусу».

Спостереження за частотністю та репертуаром інтертекстом різного походження виявили, що власне український складник інтертекстуального тезаурусу становить 52,33%. Окрім питомих одиниць, джерелами досліджуваних інтертекстом є російськомовна (20,48%) та англійськомовна (10,47%) культури. Значно рідше трапляються цитати, джерелом яких є інші лінгвокультури (напр., латинська (4,20%), французька (2,68%) тощо).

Комплексна методика дослідження полягає в застосуванні низки методів. Так, для аналізу застосовано описовий метод, прийоми і процедури якого спрямовані на інтерпретацію/класифікацію мовних явищ. Результати

інтерпретації/класифікації представлено у вигляді реляційної бази даних, у якій вміщено: контекст, де спостережено інтертекстему; виокремлено інтертекстему; спосіб введення інтертекстеми в текст; складники маркерів інтертекстуальності: дієслова мовлення, актанти дієслів мовлення; джерело/прототекст; атрибуцію; мову джерела; тип інтертекстеми; паспортизацію; визначено тип дискурсу.

Семантику інтертекстем проаналізовано за допомогою компонентного аналізу. Такий аналіз є ефективним з огляду на наявність значної кількості трансформацій інтертекстем. Іншими словами, за допомогою прийомів компонентного аналізу зіставлено семантику стабілізованих одиниць та їхніх трансформацій.

Застосовано також прийом моделювання формальної структури інтертекстем, що дало змогу укласти перелік запитів для вилучення контекстів із корпусу (ГРАК), що уможливило, своєю чергою, верифікувати висновки про окремі вислови на корпусному матеріалі.

Цінними для аналізу національно-культурної специфіки інтертекстуального тезаурусу виявилися елементи етимологічного аналізу.

РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОГО ЦИТАТНОГО ТЕЗАУРУСУ В ІНТЕРНЕТІ

3.1. Джерела інтертекстем

3.1.1. Український складник інтертекстуального тезаурусу. Джерела інтертекстем, які побутують в інтернет-дискурсі, загалом є типовими для художнього та публіцистичного дискурсів. Однак низка жанрів інтернет-дискурсу (допис, твіт) тяжіє до розмовно-побутового дискурсу, що дає змогу простежити активну частину інтертекстуального тезаурусу лінгвospільноти.

З аналізу випливає, що в різноманітних інтернет-жанрах трапляється багато цитат із Біблії: *«Полюбіть свого ближнього, як самого себе!»* І ключовим тут є останнє словосполучення (FB); *«Це стверджує й сам Ісус: – горе вам, коли про вас усі люди будуть добре говорити* *«Лука 6, 26»* (FB); *«Не хлібом єдиним живе людина», «спочатку було слово»* – написано у Біблії (ІГ «Д», 2013, ГРАК) та багато ін. Належить зауважити, що активно використовують автори й трансформовані Біблійні цитати. Відомо, що соціальні мережі миттєво реагують на поточну ситуацію, що відображається у трансформуванні Біблійних цитат: *«Не коронавірусом єдиним: у ЦГЗ розказали, які небезпечні хвороби можуть спіткати туристів* (Tw); *«Але не Пфайзером єдиним, Модерна теж норм чи Астразенека* (Tw)). З початком російської агресії цю одиницю теж актуалізують заміною компонента: *«Не Шольцем єдиним..»* (Tw); *«Не Джонсоном єдиним. Україну підтримує перш за все народ UK»* (Tw); *«Не Байрактором єдиним / Добірка яскравих успішних місій українських споживчих безпілотників на війні проти Росії (відео)»* (Tw). Оригінальний текст звучить так: *«Не хлібом єдиним буде жити людина* (Матв., 4:4). А. П. Коваль подає таке тлумачення вислову: «людина не може обмежитися самим лише задоволенням матеріальних потреб; духовні запити не менш важливі для неї» [86, с. 167].

Користувачі інтернету доволі часто сягають латинських джерел. Належить зауважити, що традиційно й лінгвісти, й звичайні мовці послуговуються для

означення таких інтертекстом термінами *прислів'я, приказка*. Однак, з огляду на те, що колективна пам'ять ще зберігає прізвища авторів цих висловів, інтерпретуємо їх як **цитата/афоризм**. Наприклад: ***EST MODUS IN REBUS***. / *Якось почитав одного топ-інфекціоніста, велемудрого. / Потім взяв папірчик і написав цифру (навіть не число). Після того у відкритих джерелах знайшов його стаж. / Я помилюся на рік*⁷⁰ (FB); *Як казали в давнину: **репетіцію – ест матер студіорум!** Повторення – матір навчання!* (Tw); *Або як в першоджерелі. "Про мертвих або добре або нічого крім правди"© латинське прислів'я* (Tw) та ін.; ***КРИЗЬ ТЕРНИ – ДО ІННОВАЦІЙ: В УКРАЇНІ УСУНУТЬ ЗРІВНЯЛІВКУ В НАРАХУВАННІ ПЕНСІЙ***⁷¹ (Т. Пархомчук, FB).

Джерелами «мережевої» інтертекстуальності виступають різні **сфери української культури**. Одним із найпотужніших джерел є **фразеологія та пареміологія**. Д. Сизонов інтерпретує фразеологію як відбиття національної ідентичності в мас-медійних координатах, зазначаючи: «у зв'язку з тим, що фразеологія є комплексним фрагментом мовної картини світу, вона словесно втілює матеріальну та духовну культуру народу» [173, с. 66]. Напр.: *8 вересня, в готелі «Рейкарець» під час прес-конференції гурту «Morandi» (Румунія) <...> зустріли як кажуть "з хлібом-сіллю"*⁷² [43]; *Перша композиція вдалася доволі складно, але тепер уже все йде як кажуть, **по маслу***...⁷³ [218]; *Коли відчуєте, що організм швидко втомлюється, що вас **усе** дратує, робота, як кажуть, **із рук валиться** – це означає: треба вживати моркву двічі-тричі на день*⁷⁴ [72]; *Отож, як говорить народне прислів'я «скуний платить двічі», нагадує юстиція*

⁷⁰ *Est modus in rebus*. Є міра в речах [ЛПП, с. 114].

⁷¹ *Per aspera ad astra*. Через труднощі до зірок [ЛПП, с. 263].

⁷² Зустрічати хлібом і сіллю – за старовинним українським звичаєм підносити паляницю та сіль на знак великої поваги до того, кого зустрічають, під час урочистих церемоній або на весіллі при зустрічі молодих [СУМ-11, Т. 11, с. 78].

⁷³ *Як по маслу (рідше по маслі)*, перев. з сл. іти. Чітко, легко, успішно, без перешкод і т. ін.; дуже добре [ФСУМ, с. 465].

⁷⁴ *Валитися з рук (про роботу і т. ін.)* – не вдаватися, не виходити внаслідок втоми, слабості, поганого настрою [СУМ-11, Т. 1, с. 285].

Сумщини⁷⁵ (FB); *Як кажуть, з миру по нитці – голому сорочка*⁷⁶ [125]; *Адже, як кажуть, один в полі не воїн* (FB); *Що тільки не придумують щоб виправдати своє стереотипне мислення з хаців збоченої підсвідомості. Ти його хрести – а він тобі пусти*⁷⁷ (FB) та ін.

Інтернет також активно створює фразеологізми. Сьогодні в соціальних мережах вживають одиницю *піти на концерт кобзона* ‘померти (про рашистів)’ та її численні трансформації (*Окупанти в Донецьку прямо зараз масово летять на концерт до кобзона* (Tg); *Десантники легендарної 79 бригади розкидали квитки на концерт кобзона на позиції орків* (Tg) тощо).

Належить зауважити, що, наприклад, в українському сегменті Телеграму сформувався мовно-культурний континіум, що відображає відповідну систему цінностей та послуговується відповідним інтертекстуальним цитатником. Напр.: *Кацапи скавулять за здохлими пілотами кацапльоту, заkobзонили жирного охвіцера терористичної армії* (Tg); *Працювати треба не 12 годин на день, а артою по Белгороду* (Стив Джобс) (Tg) та ін.

Активно інтернавти застосовують паремії під час створення мемів (див. рис. 3.1, 3.2).

Рис. 3.1. Згорів сарай / гори і хата [215];

Рис. 3.2. Скупий платить двічі [175].

⁷⁵ *Лінивий двічі ходить* (¹), *скупий двічі* (²) *платить. Скупий два рази тратить. – ... а голодний буває* [УППТІ, с. 230–231].

⁷⁶ *З миру* (¹) *по нитці – голому сорочка. (1) хати* [УППТІ, с. 223].

⁷⁷ *Чорта* (¹) *хрести, а він каже* (²) *пусти. – ... а він в воду лізе. (1) Дурня. Дурного. Ти его* [УППТІ, с. 291].

Представлені в досліджуваних текстах цитати з **народних пісень**: *Тут, як співається у народній пісні: тече річечка невеличечка, **скочу-перескочу**. Дехто таки перескакує, а декому...*⁷⁸ (FB); *Як співається в коляді: «**А той третій празник – Святе Водохреща**». Хрещення Господнє – третє і завершальне велике свято...*⁷⁹ (Tw); *Як співається у одній українській пісні "Мене, мамо, москаль знає, **биту пику відвертає...**" Дякую Усику за перемогу! Слава Україні!*⁸⁰ (Tw).

Натрапляємо на цитати із **казок**: *...А що президент Володимир Зеленський? Тут усе може бути. Або «**три дні й три ночі скакав Іван-царевич, доки скакалку не відібрали**» (Т. Пархомчук, FB); *Хто-хто в хатинці живе? Оприлюднено імена 250 теперішніх і колишніх політиків та чиновників, які живуть в держдачах в елітних Конча-Заспі та Пуца-Водиці...*⁸¹ (FB) та ін.*

Інтертекстеми сягають **анекдотів**, яким здебільшого властивий інтернаціональний характер, зокрема на пострадянському просторі. Наприклад: *Не треба ні в кого "перевтілюватись"! Кого обдурити зібрались? Чоловіка? СЕБЕ??? Певно таки себе, бо "**Штірліца видасть чи то парашут, що тягнеться за ним, чи будьоновка на голові**" (FB); *Так ми слона не продамо. / Так я думатиму, що за Коломойським ганяються понарошку. / Стане! Я в цьому впевнений. Жаль тіко, що в це граються ті, кому я би мав вірити (В. Бобиренко, FB) та ін. Однак функціонують у мережі й «національні» анекдоти, які зазнають трансформацій відповідно до поточної ситуації: – *Не треба там окопуватись, це Рудий ліс. / – **Что ви говоріте? / – Глубже, говорю, копайте!** (FB).***

Л. Скрипник зазначає, що «серед крилатих висловів, які особливо часто зустрічаються в мові української поезії, чимало засвоєних із давньоруських джерел, зокрема із славнозвісного «Слова о полку Ігоревім»» [174, с. 57]. Наведені авторкою «крилаті вислови» перевірено на вживання сучасними мовцями, зокрема в соціальній мережі Twitter: *Були віки Трояна (0); Див кличе*

⁷⁸ Українська народна пісня «Тече річечка невеличечка».

⁷⁹ Колядка «Добрий вечір тобі».

⁸⁰ Українська народна пісня «Іди, сину, пріч од мене».

⁸¹ Українська народна казка «Звірі в хатинці».

над деревами (0); За землю Руськую, за рани Ігореві (Українці звикли до комплексу неповноцінності. Через штамп "за землю руську". Через дебільний фільм Богдана Ступки... (Тw) (0); Коні іржуть за Сулою (Іржуть коні за Сулою / Слава дзвенить у Києві (Тw) (1), сурмлять сурми в Новіграді (Сурми сурмлять в Новгороді / Стяги мають у Путивлі-граді (Тw) (1); **Лисиці брешуть на щити (6)**; О Руська земле, уже за шеломянем єси! (1); Свиснув Овлур за рікою (0); Чи не добре б нам, браття, почати... (0); заступити шляхи полю (0); криваве вино (0); **ламати списи (близько 70)**; напитися шоломом Дону (2); орати тугу сіяти смуток (трапляється лише 2 контексти зі словосполученням сіяти смуток) (0); **розтікатися мислю по дереву (по дереву) (5)**. Кількісні дані засвідчують той факт, що в різних дискурсах (і в різні часові періоди) актуалізується певна частина інтертекстуального тезаурусу.

Окрім того, українська мова зберегла ряд висловів, що належать, за свідченням літописців, видатним політичним і державним діячам Київської Русі, як-от: *Іду на ви; Мертві сраму не імуть; Не осоромимо землі руської; викинути ідола в Дніпро; видибай, боже; мати городів руських; повстав рід на рід; Приходьте й володійте нами* та ін. [174, с. 57–58]. Так, у ГРАК-15 вислову *іду на ви* властива частотність 0,2 на млн (абсолютна частотність 181); висока частотність характерна для цієї одиниці й у соціальній мережі Twitter. Натомість вислів *Мертві сраму не імуть* у ГРАК-15 трапляється 9 разів (0,01 на млн), Twitter – 18; *Не осоромимо землі руської* – 3 контексти, менше ніж 0,01 на млн (ГРАК-15); 2 контексти (Тw); *викинути ідола в Дніпро* – 1 контекст, менше ніж 0,01 на млн (ГРАК-15); 2 контексти (Тw); *видибай, боже* – 3 контексти, менше ніж 0,01 на млн (ГРАК-15); 2 контексти (Тw); *мати городів руських* – 96 контекстів, 0,11 на млн, 22 контексти (Тw); *повстав рід на рід* – 4 контексти, 0,01 на млн (ГРАК-15), 2 контексти (Тw); *Приходьте і володійте нами* – 1 контекст, менше ніж 0,01 на млн (ГРАК-15); 1 контекст (Тw).

Джерелом інтертекстем виступає також **українська художня проза: Пам'ятайте, що «не потоком галасливих фраз», як писав Франко, а добрими**

справами. *Справами абсолютно кожного з нас*⁸² (Тw); *Мордувати дітей не варто, але як писав Франко "...Що то за наука, що до голови іде без бука?..."*⁸³ (Тw); *Так, але мушу зауважити, що після зміни редактора вони повернулись до "народної", власне української мови. Як писав Франко " «се не була така переміна, що зі старої хати виметено відразу старе сміє і зроблено зовсім нову обстанову» :))* (Тw); *"..смерті конем не об'їдеш."* (с) І. Багрянний «Тигролови» (Тw); *Як говорив вартовий в Патетичній сонаті Миколи Куліша: «Такі на вулиці події відбуваються, а воші без вніманія...»*⁸⁴ (FB).

Інтернет-цитатник формується насамперед із рядків поезій Т. Шевченка: *кохайтеся і цілуйтеся вільно, квірно і без меж! адже у кохання немає кордонів! окрім російських. бо, як казав класик, – кохайтеся, чорнобриві, та не з москалями* (Тw); *Виборці готові продавати майбутнє своїх дітей за 500 грн / Як писав Кобзар: / «За шмат гнилої ковбаси / У вас хоч матір попроси / То оддасте»*⁸⁵ (Тw); *Слабаки ці запорєбрики нинішні, лише язиками ляпати уміють/ Як писав Тарас Шевченко: "Славних прадідів великих правнуки погані..."* (Тw); *Як писав Тарас Шевченко нема ні пекла, ані раю, немає й Бога, тільки я* (Тw); *Не здивуюся, коли їм діди з батьками розказували вдома, як писав Шевченко «...що діялось в світі, чия правда, чия кривда, і чиї ми діти».* *Мовляв, ви можете продовжити справу наших героїв на своєму робочому місці – обороняючись від русского міра: від його свинства... (Тw); Сталося, як писав Тарас: / Як Україну злії люди / Присплять, лукаві, і в огні/ Її, окраденую, збудять...* (Тw); *Рашистам нас не подолати, неможливо подолати тих хто бориться! А ми переможемо! Єднаймося справжні Українці! як казав Тарас Шевченко Борітеся поборете!* (Тw); як казав Тарас Григорович Шевченко, *"учітеся, читайте, і чужому навчаються, і свого не цурайтесь"* (Тw); *Якби люди не вистрелили собі в голову в 19-му, бо вони "розчарувалися", бо їм було*

⁸² «Отвертий лист до гал. української молодіжи» (1905) І. Франка.

⁸³ «Лис Микита» (1890) І. Франка.

⁸⁴ «Патетична соната» (1929) М. Куліша.

⁸⁵ «П. С.» (1848) Т. Шевченка.

щось "не так", то були би зараз гроші в бюджеті... **Не чують, не бачать, оглухли**, як казав Шевченко..! (Tw) тощо. Л. Скрипник станом на 1973 рік подає інформацію про те, що фразеологізувалося вже понад 120 поетових висловів найрізноманітнішого змісту і структури [174, с. 60]. Проаналізуймо частотність крилатих висловів, наведених Л. Скрипник [174, с. 60–61] та Г. Сютою [184, с. 205–206] у Генеральному регіонально анотованому корпусі та соціальній мережі Twitter (див. Додаток И).

Загалом, згідно з Л. Скрипник і Г. Сютою, цитатник Т. Шевченка становить 139 одиниць. Найчастіше цитованими рядками Т. Шевченка, відповідно до даних ГРАК-15, є: *Думи мої, думи мої! Квіти мої, діти!* (частотність на мільйон становить 0,67); *садок вишневий коло хати* (0,39); *найменший брат* (0,37); *реве та стогне Дніпр широкий* (0,36); *Кайдани порвати* (0,23); *Незлим тихим словом* (0,23); *оновлена земля* (0,17); *Вражою злою кров'ю волю окропити* (0,16); *минають дні, минає літо* (0,15); *Караюсь, мучусь... але не каюсь!* (0,14); *мертвих, живих і ненароджених* (0,13); *учіться, брати мої..; і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь* (0,13); *новий і праведний закон* (0,11); *лани широкополі* (0,11); *Апостол правди і науки* (0,1); *Наша дума, наша пісня не вмре, не загине!* (0,1); *у нас нема зерна неправди за собою* (0,1); *У всякого своя доля і свій шлях широкий* (0,09); *кохайтесь, чорнобриві, та не з москалями* (0,09); *За шмат гнилої ковбаси* (0,09); *славних прадідів великих правнуки погані* (0,08); *зоре моя вечірняя* (0,08); *не так ті вороги, як добрії люди* (0,08); *боріться – поборете, вам Бог помагає!* (0,07); *я на сторожі коло їх поставлю слово* (0,07); *врем'я люте* (0,07); *буде син і буде мати, і будуть люди на землі* (0,07); *і день іде, і ніч іде* (0,07); *злії люди* (0,07); *Обніміте, брати мої, найменшого брата!* (0,07).

Належить зауважити, що з початком повномасштабної російської агресії кількість цитувань як Т. Шевченка, так й інших питомих джерел значно зросла. Зокрема, українці звертаються до рядків із «Заповіту»: *«Поховайте та вставляйте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю окропіте»* (Т. Шевченко, «Заповіт»).

Часто цитованими є вірші І. Франка: *Ще би! Це той самий пупсик, який самовіддано "лупав сю скалу"* (Ю. Винничук, FB); *І пані Оксана не перестала «лупати сю скалу»*⁸⁶ (П. Порошенко, FB); 🍷 *Дякую всім, хто допомагав лупати сю скалу* (FB); *«Час рікою пливе..», – писав Іван Франко. / У тому плині часу нерідко, здавалося, колись непомітно чи не особливе, згодом стає явищем*⁸⁷ (FB).

Часто цитують користувачі соціальних мереж Лесю Українку: *Як писала Леся Українка: / Я була малою горда, / Щоб не плакати, я сміялась. / Оці її слова часто вже кілька років повторюю подумки, дуже актуальні, навіть через 100 років* (FB); *Як писала Леся Українка «Щоб не плакати, я сміялась»* (Tw); *Не вперше з 24.02 ловлю себе на думці, що я нарешті зрозуміла сенс слів Лесі Українки "Так! я буду крізь сльози сміятись, Серед лиха співати пісні"* (Tw); *Коротко про останні два дні - щоб не плакати, я донатила на зсу* (с) *Леся Українка, 2022* (Tw); *"Щоб не плакати, я угорала"* (с) *Леся Українка* (Tw); *Як писала Леся Українка: Без надії сподіваюсь... В мене такий же настрій* (Tw).
Рядки поетеси використовують в мемах (див. рис. 3.3, 3.4, 3.5, 3.6):

Рис. 3.3. Жити хочу!
Геть думи сумні! (Tw);

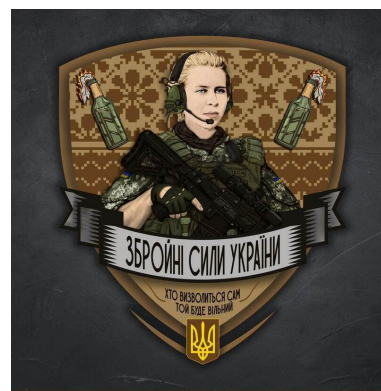

Рис. 3.4. Збройні сили України
/ Хто визволиться сам /
той буде вільний⁸⁸ [115];

⁸⁶ «Каменярі» (1878) І. Франка.

⁸⁷ «Час рікою пливе» І. Франка.

⁸⁸ «Осінь казка» (1905) Л. Українки.

ВИБАЧТЕ, ХЛОПЦІ, АЛЕ Я ОБИРАЮ
CONTRA SPREM SPERO
ГРЕПОСТНИ, ЩОБ УСІЯКІ ПАРУБКИ НЕ ЗАВАЖАЛИ ТОБІ СІЯТЬ БАРВИСТІ КВІТКИ
НА ВБОГІМ СУМНІМ ПЕРЕЛОЗІ

Рис. 3.5. Вибачте, хлопці, але я
обираю contra spem spero [85];

МІНІСТЕРСТВО
ОХОРОНИ
ЗДОРОВ'Я
УКРАЇНИ

Геть думи
сумні!

#STOPКОРОНАВІРУС
COVID19.COM.UA

Рис. 3.6. Геть думи сумні! [115].

Представлені в інтернет-дискурсі цитати з віршів Ліни Костенко: *так багато слів, / але як писала Л. Костенко: / "несказане лишилось несказаним"*⁸⁹ (Тw); *в епоху спорту і синтетики людей велика ряснота, як писала ліна василівна костенко*⁹⁰ (Тw); *Чи була я, як писала Ліна Костенко, дурною і доброю? – Так / Чи навчила мене ця історія чогось? – Ні*⁹¹ (Тw); *"сонце ледь припекло – і овнам вже захотілося «чуда і трішки вина», як писала Ліна Костенко"*⁹² (Тw); *Іноді здається, що придумала класний твіт, але як писала Ліна Костенко: "В Twitteri всі слова були уже чиймись"*⁹³ (Тw); *Криши, троци, ламай стереотипи, як писала Ліна Костенко*⁹⁴ (Тw); *І досі не віриться, що це правда... як жити далі... 😊 Вічна пам'ять всім загиблим воїнам 🇺🇦 / #russiaisateroriststate / ... / А треба жити. Якось треба жити. / Це зветься досвід, витримка і гарт... / @Ліна Костенко*⁹⁵ (Тw). Особливо часто сьогодні в мережі цитують такі слова поетеси: *Це ж треба мати сатанинський намір,*

⁸⁹ «Очима ти сказав мені: люблю...» (1989) Л. Костенко.

⁹⁰ «Вже почалось, мабуть, майбутнє» Л. Костенко.

⁹¹ «Між іншим» Л. Костенко.

⁹² «Хочеться чуда і трішки вина» Л. Костенко.

⁹³ «Страшні слова, коли вони мовчать» (1977) Л. Костенко.

⁹⁴ «Криши, ламай, троци стереотипи...» Л. Костенко.

⁹⁵ «І все на світі треба пережити» Л. Костенко.

чайть в собі невиліковний сказ, щоб тяжко так знущатися над нами та ще й у всьому звинуватить нас! Уривок із “Берестечко” Ліна Костенко⁹⁶ (Тw).

Одним із джерел інтертекстем є українська авторська пісня: *Це і дійсно наш стяг. І наші українські кольори. / Як співається в пісні: червоне то любов, а чорне то журба*⁹⁷ (Тw); *Червоне – то любов / Чорне – то журба / А зелений піксель – то русні п***а* (Тw); *Рештки героїв звалили із села по русифікованих містах*⁹⁸ (В. Бобиренко, FB); *Як співається у одній пісні Скрябіна "нікому то не треба... я просто трошки сам на себе злий..."*⁹⁹ (Тw); *вір в себе;*)) і як співається в одній взагалі невідомій пісні **ВСЕ БУДЕ ДОБРЕ**¹⁰⁰ (Тw); *Як хочеться миру в нашій країні... / Щоб усе було добре, як співається у пісні Вакарчука* (Тw); *Як співається у відомому синглі Слави Вакарчука, "Та нам з тобою своє робити, відкрити очі і далі йти!"*¹⁰¹ (Тw).

Традиційно пісенні цитати застосовують у мемах:

Рис. 3.7. Ніч яка місячна, Зоряна, ясна! Видно! [209];

Рис. 3.8. Червоне – то любов (до України) / А чорне – попіл від ворожих танків (Тw).

Інтернайти цитують художні та анімаційні фільми: укр. *як казав один кіно герой (дослівно не пам’ятаю): і помremo також разом, тільки вона раніше, а я колись пізніше*¹⁰² (Тw).

⁹⁶ «Берестечко» (1966–1967) Л. Костенко.

⁹⁷ «Два кольори» (1965) Д. Павличка.

⁹⁸ Пісня «Вона» (1955) гурту Плач Єремії.

⁹⁹ Пісня «Нікому то не треба» (1997) А. Кузьменка (Скрябіна).

¹⁰⁰ Пісня «Все буде добре» (2007) гурту Океан Ельзи.

¹⁰¹ Пісня «Веселі часи» (2006) гурту Океан Ельзи.

¹⁰² Герой українського комедійного фільму «За двома зайцями» (1961) режисера В. Іванова.

Мовці часто цитують і трансформують висловлювання українських політиків: *Знову наступить на ці граблі, знову своїх "любих друзів" саджатиме на посади, може не своїх, а своїх спонсорів* (Тw); *Ці руки, які й справді ніколи не крали, які відмовилися підписувати накази про виготовлення колючого дроту, – вони й сьогодні не дають...*¹⁰³ (FB); *Адже це він на київському Майдані морозною осінню-зимою 2004 року запевняв, що руки його соратників «ніколи не крали», він розповідав про прозору...* [133]. Трапляються цитування та трансформації політичних гасел: *Таки "армія, мова, віра"*¹⁰⁴ – *це найважливіше. Якби ми пішли цим шляхом 20 років тому, у Рашики не було би ідеологічної підстави лізти в Україну*"... [102].

Розмовний дискурс представлений здебільшого одиницями жаргонного походження: *жадність фраєра загубить*¹⁰⁵ (Тw); *пішов по беспределу* [180]; *понти ганяти* (ІГ «УМ»). Однак трапляються мережеві неологізми (*Сміх сміхом, та дуже швидко наближається час коли Курська, Білгородська та інші області з само собою Кубанню попросяться до складу України. / Як кажуть – запам'ятайте цей твіт* (Тw)) та діалектизми (*І сміття почало накопичуватися спочатку в домоволодіннях, потім, як у нас кажуть «в сучичах» – це в поконецах господарств, в якихось пустошах на околицях* (FB); *Як кажуть у нас на западенщині сурові вуйки - шляк би то трафив!*¹⁰⁶ (FB).

В інтернет-дискурсі часто вживаними є інтертекстеми рекламного походження: *Нове покоління вибирає ... не персі*¹⁰⁷ (Тw); *Нове покоління вибирає професію активіст-задушевник. Дивлюсь, це не лише український тренд* (Тw); *Севастополь. Нове покоління вибирає Україну* (Тw); *Щоб перемогти систему,*

¹⁰³ Слова «Ці руки нічого не крали» належать третьому президенту України В. Ющенку.

¹⁰⁴ Армія, мова, віра – політичне гасло передвиборчої кампанії 5-го президента України П. Порошенка [1].

¹⁰⁵ *Жадоба фраєра згубила*, жрм. Хтось постраждав через власну жадібність [КСЖЛУМ, с. 273].

¹⁰⁶ *Шляк би (аби) трафив кого*, діал. – уживається як лайка, що виражає недобре побажання комусь при обуренні, досаді [СУМ-11, Т. 11, с. 492].

¹⁰⁷ *Нове покоління вибирає «Pepsi»!* [310].

потрібно освоїти більш ефетивну і демократичну мережеву форму організації. *Не гальмує, мережує!*¹⁰⁸ [160]; *Не гальмує, бекає* (FB); *Не гальмує – рекламує / локалізує* [16]; Для учасників «Майстерні ідей» працівники відділу науково-методичної роботи ХДНБ ім. В. Г. Короленка провели низку тренінгів: «*Не гальмує gif-уй!*»... [203].

Як вже було зазначено, аналіз фактологічної бази засвідчує, що український складник інтернет-цитатника становить близько 52%. З одного боку, такі кількісні дані не можна вважати абсолютно об'єктивним показником, оскільки він ґрунтується на аналізі лише певної кількості даних. А з іншого – згадані дані відбивають загальний стан справ, зумовлений процесами зросійщення та останнім часом процесами англоварваризації (термін І. Фаріон).

3.1.2. Російськомовний складник в українському сегменті інтернету.

Ще у 2010 році О. Тараненко звернув увагу на «досить широке виявлення російського культурно-мовного компонента в українському мовленні у наборі калькованих кліше, крилатих висловів та окремих лексичних одиниць, цитат та інших прецедентних текстів. Так, питома вага таких калькованих зворотів (з їх обігруванням та іншими трансформаціями) помітно зросла в назвах публікацій, рубрик в україномовних газетах досліджуваного періоду в загальному контексті більшої розкутості публіцистичного стилю – з мови естрадних пісень, радянських кінофільмів, з нових передач і реклами російського телебачення, з художньої літератури, російського фольклору, з мови радянських політичних лідерів та ін.» [191, с. 59]. З огляду на тривалу історію зросійщення, агресивну пропаганду Російської Федерації та сучасну мовну ситуацію в Україні в інтернет-цитатнику представлений значний прошарок російськомовних інтертекстем. В інтернет-текстах наявні російські фразеологізми та паремії: *Отако дівка дума, що хлоп "самостійний мужик", на "море" заробив, хлоп певен, що мама до могили "обезпечуватиме", а потім скрізь "скрежет зубовний", що сім'ї*

¹⁰⁸ *Не гальмує – снікерсує!* [305].

розвалюються¹⁰⁹ (FB); *Але як кажуть за поребриком: "Хрен редьки не слаще"*¹¹⁰ [154].

Належить зауважити, що значна частина прикладів використання російських інтертекстем не має жодного стилістичного чи аргументативного обґрунтування. Автори, які їх використали, сформувалися як мовні особистості під впливом чужої культури/у межах чужої культури. Більшість таких інтертекстем можна замінити питомими одиницями без образних чи семантичних втрат. Наприклад: рос. *На Бога надейся, а сам не плошай*; пор. укр. *На Бога надійся, а сам не плошай. На Бога складайся, розуму ж тримайся. Бога взивай, а руки прикладай* [УППТІ, с. 41]; *хляпнув за краватку* переклад рос. ФО *закладають за галстук* "випивати, напиватися" [ФСРЛЯ, с. 241]. Так, лише словник І. Виргана та М. Пилинської пропонує шість відповідників: *залити очі (сліпи); залитися; смикнути; торкнути; лизнути; [кварти] вилити в горлянку; улити в себе* [РУССВ, с. 186].

Спостерігаємо значну кількість інтертекстем, які сягають російської художньої прози: *Як то кажуть "спасение утопающих дело рук самих утопающих" Влада наша нам не допоможе!*¹¹¹ (FB) (див. численні трансформації вислову: Додаток Л); *В Укртві як у житті, ламур-тужур, вороги, друзі, і Як говорив Остап Бендер, "тут не церква, тут не крадуть"* (Tw); *Навіть одяг і міміка мають вплив на учнів. Ще Микола Гоголь у своєму "Ревізорі" звертав увагу на це, ... Інший вчитель таку фізіономію скорчить, що хоч святих винось"*¹¹² (FB). Після вторгнення рашистських окупаційних військ в Україну спостерігаємо переосмислення «цінностей» російської культури, зокрема художньої літератури:

¹⁰⁹ *Скрежет зубовный. / Скрегіт зубовний; скрегіт (скреготання) зубів* [РУССВ, с. 359].

¹¹⁰ *Хрен редьки не слаще – Вугілля від сажі не біліше. Який дідько печений, такий і варений. Один чорт – що собака, що хорт* [РУССВ, с. 844].

¹¹¹ Цитата з роману «12 Стільців» (1928) авторів І. Ільфа та Є. Петрова.

¹¹² *Хоть святых [воң] выноси (неси, уноси) (устар. пер. разг.). – Хоч з хати тікай; хоч стій, хоч падай; [тут] і святий би не витримав; хоч вуха затикай; хоч святих винось* [РУССВ, с. 782].

Рис. 3.9. Герасим втопив Муму, бо поруч не було ЗСУ [146];

Рис. 3.10. Раскольников вбив бабцю, бо поруч не було ЗСУ [146].

Ще одним джерелом інтертекстем є російська поезія: *Ги. / Как много нам открытий чудных готує цифрове 21 століття. / Рано чи пізно ми дізнаємося і про кремлівську нараду 2019 року*¹¹³ (В. Бобиренко, FB); *"Блажен, кто посетил сей мир в его минуты роковые, его призвали Всеблагие как собеседника на пир..."*. Ми маємо бути достойними такого запрошення¹¹⁴ (FB).

В інтернет-текстах наявна цитатія російської авторської пісні: *Якби молодість знала, а старість могла... / 1 жовтня – міжнародний день людей похилого віку*¹¹⁵ (FB); *Нові Санжари відправити туди на екскурсію під пісню "ти помніш как все начиналось"...*¹¹⁶ (FB); *Як співав „ноутітус" колись "гудбай, Америка лайф, где не буду нікогда" (зітхнула і настраюю себе на вакцинацію)*¹¹⁷ (FB).

Натрапляємо на значний прошарок інтертекстем із російськомовних художніх та анімаційних фільмів: *"А у вас нет такого же, но с перламутровыми пуговицами?"*¹¹⁸ / 2020 рік. Гарна подія в м. Хмельницькому - відкриття пластового року і подальше формування хмельницького осередку національної скаутської організації України "ПЛАСТ" (FB); *Тобі і твоїй узекoMANДІ це конешно "на приколу" а от мені за державу обідно Як говорив*

¹¹³ «О сколько нам открытий чудных» (1829) О. Пушкіна.

¹¹⁴ «Цицерон» Ф. Тютчева.

¹¹⁵ Пісня «Если бы, если бы молодость знала...» (слова А. Переверзева).

¹¹⁶ Пісня «За тех, кто в море» (1980) гурту Машина времени.

¹¹⁷ Пісня «Гудбай Америка» (1985) гурту Наутилус.

¹¹⁸ Герой радянської комедії «Діамантова рука» (1969) режисера Л. Гайдая.

кіношний Верещагін..¹¹⁹ (Tw); *Хто отримає вигоду з санкцій на канали? / Як говорив незабутній Бунша Іван Васильович – "меня терзають смутніє самнєнія"*¹²⁰... (В. Бобиренко, FB); *Так я тепер так розумію, що за пивом зранку в неділю треба самому? Ніхто і не принесе? У ніщїх слуг нет, Як говорив Глеб Жиглов?*¹²¹ (В. Бобиренко, FB); *«Як ви корабель назвете, так він і попливе!!!» / Ці слова з відомого мультфільму про пригоди капітана Врунгеля найбільш точно підходять стосовно діяльності Березнівської міської ради*¹²² (FB); *Або як говорив Карлсон із однойменного мультфільму: "Проблем не існує. Є задачі, а їх потрібно вирішувати"*¹²³ ☺ (FB); *Хай пишуть, скільки завгодно. Як казали у фільмі "Службовий роман", у країні в нас перебоїв з папером немає, паперова промисловість працює добре*¹²⁴ (Tw); *Як казала ота Маша з мультику – главное красиво поклонїца*¹²⁵ (Tw); *Бреше і не червонїє. як казав один кіногерой: - Владїмїр Александровїч, ви когда говорїте, у меня такое чувство, что ви бредїте!!!*¹²⁶ (Tw).

Аналогічна заувага стосується інтернет-мемів (див. рис. 3.11).

¹¹⁹ Герой радянського фільму «Бїле сонце пустелї» (1970) режисера В. Мотїля.

¹²⁰ Герой радянської кінокомедїї «Іван Васильович змінює професїю» (1973) режисера Л. Гайдая.

¹²¹ Герой радянського фільму «Мїсце зустрічі змінити не можна» (1979) режисера С. Говорухїна.

¹²² Герой мультсерїалу «Пригоди капїтана Врунгеля» (1981) режисера Д. Черкаського. В оригіналі фраза звучить так: «Як ви яхту назвете, так вона і попливе».

¹²³ Герой радянського мультиплїкаційного фільму «Малюк і Карлсон» (1968) режисера Б. Степанцова.

¹²⁴ «Службовий роман» – радянська кінокомедїя (1977) режисера Е. Рязанова.

¹²⁵ Героїня російського мультсерїалу «Маша та Ведмїдь» (дата виходу: 2009 р.) режисера В. Байрамгулова.

¹²⁶ Герой радянської кінокомедїї «Іван Васильович змінює професїю» (1973) режисера Л. Гайдая.

Рис. 3.11. В Чернобаевку?
Ты щас умрешь... [55].

Часто цитованими є ідеологічні тексти радянського минулого, вислови В. Леніна, Й. Сталіна та ін.: *І чому моє запитання виявилось ударом нижче пояса? Невже тому, що «дело Ленина живет и побеждает» у нашій #НУШ?*¹²⁷ [39]; *Пам'ятаєте?, як у 37-му: «задушить как бешеных собак».* (В. Бобиренко, FB); *Велика вам шана і подяка з цього. / Але... Як казав "отец народов": / "Неважно кто и как голосует. Важно, кто и как считает!"*(с) (Tw). Уживання згаданих інтертекстем зумовлено прагматичними чинниками, зокрема прагненням авторів дописів якнайточніше відтворити реалії тоталітарного суспільства.

У текстах, розміщених в інтернеті, натрапляємо на цитування політичних гасел радянського минулого (*Запам'ятаймо імена цих покидьків. Треба вивісити їх на табло, як то було за совєтів: **Ані пазорят наш горад*** (Ю. Винничук, FB)), а також, звичайно, на цитати із сучасних російських ідеологічних текстів та вислови одіозних російських політиків (*Ну ніхто ж не думає, що Аваков скаже: **я устал, я ухажу?** / Сам він з владою розстатися не захоче*¹²⁸ (В. Бобиренко, FB); *У Росії на фоні внутрішніх проблем основним смислом стає лише "**дєди ваєвалі**". / У путіна кукуха полетіла не туди. Але вони завжди можуть сказати, що Прусія (Калінінградська область) – **ісконная Рассея**. Бо полита кров'ю*

¹²⁷ Л. Брежнев. Доповідь на спільному урочистому засіданні ЦК КПРС, Верховної Ради СРСР та Верховної Ради РРФСР 21 квіт. 1970 р., присв. століттю від дня народження В. Леніна.

¹²⁸ Вислів «Я устал, я ухажу» приписують Б. Єльцину, проте в оригіналі його слова звучали так: «Я ухажу. Я сделал всё, что мог».

руських салдатушек. / Які у ті часи себе рускімі не вважали і були підданими Вітовта – литовського князя (В. Бобиренко, FB); Нагадую, що кріпацтво як "духовною скрепу Росії" рекламував восени 2014 р. не хто, як сам голова Конституційного суду РФ, тож, думаю, Iaroslava Strikha правильно занюшила – від цього сюжету дійсно "пахне сіркою"...¹²⁹ (О. Забужко, FB); Цікаво, що в Рашиці заявили, що нічого про цю дівчину не чули. Хоч вона громадянка Рашки. / А ми ж пам'ятаємо: **Расія своїх не брасаєт.** / Але це не точно¹³⁰ (Ю. Винничук, FB). Авторів наведених вище текстів не можна звинуватити у прихильності до ворожого мовно-культурного простору. Функція згаданих транслітерованих інтертекстем полягає в позначенні іншого дискурсу (є семіотичною), такі інтертекстеми підсилюють експресивність тексту.

Однак значний прошарок російських джерел свідчить про руйнівні результати російських впливів. Р. Кісь зазначав, що «сьогодні криза української нації та криза нашої культури означає ерозію не тільки власне українських смислових мереж, але й руйнацію самої бази «породження» смислів, дисперсійність (соціокультурну неповноту) цієї останньої» [83, с. 296]. Власне «ерозію смислових мереж» вбачаємо в цитуванні непитомих джерел.

Представлений також російськомовний сегмент українського політичного дискурсу (Дякую УП. **Ви теж зробили нас** (Ю. Винничук, FB));

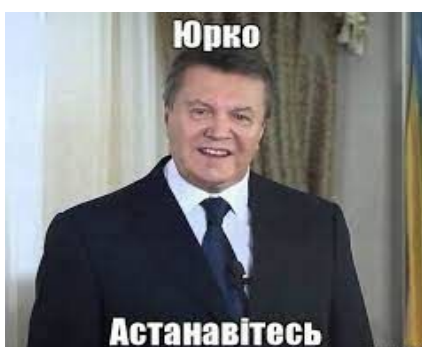

Рис. 3.12. Юрко / Астанавітєсь [219].

¹²⁹ Духовні скріпи (рос. Духовные скрепы) – поширена в російському політичному дискурсі фраза, запущена В. Путіним у 2012 р., що означає цінності, які скріплюють Росію в єдине ціле [54].

¹³⁰ Пісня «Россия своих не брасает» О. Свірідова.

3.1.3. Англійськомовний складник інтертекстуального тезаурусу.

Сьогодні все більшої популярності набуває англійська мова, зростає кількість осіб, які вільно нею послуговуються, з огляду на це стає глибшою обізнаність українців з англійськомовними текстами культури, а також політикою держави в галузі науки та освіти (див. про це: [200]). Окрім того, значущим чинником використання англійськомовних запозичень є мода, снобізм авторів текстів, навіть комплекс меншовартості. Так, в українському сегменті інтернету натрапляємо на англійські фразеологізми та паремії: *Вона була більш мовчазною, але коли починала говорити – я перетворювалась на вухо, як говорять англійці:*¹³¹ (FB); *Або, як кажуть англійці, "з дрібкою солі"*¹³² [17]; *Але, як кажуть американці, it takes two to tango*¹³³ (Tw); *Просто, як кажуть англійці, в кожній дорозі своя калюжа*¹³⁴ [104]; *Як кажуть англійці: "An apple a day keeps doctor away"* ("Одне яблуко в день - і лікар не потрібен")¹³⁵ (Youtube); *Як кажуть британці, when there's a will, there's a way* (було б бажання, а шлях знайдеться)¹³⁶ (Tw).

Набуває популярності англійський художній дискурс та відповідно часто трапляються його цитування: *як казав американський письменник і громадський діяч Вільям Пенн: "Час – це те, чого ми хочемо найбільше, але використовуємо найгірше"* (FB); *Напередодні транзитного прольоту Януковича над брюссельським "гніздом зозулі" в напрямку кубинського*

¹³¹ Пор. англ. *be all ears* 'to be very keen to hear what someone is going to tell you' [LDCE, с. 531].

¹³² Пор. англ. *take sth with a pinch/grain of salt* 'to not completely believe what someone tells you, because you know that they do not always tell the truth' [LDCE, с. 1543].

¹³³ Пор. *it takes two to tango* 'used to say that if a problem involves two people, then both people are equally responsible' [LDCE, с. 1801].

¹³⁴ Пор. англ. *every path has a puddle*, proverb [HP, с. 16].

¹³⁵ *An apple a day keeps the doctor away*. A small preventive treatment wards off serious problems [AHD].

¹³⁶ *Where there's a will, there's a way*. If one really wants to do something, one can [AHD].

Гвантанамо, сталося...¹³⁷ [188]; *Політ над гніздом зозулі завдовжки в півстоліття* (уривок із передмови Оксани Забужко до «У карнавалі історії» Л. Плюща) [153].

Часто цитованою є англійськомовна пісня: *"America, America may God thy gold refine"...* – як співав сліпий кобзар Рей Чарльз...¹³⁸ (В. Чепинога, FB); А Фреді Меркурі співав: *«THE SHOW MUST GO ON!»*... / Так от, шоу завжди має тривати – як співає Фреді...¹³⁹ (FB); Просто це ще одна жива «ілюстрація», що *«nothing stays the same»* (як співається в пісні). І що ніщо й ніхто не лишається назавжди¹⁴⁰ (Tw); як співається в класичній пісні – *that's life* / і його прикол навіть в такому, через все тре пройти¹⁴¹ (Tw); *You don't own me*, як співається у пісні, не плутайте стосунки з людиною і право рабовласності¹⁴² (Tw); 4 ночі. я годину говорила з другом по телефону / як співається в одній прекрасній пісні - *why'd you only call me when you're high))))))*¹⁴³ (Tw); Як співається в одній пісні, *імс бетер вен імс філ вронг*¹⁴⁴ (Tw); 1 грудня, і *«season of joy, season of sorrow»*, як співається в одній пісні – офіційно розпочався¹⁴⁵ (Tw); Як співається у всіма відомій пісні *"The Fox (What does the fox say?)"* – секрет лисиці – це давня таємниця¹⁴⁶ (Tw); як співається в одній із моїх любімих пісень із серіала: *"i want a new start"* (Tw); синець під оком. / як співається в одній чудовій пісні, *I'm the underdog*¹⁴⁷ (Tw).

¹³⁷ «Пролітаючи над гніздом зозулі» (1975) – американський культовий фільм М. Формана.

¹³⁸ «America the Beautiful» (1895) – патріотична американська пісня автора К. Лі Бейтс.

¹³⁹ Пісня «The Show Must Go On» (1991) гурту Queen.

¹⁴⁰ Пісня «Nothing Stays the Same» (2014) автора Л. Сітал-Сінгха.

¹⁴¹ Пісня «That's Life» (1963) авторів Д. Кея, К. Гордона.

¹⁴² Пісня «You don't own me» (1963) авторів Д. Вайта і Д. Мадара.

¹⁴³ Пісня «Why'd You Only Call Me When You're High?» (2013) гурту Arctic Monkeys.

¹⁴⁴ Пісня «Wrong» (2016) автора М. Шнейдера.

¹⁴⁵ Пісня «A Season of Joy / A Season of Sorrow» (2020) виконавця Vividbluesun.

¹⁴⁶ Пісня «The Fox (What Does the Fox Say?)» (2013) виконавця Ylvis.

¹⁴⁷ Пісня «Underdog» (2009) британського гурту Kasabian.

Представлені в інтернет-дискурсі одиниці з англійськомовних анімаційних та художніх фільмів: *дякую, а щодо хомо, то як казав мільйонер на яхті в фіналі одної старої, ще чорно-білої американської комедії: "Well, nobody's perfect!"*¹⁴⁸ (Tw); *Як каже Лев: Да, прибуде з вами сила!* (Tw); *Як говорив Купер, герой мого улюбленого науково-фантастичного фільму: «Батьки стають привидами майбутнього своїх дітей»*¹⁴⁹ (FB); *Я згадала той давній епізод, коли російські урядовці вимагали від УЄФА "не змішувати спорт з політикою" (як кажуть у голлівудських фільмах, **look who is talking!**) – і заборонити українській збірній виступати на Євро-2020 із фанатським "Слава Україні! – Героям слава!" на футболках*¹⁵⁰ [64]; *І на останок, як казав Гомер Сімпсон: "чому у всіх фільмах про героїв включають Tiger eye а не Heroes Девіда Бойі?"*¹⁵¹ (FB); *Але, тим не менше, сьогодні його навряд чи можна вважати досвідченим у цинічних «іграх престолів» політиком*¹⁵² [139].

Трапляються цитати з англійськомовного рекламного дискурсу: *Сьогодні в мене в коментарях під постом Maria Burtaka і Lara Gubina домовилися ввечері зустріться та вина випить... Я прямо, як Nokia: коннектінг піпл...*¹⁵³ (В. Чепинога, FB).

Отже, джерелом значної кількості англійськомовних інтертекстем виступає художній дискурс. Як зазначає І. Фаріон, «англоварваризація виникає на переламі історичних подій і сигналізує про відсутність ментального спротиву народу-мови до безпрецедентного потоку запозичень...» [200, с. 97]. І далі:

¹⁴⁸ Герой американської музичної кінокомедії «У джазі тільки дівчата» (1959) режисера Б. Вайлдера.

¹⁴⁹ Герой американсько-британського кінофільму «Інтерстеллар» (2014) режисера К. Нолана.

¹⁵⁰ Пор. англ. *look who's talking* 'You're in no position to criticize' [АНДИ].

¹⁵¹ Цитата героя американського анімаційного сатиричного серіалу «Сімпсони» (дата виходу: 1989 р.) продюсерів М. Рейсса, Д. Міркіна, М. Скаллі та ін.

¹⁵² «Гра престолів» (2011–2019) – американський телесеріал у жанрі фентезі, створений за мотивами циклу романів «Пісня льоду й полум'я» письменника Джорджа Р. Р. Мартіна [35].

¹⁵³ Лого Корпорації Nokia (2004) [289].

«Теперішня абсолютно слухна відкритість до англомовного світу не має перетворитися у втрату власного національного обличчя...» [200, с. 102]. З огляду на значні втрати національно-культурної ідентичності, пов'язані з політикою зросійщення, сьогодні важливо зважати на процеси зайвого запозичення мовно-культурних явищ.

3.1.4. Інші джерела інтертекстем. У досліджених текстах значно рідше порівняно з українськими, російськими, англійськими інтертекстемами трапляються цитати, джерелом яких є лінгвокультури:

німецька (*Або, як кажуть німці: **Vor Gericht und auf hoher See ist man in Gottes Hand.** Це квінтесенція довіри до судової влади: «перед судом і в міжнародних водах людина в Божих руках». Мало які культури в принципі можуть цей фразеологізм зрозуміти*¹⁵⁴ (Тw); *На це можна тільки відповісти - "не сміши мої підкови" або як кажуть німці: "Ich bin sprachlos!"* (Тw); *Не можна повністю звинувачувати одного чи іншого. Як кажуть німці: "Es gibt keine fregide Frauen, sondern ungeschickte Männer"* (Тw); *Як співається в пісні нахтігаль: / Дойчен зольдатен унд унтерохвіцірен. / Дойчен зольдатен пуф пуф руссішвайне / ... Аж у серці тьохкає* (Тw); *Я тут нейтральної позиції / Як казав дідо Адольф: "Кожному своє"*¹⁵⁵ (Тw), *То, як кажуть німці, видавання потреби за чесноту. :) Видно, побачили, що пролітають всюди зі свистом, і ніякі мухлювання цьому не зарадять, от і вмикають режим "не дуже й хотілося"* (Тw);

польська (*Як кажуть поляки: «**Jak sobie pościelisz – tak się wyśpisz**»*¹⁵⁶ (Тw); *шанси були мізерні, ветеринар вколов велику дозу ліків. як кажуть поляки: "raz kozie śmierć!"*¹⁵⁷ (Тw); *Але чомусь мені поміж передсвятковими клопотами часто замість колядки в голові зринають слова популярної в часи моєї юності*

¹⁵⁴ Нім. паремія *vor Gericht und auf hoher See ist man in Gottes Hand* [314].

¹⁵⁵ Нім. *Jedem das Seine* від лат. *Suum cuique*. Кожному своє [ЛПП, с. 329].

¹⁵⁶ *Jak sobie pościelisz – tak się wyśpisz* – od człowieka zależy, jaki zgotuje sobie los i w jakich warunkach będzie żył [WSJP].

¹⁵⁷ *Raz kozie śmierć* – trzeba zaryzykować i niech się dzieje, co chce [WSJP].

зовсім неріздвяної пісні «...*bo najbardziej mi żal...*»¹⁵⁸ (FB)); Або як кажуть поляки: *штири рази по два рази, осемь разув раз по раз, о полноци зо два рази і над рано єще раз* (всього $4 \times 2 + 8 + 2 + 1$)¹⁵⁹ (Tw);

французька (Здавалося, ж не ланцюгами тебе прив'язали, ну лети від свого театру на всі чотири сторони. Але не можеш, **тисяча чортів**, як казав Д'Артаньян, не можеш!!!!)¹⁶⁰ (FB)). Вичерпний перелік джерел інтертекстом подано в Додатку Л.

Мовці, спілкуючись в інтернеті, часто приписують той чи інший вислів певній особі. Можна виокремити низку типів приписаних висловів (бастардів):

– **авторство інтертекстеми належить іншій особі/авторство невідоме: "Смерть однієї людини – це трагедія, смерть мільйонів – статистика"**. Чи казав Сталін цю фразу, чи хтось інший припечатав нею сталінізм, але в ній – вся сіль¹⁶¹ (FB); Як казав дядько Фройд – **що у тверезого на думці, те у п'яного на язиці**¹⁶² (Tw); **От тому в лихі години ми зятяті й вперті, Бо для вільної людини рабство гірше смерті**¹⁶³ (FB, див. рис. 3.13);

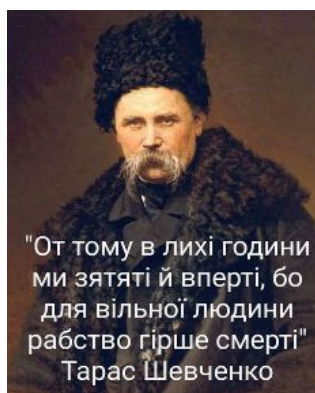

Рис. 3.13. От тому в лихі години / ми зятяті й вперті (FB);

¹⁵⁸ Пісня «Kolorowe Jarmarki» (2001) автора Р. Уліцького.

¹⁵⁹ Пісня «Cztery razy po dwa razy» гурту Polskie Orły.

¹⁶⁰ Цитата з роману «Три мушкетери» (1844) А. Дюма.

¹⁶¹ Цитата з роману «Чорний обеліск» (1956) Е. М. Ремарка.

¹⁶² *Що у тверезого на умі, то в п'яного на язиці* [УППТІ, с. 506].

¹⁶³ Вірш «Були вільні ми завжди» (2017) Ю. Брайтона.

– авторів приписують трансформовану інтертекстему, здебільшого це - **оказійний, часто пейоративний вислів**: *Як казав Макіавеллі: **Харьков завжди бил ментовським городом*** (Тw); *Як писав великий військовий реформатор, прусський генерал Карл Філіп Готвіг фон Клаузевіц в першому розділі своєї знаменитої праці "Про війну": **"Якщо наступать не вийшло, відступайте к х*** собачим"***... (В. Чепинога, FB); *Як казав Вінстон Черчилль, спочатку державні справи, а потім пішов нах**** (Тw); *Я навіть пояснювати не буду, адепт мертвої історії, просто як казав класик, **"від*** від нас, будь-ласка"*** (Тw).

В інтернет-текстах трапляються варіанти афоризму, приписуваного С. Петлюрі: *Симон Петлюра: **«Гірше ніж москальські воші можуть бути тільки українські гниди»*** [142]; *Як набагато пізніше зазначив Симон Петлюра: **«Нам не страшні московські воші, нам страшні українські гниди»*** [62]. Цей афоризм наявний у досліджуваних текстах в усиченому вигляді: *День незалежності буде справжнім якщо на параді провезти у клітках – Шуфрича, Бойко Медведчука Рабіновича й далі по списку з написом **"Московські воші"** а Порошенко, Герасимова Федину Гончаренко – **"Українські гниди"** – все як казав Петлюра* (Тw), а також відбувається розгортання образу: *З українських гнид вилупилися москальські воші. Розлізлись московські воші по всій Україні, стали песиголовцями-комуністами...* [143]. Вислів сягає праці Симона Петлюри «Московська воша: Оповідання дядька Семена про те, як московські воші їдять Україну та що з ними треба робити» (1966 р.), яка містить розділ «Московські воші і свої гниди». У мережі натрапляємо на такий коментар щодо вживання одиниці: *«Нам не так страшні московські воші, як страшні українські гниди»*, цитують Симона Петлюру. *Навіть колеги-журналісти впевнені: а що тут не так? Хіба внутрішній ворог не підступніший за зовнішнього? Хіба умовний Шуфрич не гірший за умовного Гіркана? / Все, як у Сталіна: чим міцніший соціалізм, тим підступніший внутрішній ворог, тим гострішою є класова боротьба? / До речі, Симон Васильович ніколи цієї фрази не вимовляв. В усякому разі, в серйозних джерелах її нема. Писав про московських вошів, про «своїх»*

гнид, але не називав їх «українськими». І того, що вони страшніші за московських, – теж немає [223]. Справді, у згаданому тексті такого вислову немає.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Якісний склад інтертекстуального тезаурусу засвідчує його національно-культурну ідентичність. Досліджено, що інтернайти звертаються до Біблійних текстів як до авторитетного джерела, аргументуючи в такий спосіб власні міркування. Складником інтертекстуального тезаурусу української лінгвоспільноти виступають латинські джерела.

Власне український складник інтертекстуального тезаурусу представлений українською народною піснею та казкою, питомою стабілізованою фразеологією та фразеологією, зокрема новітньою, нестабілізованою, яка відбиває актуальні соціально-політичні події. У популярних мемах застосовують українські паремії. Цитують інтернайти і такий жанр, як анекдот (спостережено новітні трансформації сюжетів).

Специфіка переліку інтертекстем, які трапляються в інтернет-жанрах, виявляється не стільки в його якісному складі, скільки в частотності вживання тієї чи іншої інтертекстеми. Так, із наведених Л. Скрипник крилатих висловів із давньоруських джерел, які наявні в українській поезії, лише кілька активно функціонують в сучасному інтернет-дискурсі, як-от: *лисиці брешуть на щити; ламати списи; розтікатися мислю по древу (дереву)*. Натомість у соціальних мережах висока частотність властива висловам *іду на ви, мертві сраму не мають; мати городів руських*. Високу частотність згаданих одиниць, ймовірно, зумовлено лаконічністю їхньої форми. З кількісного аналізу випливає, що в різних дискурсах (і в різні часові періоди) актуалізується певний прошарок інтертекстуального тезаурусу.

Національна ідентичність української лінгвоспільноти виявляється у використанні цитат із поетичних і прозових творів українських авторів. Так, більшість досліджуваних інтертекстем – це цитати Т. Шевченка (4,20%). Часто цитованими є такі автори, як Л. Українка (0,86%), П. Тичина (0,74%), Л. Костенко (0,74%), І. Франко (0,56%) та ін. З'ясовано, що в українському сегменті інтернету найпопулярнішими рядками творів Т. Шевченка, відповідно до даних ГРАК-15, є: *Думи мої, думи мої! Квіти мої, діти!* (частотність на

мільйон становить 0,67); *садок вишневий коло хати* (0,39); *найменший брат* (0,37); *реве та стогне Дніпр широкий* (0,36); *Кайдани порвати* (0,23); *Незлим тихим словом* (0,23); *оновлена земля* (0,17); *Вражою злою кров'ю волю окропити* (0,16); *минають дні, минає літо* (0,15); *Караюсь, мучусь... але не каюсь!* (0,14); *мертвих, живих і ненароджених* (0,13); *учітеся, брати мої..; і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь* (0,13); *новий і праведний закон* (0,11); *лани широкополі* (0,11) тощо.

Важливим складником сучасного інтернет-цитатника є українська авторська пісня. Цитованими є тексти Д. Павличка, гуртів Плач Єремії, Океан Ельзи та ін. У досліджених інтернет-текстах практично не натрапляємо на інтертекстеми з українських художніх та анімаційних фільмів через відсутність української кінопродукції в час формування мовних особистостей.

Вислови з українського політичного дискурсу поповнюють інтернет-цитатник. Так, у різні часові періоди набували популярності (і відповідно їм властива висока частотність) вислови, наприклад, В. Ющенко *«ці руки нічого не крали»*, *«любі друзі»* та ін. Із розмовного дискурсу постачаються експресивно марковані одиниці жаргонного та діалектного походження. Перебуває в центрі уваги інтернаутів і рекламний дискурс, що може бути зумовлене частою повторюваністю рекламних текстів.

Прикметно, що «актуальні» інтертекстеми виступають складниками мемів. Актуальність тієї чи іншої інтертекстеми зумовлюють екстралінгвальні соціально-політичні чинники. Зовнішні впливи на українську лінгвосвідомість, зокрема радянська ідеологія та тривала агресивна пропаганда РФ, були спрямовані на втрату української ідентичності, призвели до наявності в інтертекстуальному тезаурусі значного прошарку російських інтертекстем. Однак особливо останнім часом відбувається зміщення аксіологічних акцентів, переосмислення «цінності» російської культури.

Власне український складник інтертекстуального тезаурусу становить 52,33%. Прошарок російськомовної культури містить 20,48% досліджуваних одиниць. Іншим чинником, який змінює склад українського інтертекстуального

тезаурусу, є англійськомовна культура (фразеологія та пареміологія, художня література, авторська пісня, анімаційні та художні фільми, рекламний дискурс тощо). Англійськомовний складник налічує 10,47% інтертекстуальних одиниць. У досліджуваних текстах рідше трапляються цитати, джерелом яких є інші лінгвокультури: латинська (4,20%), французька (2,68%), давньоєврейська (2,49%), німецька (2,10%) та ін.

Інтернет-спілкуванню великою мірою притаманні неформальність, «вільне поводження зі словом». З огляду на це, інтернайти можуть приписувати, свідомо чи несвідомо, авторство вислову тій чи іншій особі. З аналізу випливає, що інтернайти приписують авторство вислову через незнання автора цитати/афоризму; здебільшого приписують авторство у випадку вживання трансформованих інтертекстом okazійного або пейоративного вислову. Свідоме приписування авторства здебільшого стосується «цитовання» пейоративних висловів.

РОЗДІЛ 4. ТИПОВІ СПОСОБИ ТРАНСФОРМУВАННЯ ІНТЕРТЕКСТЕМ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕГМЕНТІ ІНТЕРНЕТУ

4.1. Варіантність та трансформації інтертекстем

Частотними є приклади дописів у соціальних мережах, які складаються з інтертекстем чи їхніх варіантів/трансформацій (звичайно, таке твердження буде справедливим для дописів невеликого обсягу, що насамперед властиво твітам, дописам у Facebook): *як казав Вакарчук /"усе буде добре!" / *обійняв* (Tw); Бо як казав Роман Ратушний: "Чим більше ми вб'ємо росіян зараз – тим менше дітям доведеться вбивати" (Tw); Маленьке тихе село, передмістя Амстердаму, Заандам, самодовільно усміхався: "Нічого шукати пригоди на свої сідниці. Краще Заандам в руках, ніж Амстердам через паром. Любиш кататися – вмій телефон заряджати"*¹⁶⁴ (FB).

Питання варіантності стосується насамперед такого типу інтертекстем, як стабілізовані фразеологізми та паремії, які зафіксовані у словниках. Напр., у словнику І. Глуховцевої подано: *на халяву й оцет солодкий; на халяву і звір біжить; на халяву і хлорка сир; надурняк і горілка солодка; хай би щось, лише б дармове* [СМССС, с. 287]. Натомість у мережі представлені численні варіанти одиниці *на халяву й оцет солодкий*. Інтерпретуємо це явище як варіантність, оскільки заміна компонентів відбувається за допомогою лексем, яким здебільшого властиві зіставні стилістичні характеристики та емоційно-експресивна оцінка, хоча й трапляються заміни розмовними та жаргонними одиницями. Напр.: *Взагалі, це цікаво. "Безкоштовно і оцет солодкий", а тут навіть вакцину не хочуть (Tw); За безплатно і оцет солодкий, як кажуть. От я*

¹⁶⁴ *Лучше живий хорунжий, ніж мертвий сотник. Луче соломьяний дід, як золотий син. Лучче маленька рибка, як великий таркан. Лучче одна свічка перед собою, ніж дві за собою. Луччий нині горобець, як завтра голубець. Лучче синиця в жмені, ніж журавель в небі. Лучче соловая в рот, ніж журавля в год. Не сули журавля в полі, та давай синицю в руки. Як мать сліпу кобилу водить, так краще пішки ходить* [УППТІ, с. 333].

тільки з @privatbankua (Tw); Ну я на Кит-Ян серваку катаю, але як каже приказка: **Задарма** і оцет солодкий.))) (Tw); **За чужі гроші**, кажуть, і оцет солодкий (Tw); **Що, за компанію** і оцет солодкий ????? То це не про мене! (Tw); Грибна юшка сподобалась, і кава нічогенька, напевно... **Надурняк** і оцет солодкий.... (Tw); Він же не на свої катається, а **на халяву** і оцет солодкий (Tw); Чисто кацапське прислів'я "**на халяву** і оцет солодкий" в реальному прояві!!! (Tw); Юля, що ти сказала клієнтці по телефону, коли ви розмовляли за її подарунковий сертифікат? – **На шару** і оцет солодкий... (Tw); Деякі взагалі нічого не взяли. А чого? **На шару** і оцет солодкий кажуть (Tw); Тому що за бабло в офіцерській їдальні жаба душить жерти, **на шаріка** і оцет солодкий. (Tw).

З огляду на специфіку комунікації в інтернеті, «трансформування» інтертекстом може бути зумовлене тим, що автор інтернет-тексту не пам'ятає точного тексту цитати, а здебільшого такі тексти (за винятком інтернет-газет і под.) не редагують. Іншими словами, не завжди можна впевнено стверджувати про свідому інтенцію автора допису [107, с. 81]. Напр.: ...І варіант за Шевченком про "гострить сокиру" ніц не дасть, бо **ворон воронові ока не виїсть!** (Tw). Джерела подають: *Ворон ворону (ворона вороні; сокол соколу; крук крукові; чорт чортові) ока (очей) не виклює (не клює; не видовбає; не виколе)* [УППТІ, с. 358]; *ворон воронові ока не виклює „свій свого не образить“; ворон воронові ока не виклює, а от здобич відібрати може; свій своєму ока не виколюпає; собака собаці хвоста не одкусить; чорт чорту ока не виколе* [СМССС, с. 49]. Натомість у прикладі *Кацап кацапу ока не виклює* (Tw) бачимо свідомий намір автора твіта завдяки заміні компонентів звузити семантику вислову. Аналогічна заувага стосується й семантики інтертекстом. У низці вживань інтертекстом здебільшого в дописах у соціальних мережах трапляються семантичні перетворення, однак вони теж можуть бути зумовлені незнанням значення інтертекстами [107, с. 81].

Для інтернет-дискурсу характерними є бурлескні переробки прецедентних текстів [107, с. 81], як-от: *Горіла сосна – палала, горіла сосна палала, русня горіла*

*і здихала*¹⁶⁵ (Тw); *Ще краще, ніж "Горіла сосна, палала" / *** / Горіла база, палала, Та що у Брянську стояла, Ім'я "Дружба", Що лукаве мала. / Приспів: / Більше не буде та база Оркам нафту давати, Більше не будуть орки / Нафтою тою воювати / Двічі (можна більше): Та не будуть світові / Про дружбу брехати* (Тw);

Реве та стогне Дніпр
широкий
Ірпін з Гостомелем
стоять
А путін бик
червоноокий
Все лізе й лізе
воювать.
Тут Буча, Ворзель,
Бородянка
усі тримаються разом.
Ми не здамося
окупантам
Бо це наш дім - а він
гондон

Рис. 4.1. Реве та стогне Дніпр широкий¹⁶⁶ (FB).

В окремих випадках проблему становить розрізнення свідомого чи несвідомого наміру автора тексту використати той чи інший варіант інтертекстеми.

4.2. Структурні трансформації

Дослідники виокремлюють *синтаксичну інверсію* як засіб посилення експресивності. О. Тележкіна розглядає інверсію як синтаксично-стилістичний засіб увиразнення, зокрема, поетичного тексту [194]. Однак такий випадок структурних трансформацій не завжди може бути результатом свідомого наміру автора тексту.

¹⁶⁵ Трансформована цитата української народної весільної пісні «Горіла сосна, палала».

¹⁶⁶ Трансформована цитата з балади «Причинна» (1837) Т. Шевченка.

Натомість лексикалізація інтертекстом, на нашу думку, є значущим стилістичним засобом. С. Єнікєєва зазначає: «Лексичні інновації такого типу утворюються або з метою заповнення лакун номінативного характеру, або задля синтаксичної зручності. У першому випадку лексикалізація синтаксичних одиниць дає можливість економно та ємно виразити складні поняття в межах одного слова, наприклад: *a cheerleader-in-chief, a decade-and-a-half, a government-in-waiting, air-traffic-control (units), chick-and-egg (problem), state-of-the-state (address), state-of-the-union (address)*. У другому випадку лексикалізація синтаксичних одиниць уможлиблює вживання поширених синтаксичних конструкції атрибутивного типу у препозиції до слів, які вони визначають, наприклад: *Because some things other than a pair of pants so perfectly fitted they look like they've been painted on, topped by a so-soft-and-clinging-you've-just-gotta-touch-me cashmere sweater (pause to catch breath, regain composure) are sexy.* (Ski Press, Spring, 2002)...» [59, с. 119–127].

О. Стишов ще у 2011 році звернув увагу на те, що «привертає увагу в текстах сучасних ЗМІ активізація деривації okazіональних номінацій ускладненої структури, які зрідка зустрічалися в текстах українських письменників 20-х – 30-х рр. ХХ ст.» [177]. Згаданий автор інтенсифікацію цього способу словотвору пояснює насамперед відчутним впливом словотвірної системи англійської мови [177].

Натрапляємо на приклади okazіональної лексикалізації в інтернет-дискусії: «*Советские बारे*», народжені й вивчені по Брюсселях і Лондонах («європейці», не?), – проти «кооперативу Озеро» з його **фе-яким-негарним** (як «зненацька» з'ясувалося!), опричининсько-гундяєвсько-кадіровським вищиром (а так же був на Путіні 15 років файно німецький костюмчик сидів! але нема ради – порвався, треба міняти...) [67]. Отже, спостерігаємо низку прикладів лексикалізації інтертекстом: ...погугліть, хто не в темі, "група советских военных специалистов в Испании", поки це гасло рос. Вікі ще не ліквідувала, – там є чимало цікавого про те, як сталінський СРСР "**іхтамнетив**" в Іспанії, аналогій забагато, щоб бути випадком... (О. Забужко, FB) – пор. На неспростовні докази

Москва відповідає по-своєму – «**їх там нет**» (В. Булавко, FB); Тобто це фактично слова стороннього спостерігача, який сам не має стосунку до "**мишебратьєв**". Чи я чогось не знаю? (FB); Чи вам до "**лампади**", як кажуть "**старшебрат'євіє**"? (Tw); Не принесе мені святкового настрою очікуване вітання Гаранта, бо добре пам'ятаю його ж слова про Україну-повію та про те, що мова не стане у нашій державі об'єднуючим фактором, і взагалі – «**какаяразніца**»... (FB); Тобто, Гулаг, але не простий, а з телевизором, – такий, куди "**ідіоти**" (ті, що "**внєспалітікі**") йдуть самі, чи принаймні не чинять опору, коли їх женуть, бо їх переконали з телевизора, що там "**какаяразніца**"... [64]; А Бубочка сидів у куточку і чекав, коли це все стихне. А тоді він вилізе весь такий: **ашотакое?** Мене тут не було! (FB); Слабаки ці **запоребрики** нинішні, лише язиками ляпати уміють (Tw); А Бубочці то єврокомісар якийсь зробить "**зергутвольдемар**", то Макрон миритися заставляє, то Трамп задач наріже (В. Бобиренко, FB); Українець у цьому місці хіба плечима здвигне: коваль коня кує, а жаба ногу підставляє! – а от західна «цільова аудиторія» сковтне гачка не поморщившись: ага, зрозуміло, «**адіннарод**», тільки українці, як і належить «меншому братові», на 20 років відстають...» [67];

Рис. 4.2. Бандерівський кіт несе мишебрата за поребрік (Tw);

Рис. 4.3. І останнє: коли почувеш про братерство, спільну історію і «адіннарод», – стріляй в напрямку звуку! (Tw);

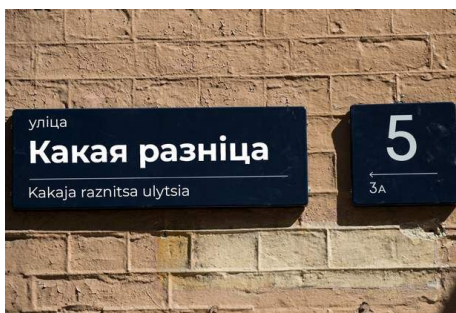

Рис. 4.4. Уліца Какая разніца [166].

На думку О. Стишова, «...багатолексемні одиниці засвідчують тенденцію до розвитку аналітизму в українському словотворенні, до інтернаціоналізації його складу, до економності, сконденсованості та експресивізації» [177]. Аналіз композитів, вилучених з інтернет-текстів, радше засвідчує чинник експресивізації, оскільки висока частота використання вислову зумовила його «стягнення» в одне слово.

4.3. Структурно-семантичні перетворення інтертекстом

4.3.1. Скорочення компонентного складу інтертекстом. Характерним типом перетворення інтертекстом є звуження компонентного складу одиниць. Спостерігаємо вичленовування зі складу інтертекстами стрижневих складників. Такий спосіб трансформації властивий популярним інтертекстам. Напр.: *Начальники і "дурні": чи є здорова альтернатива?*¹⁶⁷ (FB). Належить зауважити, що далі в тексті допису уявнюється цілісна інтертекстема: *Розум і прагнення до свободи не можуть уживатись із звичними для нас методами управління. Альфою і омегою начальникоцентричної системи освіти є принцип: «ти начальник – я дурень, я начальник – ти дурень». Ініціатива в цій системі координат карається, а «сильно вумних» витискають* (FB). Аналогічна трансформація відбувається із запозиченою одиницею рос. *Жареный петух клюнул кого* [ФСРЛЯ, с. 467]: *Вона просто їх не помічає і звертає очі до Неба*

¹⁶⁷ *Я начальник – ты дурак, ты начальник – я дурак. Кто главнее, тот и умнее* [ЖР, с. 182].

тільки тоді, коли її підштовхне такий могутній двигун розумового розвитку, як «смажений півень» (О. Борисова, 2010, ГРАК); *Ефект півня* | Французький президент Емманюель Макрон шукає дієву юридичну зброю для боротьби з пропагандою та фейками (А. Лазарева, журнал «Український тиждень», 2018, ГРАК).

Трапляються ситуації, коли інтертекстема компресується навіть до одного слова. Таке явище описане ще на матеріалі ідіоматики «Енеїди» І. Котляревського [152]: фразеологізми поширеного лексичного складу немовби скорочуються «до одного натякаючого слова» [106, с. 244–245]. Типовим прикладом гіперкомпресії може слугувати такі контексти: *Улюблені граблі у тому ж кутку* [134]; *А як кажуть москалі – без лоха и жизнь плоха, а вони бажать хорошого життя, так що населення готуйтеся на панцину та не забудьте бандуру купити, бо ж знову треба буде заводити про тяжке життя, а чому бідний, бо дурний і завжди забуває про граблі* (Тw); *Спрацювали граблі 100 річної давнини коли теж люди дуріли від гасел що кожна доярка може керувати країною* (FB). Аналогічне явище спостерігаємо в інтернет-мемах, де компресовану одиницю візуалізовано, а вербальний складник конкретизує контекст (див. рис. 4.5, 4.6).

Рис. 4.5. Чернобаївка (Youtube);

Рис. 4.6. Чернобаївка [145].

Одиницю з компонентом *граблі* вміщують словники: *Наступив на зубки (в граблях), а граблище підвелось угору і хресь службу по любові* [ГСУМ, с. 483]; *А дідьчі граблі, як луснули по чолі!* [ГРНП, Т. 1, с. 623]. Однак не знайдено фіксації

згаданої одиниці в сучасних українських фразеографічних джерелах¹⁶⁸, окрім «Словника модифікованих стійких сполучень слів в узусі кінця ХХ – початку ХХІ століття» І. Глуховцевої: *наступити на граблі* „знову зробити ту саму помилку“; *гребуть у нас руками, граблі у нас для того, щоб на них наступати; / знов на ті самі граблі не наступають лише ті, хто має за що купити нові; народ, що взявся за макогона, на граблі вже не наступить* [СМССС, с. 65]. Важливу заувагу подають О. Мельничук та Н. Гриців щодо механізмів творення так званих жестових фразеологізмів: «Реалізація метафоричного змісту полягає в тому, що жести як конкретні сутності презентують зображення абстрактних речей. Деякі жести передбачають метафоричне використання форми – мовець ніби тримає предмет, ніби представляє його, але значення полягає не в представленні об'єкта, а в його «ідеї», «пам'яті» чи іншому абстрактному «об'єкті»» [122, с. 107].

У мережевих текстах натрапляємо на вживання такої «усіченої» ФО, як *вставляти (встромляти, ставити) / вставити (встромити) палиці (палицю, палки) в колеса* кому – перешкоджати, заважати кому-небудь у здійсненні чогось [СУМ-20, Т. 3, с. 350]¹⁶⁹. Дефініція ФО засвідчує той факт, що попри

¹⁶⁸ На сьогодні, як справедливо зауважує А. Архангельська, репертуар трансформації досліджуваної інтертекстеми не обмежується прикладами, наведеними у згаданому словнику [4, с. 191–192]. Одиницю фіксують російські джерела: *Чертовы грабли! Чертовы грабли (сказал семинарист, когда наступил на них, и они его ударили по лбу; а то и не знал, как их по-русски назвать)!* [ПРН, Т. 1, с. 390], а також *наступил на зубья – граблями в лоб* [ПРН, Т. 1, с. 204]. Одиницю подає словник І. Лепешева [ЛЭСФ, с. 251–252]: *наступаць/наступіць на граблі «совершитъ необдуманнй поступок с возможными неприятными последствиями для совершающего»*. Згаданий автор вважає, що цю одиницю запозичено з російської мови, а в російській мові одиниця сягає казки Л. Толстого «Ученый сын» (1872). Варто також згадати, що М. Гоголь згадує цю байку у «Вечорах на хуторі поблизу Диканьки» (1831–1832). Детальний розгляд етимології та трансформацій інтертекстеми подано у праці А. Архангельської [4].

¹⁶⁹ У словнику І. Глуховцевої представлено оказійні трансформації цієї одиниці: *встромляти палиці в колеса – це не наш метод, наш – поцупити колеса; куди вставляли палиці до винайдення колеса?; як хотілось би вставити в колеса палиці, та от біда – хтось зняв усі колеса* [СМССС, с. 201].

варіативність компонента *вставляти*, граматична структура одиниці передбачає ще й наявність одного актанта. Натомість маємо оказійне уживання: *Про опозицію і «палки в колеса» розповідає у своєму інтерв'ю Підгайцівський сільський голова Юрій Семенюк* (FB) [106, с. 245].

Спостерігаємо трансформації, пов'язані з «самостійним» використанням кожного із компонентів інтертекстеми [106, с. 245]: *Але треба бути дуже наївним політиком (або прикидатися таким), щоб не бачити: розміри московського «пряника»¹⁷⁰ завжди будуть більшими. А тому слід поєднувати «пряники» (в тому числі й фінансування за допомогою спеціальних програм і фондів) із «батогами» для тих, хто порушує чинне законодавство і готовий продатися за сочевичну юшку у вигляді чималих сум на банківських рахунках і вільний вихід на російський ринок [36]; До чого це я? А до того, що голова партії «Слуга народу», майбутній голова Верховної Ради Дмитро Разумков в інтерв'ю виданню «Новое время» висловив переконання, що підтримувати українську мову необхідно, діючи «методом пряника» [36]. У такому разі кожне зі слів інтертекстеми набуває символічного значення, хоча й не втрачає зв'язку з інтертекстевою. Так, метод пряника позначає «лагідні» заходи, натомість батіг – «жорстокі».*

А також трапляється переосмислення семантики розглядуваної одиниці внаслідок заповнення її компонентами іншої структури, що експлікується в контексті [106, с. 245]: *Здається, в Росії змінили гнів на милість до України, або ж, коректніше, – «батіг на пряник»* (ІГ «Д», 2013, ГРАК); *Але у січні 1950 року партія вирішила змінити батіг на пряник* (ІГ «ВЗ», 2004, ГРАК). Частотним є використання одиниці у формі номінативного речення *батіг і / й /*

¹⁷⁰ К. Душенко зазначає, що вислів «батіг і пряник» у тій чи іншій формі наявний у різних мовах, вважаючи, що це калька з німецької мови (Peitsche und Zuckerbrot) [БСЦКВ]. В англійській мові: The phrase «*carrot and stick*» is a metaphor for the use of a combination of reward and punishment to induce a desired behaviour [CED]. Натомість І. Глуховцева подає: *Кнотом і пряником; за доброго брата і пряники не потрібні; найкращий пряник – батіг; цукром і лимоном* [СМССС, с. 131].

та пряник (інколи з уточненням для кого). Спостерігаємо трансформації синтаксичної структури одиниці, що, звичайно, впливає на її семантику [106, с. 245]. У низці випадків застосовано:

протиставну конструкцію (*Утім, європейські роботодавці борються з курінням не батогом, а пряником. Майже кожен четвертий роботодавець готовий фінансувати лікування від тютюнової залежності працівника...* (ІГ «ВЗ», 2011, ГРАК) (10 контекстів));

сполучники «і, і» (*Саме господар повинен відповідати за те, що не навчив тварину правильно поводитись”, – каже пан Ярослав. І батогом, і пряником...* (ІГ «ВЗ», 2007, ГРАК) (19 контекстів));

заперечну (*Яка його роль як художнього керівника театру? – Що я маю? Ані батога, ані пряника...* (ІГ «ВЗ», 2002, ГРАК) (2 контексти));

сполучники «або, або» (*Або батогом, або пряником їх стримали* (ІГ «УМ», 2019, ГРАК) (1 контекст));

порівняльну конструкцію (*Тому чимало українців вважають, що ЄС більше застосовує до України батіг, ніж пряник* (ІГ «Д», 2008, ГРАК) (3 контексти)) [106, с. 245].

Окрім того, спостерігаємо численні трансформації цієї одиниці, зокрема її уживання в множині [106, с. 245]: *...Янукович погоджується навіть на розширення повноважень автономії), адміністративні та партійні батоги й пряники* (ІГ «УМ», 2011, ГРАК). До того ж, численними є приклади семантичного переосмислення, як часткового так і повного: *Увечері того самого дня, коли засудили Василя Парфенкова, хтось «згори» вирішив урівноважити батіг пряником: відпустили на підписку про невізд 20-річну Настю Положанко, одну з лідерів Молодого Фронту...* (ІГ «УМ», 2011, ГРАК); *Що ж до запобігання класичних вотергейтів, то слід визнати, що ця справа йде успішно. Там, де не можна взяти батогом, беруть пряником* (ІГ «Д», 1998, ГРАК); *Після виховування страхом, батогом почалося виховання пряником. Вибираючи між двома новинами, на ТБ ставили ту, за яку платили* (ІГ «УМ», 2011, ГРАК); *Тоді головна тема для шантажу відпаде, а без батога Банків*

доведеться пряниками для торгів зі союзниками запасатися (ІГ «ВЗ», 2018, ГРАК); ...виконання «громадянського обов'язку»: віддзвонитися кураторам або опублікувати в соцмережі селфі з ділянки. *До батога додали й пряник. Поруч із ділянцями влаштували ярмарки і гуляння, а подекуди на додачу до бюлетнів видавали купони* (М. Віхров, 2018, ГРАК); *Ефективне використання батога істотно заощаджує пряники* (ІГ «УМ», 2015, ГРАК). Належить зауважити, що трапляються поодинокі приклади розширення компонентного складу аналізованої одиниці за рахунок додавання означення до одного з компонентів (про такі трансформації див. нижче): *Місяцем раніше, на спільний колгоспний двір, створюваний засобом батога і обіцяного пряника колективного господарства, відвів батько корову та лошака* (ІГ «КС», 2008, ГРАК); ...вибори покажуть, що більше взяли до уваги громадяни Молдови – заклики політиків з ЄС і України або ж *російські батіг і пряник* (ІГ «ЄП», 2014, ГРАК).

Із паремій теж достатньо часто вичленовується «впізнавана частина». Напр.: *Ці очі не продадуть. Нічого не продадуть і не куплять. Що б не трапилося з моєю країною. У дні сумнівів, у дні обтяжливих роздумів, в годину будь-яких випробувань і бід – ці очі не зморгнуть. Їм усе – **Божя роса**...* (ІГ «Д», 2000, ГРАК); *Ми, на відмінність від "дякулів", маємо принципи. А для "дякулів" все що від Царя – **божа роса*** (С. Стеценко, FB). Цікаво, що на такий спосіб трансформації паремій натрапляємо у порівняно «старому» тексті: *Раз самостійність України не визнається, навіщо було грати і зараз грати«камедь» з тимчасовим робітничо-селянським урядом України? Ми не знаємо, як буде реагувати сей уряд на той акт: може, скаже: **Божя роса!** Витреться, протре запльовані очі – «та й знову до праці»!? Чи, може, український національний рух по силі, по ширині і глибині значно менший, ніж у тих країнах?* (С. Мазлах, 1919, ГРАК).

Прикметно, що словосполука *божа роса* функціонує і як самостійна в метафоричному значенні: *божа роса (молоко, масло, сир)* [УППТІ, с. 542]. На поодинокі приклади такого вживання натрапляємо й у сучасних текстах: *Основою Великодньої паски робиться молоко – «Божя роса». Вогонь по-*

особливому торкається самої паски-хліба (А. Ціпко, 2016, ГРАК). Також *Божою росою* називають сльози: *Божя роса – так бабуня називає сльози, – Арсен простягнув Сергію хустинку. – Візьми, витри шмарклі. І вставай* (Д. Корній, 2012, ГРАК). Окрім того, наявні і приклади вживання у прямому значенні: *Мов я на Божий світ народився, мов уперше побачив, як сонечко за землю криється і **Божя роса** холодом по полю дише. Стрепенувсь я, мов той птах, і степом на Кримський шлях двинув* (П. Куліш, 1861, ГРАК).

Ймовірно, використання в українських текстах словосполучки *божа роса* (в одному з наведених вище прикладів наявне слово *очі*) сягає російської паремії. Так, словник В. Даля подає таку одиницю: *Хоть плюй в глаза – и то божья роса. Ему хоть плюй в глаза, а он говорит: божья роса* [ПРН, Т. 1, с. 127]. Натомість українські джерела фіксують: *Ти ёму плюй вь вічі, а він каже - дощ (тепленський дощик) иде! Хоч води лий у очі, то скаже – дощ иде! Плюнь ёму в вічі, а він каже – ще ж двічі* [УППТІ, с. 151]; *Плюнь му в очі, а він обітре сі тай скаже, що то дощ* [ГРНП, Т. 2, с. 740].

Такий спосіб трансформації, як вичленовування з її складу словосполучки властивий і для цитат/афоризмів. Так, широкозваною є поезія Т. Шевченка «Садок вишневий» (*Садок вишневий коло хати, / Хруці над вишнями гудуть, / Плугатарі з плугами йдуть, / Співають ідучи дівчата, / А матері вечерять ждуть*) (наприклад: ГРАК фіксує 74 контексти (0,09 на млн), у яких міститься цитата із Шевченкового «Садок вишневий»). Зі складу цитат та афоризмів, яким властива популярність, відбувається вичленовування словосполучки: *Уряд, на який ми заслужили... / Шмигаль обіцяє у травні більше вакцин і щеплень... / Це, загалом, добре... Але з особистого досвіду пам'ятаю, що в травні більше хочеться не вакцин і щеплень, а холодного рожевого, **хруців над вишнею** і купаться п'яному в ставку...* (В. Чепинога, FB); *Вже й у журналі, редагованому сином правдешнього Героя України, "шароварами, **хрущами над вишнями**" цюпає нам у вічі колишній дисидент із Франції* (С. Коваль, 2016, ГРАК). Вичленовуються лише початок рядка, але і такий короткий текст є впізнаваним. Аналогічно: *Остання правка від Пристайка: або Штайнмаєр, або тотальна*

мобілізація, третина «соціалки» на армію, а тому всі соцвиплати та пенсії в розрахунку **на мертвих і ненароджених** [137].

Так, наприклад, часто цитують твір Т. Шевченка «Катерина»: *кохайтеся і цілуйтеся вільно, квірно і без меж! адже у кохання немає кордонів! окрім російських. бо, як казав класик, – кохайтеся, чорнобриві, та не з москалями* (Тw); *Кохайтеся, чорнобриві / Та не з москалями / і обережно. / Туберкульоз підступна та небезпечна хвороба, ВОЗ вважає, що чверть населення планети інфіковані туберкульозною бактерією. Вважається, що 5–10% від інфікованих можуть захворіти на туберкульоз, у разі послаблення імунітету* (Д. Ісаєв, FB) (зауважмо, що в цьому прикладі розширено компонентний склад інтертекстеми). Спостерігаємо у прикладі як писав шевченко **"та не з москалями"**, але фрази малороси завжди вибирають не по темі (Тw) виокремлення з традиційно відтворюваного тексту *Кохайтеся, чорнобриві, / Та не з москалями* фрагменту *та не з москалями*. Таке максимальне скорочення інтертекстеми можливе з огляду на використання автором допису таких маркерів інтертекстуальності, як вказівка на автора інтертекстеми та графічне виокремлення (лапки).

Часто цитованими є рядки віршів «П.С.»: *Виборці готові продавати майбутнє своїх дітей за 500 грн / Як писав Кобзар: / «За шмат гнилої ковбаси / У вас хоч матір попроси / То оддасте»* (Тw). В інтернет-текстах спостерігається використання різних частин цитати: *За ради грошей кровавих ці журношлюхи могли, як писав Шевченко "...хоть рідну матір попроси.."* (Тw); *Як писав ще Шевченко: "за шмат гнилої ковбаси..." / Або 2. У вас абсолютно відсутнє критичне мислення і через це не можете усвідомити, що вас "всліпу" використали відверто не проукраїнські сили, тобто ті "гниди", про котрих писав ще Петлюра* (Тw).

Свого часу радянська пропаганда, останніми роками пропаганда Російської Федерації активно насаджувала уявлення про «великий и могучий русский язык», використовуючи вислів І. Тургенєва: *добру половину життя потратив на змаг з "тінями минулого", ця тінь колись "великаго & магучего" і досьогодні переслідує нас... зробивши крок вперед – ми знову робимо "відкат", і не тому, що*

у нас не достатньо сил та енергії, просто ми ніяк не можемо позбутися "червоного пояса", який оперезує свідомість більшості плебсу і їхніх злодійкуватих представників у владі... (Л. Репета, FB).

4.3.2. Усічення інтертекстеми. Популярні інтертекстеми мовці вводять в текст в усіченому вигляді, сподіваючись на обізнаність читача:

– з огляду на її частотне уживання (здебільшого супроводжується маркерами скорочення *і так далі, etc, трикрапкою*): *бо всі ж принципи любви ближнього і так далі, розповсюджуються тільки на своїх. чужих можна зрівнюватиз землею. навіть то же іслам маю багато плюсів, якби не ставлення до жінки як до тварини*¹⁷¹ (Tw); *...коли нема розуміння базових речей і замість них діють поточні стереотипи (типу обіцянка цяцянка etc), то комунікативні провали забезпечені*¹⁷² (((FB); *Пусти свиню під стіл, як то кажуть...*¹⁷³ (FB); *Да, читати добре навчилась, а те що в голові вона казала без папірця, від щирого серця (((. Слово не горобець.....Залиш вибачення при собі*¹⁷⁴ (Tw); *Де їх штампують? Та це все наслідки "какая різниця". Яблуко від яблуні, як то кажуть* (Tw); *Бо ще є сім'я, а "яблуко від яблуні..."*. Адже не школа формувала сучасних молодих совкодрочерів і любителів "руцької культури" (Tw); *«Благими намірами...»* – як то кажуть¹⁷⁵ (FB). Пор. *Благими намірами вимощений шлях до пекла. Галя сповна відчула сенс цього вислову* (FB); *Тоді у мене закладає ніс і від браку кисню з'являються в голові різні думки. От одна із них: Чому бідні? Бо дурні. Знаю, знаю – стара приказка. Але на то вона і мудрість, бо давня* (FB); *Ось лайфгак для тих, хто проти "олюднення"? Не знаю-не знаю. Я не*

¹⁷¹ Слова «Люби ближнього свого» зі Святого Письма від Матвія.

¹⁷² Обіцянка цяцянка – ...а дурневі ⁽¹⁾ радість. – Обіцянка, а не данка, дурному радість. ⁽¹⁾ а дурному вішня. Обіцанка дурням радість [УППТІ, с. 224].

¹⁷³ Посади ⁽¹⁾ свиню за стіл, вона й ноги ⁽²⁾ на стіл. – Пусти пса під стіл, а він дереця ⁽³⁾ на стіл. ⁽¹⁾ Пусти. ⁽²⁾ вона й лапи; так вона й лапи. ⁽³⁾ він и ноги [УППТІ, с. 159].

¹⁷⁴ Слово не горобець, назад не вернеця. – Слово не горобей: вилетить – не піймаєш. – Вже слово не вернеся [УППТІ, с. 564].

¹⁷⁵ Пор. англ. *the road to hell is paved with good intentions* [НР, с. 514].

наважилася б так кликати своїх. **Як ви корабель назвете...** (FB); *Маєте 500 000 доларів? То можете починати. Не маєте – то не тратьте, куме, сили, як то кажуть*¹⁷⁶ (FB);

– з огляду на евфемізацію: *Да з таким “один народ”, як кажуть, на одному гектарі не сів би* (Tw) (пор. як кажуть в Україні про негідника *“я з ним на одному гектарі с*** не сяду”*, так і передайте терористу #путин (Tw)).

4.3.3. Антонімізація інтертекстеми. Спостерігаємо вилучення або додавання компонента, у результаті якого утворюється **антонім**, зіставний за структурою та семантикою з вихідною одиницею (найчастіше згадана трансформація утворюється в результаті додавання або вилучення заперечної частки **не**): *Місто засмоктує своїм “вавілонством”, змушуючи нас поспішно-зріховно дорослішати і виправдовуючись мудрствувати лукаво* (FB). Одиницю рос. *не мудрствуюя лукаво* фіксують фразеологічні довідники російської мови [ФСРЛЯ, с. 381]; трапляється вона в досліджених текстах у перекладі: *Вирішив не мудрствувати лукаво, і обережно відповів щось на кшталт «перші екзит-поли стосуються лише кількох східних штатів...* (FB). Натрапляємо на випадки антонімічного трансформування паремій та цитат: *Недавно був випуск про Р. Коцабу (батьки були дуже хороші українські люди) В обидвох випадках яблуко від яблуні далеко впало*¹⁷⁷ (Tw); *«Язык» до Києва не доведе* [98]; *Ні, я на граблі намбер фо вже не стану. Наплигаласі* (Tw); *У війни – жіноче обличчя / Ні, в заголовку немає помилки. Це не одрук, це справді антитеза до відомої формули Світлани Алексієвич*¹⁷⁸ (О. Забужко, FB); *Чому закордон нам не допоможе* [181]; *Закордон нам (не)допоможе: коли Світовий банк готовий виділити гроші на*

¹⁷⁶ «Сучасна приказка» (1902) І. Франка.

¹⁷⁷ У джерелах зафіксовано: *Яблучко од яблуньки недалеко одкотиця. – ...од яблуньки відкотиця, а хоч відкотиця, то хвостиком обернеця. Недалеко відкотилось яблуко від яблоні* [УППТІ, с. 412–413].

¹⁷⁸ Книга «У війни не жіноче обличчя» (1985) автора С. Алексієвич.

«сільський» інтернет¹⁷⁹ [148]; пор. Друга, діловита: то що, тепер нарешті, як казали за СРСР, «Запад нам поможет»? Путін капут? [63].

Рідше перетворення одиниці на антонімічну відбувається за допомогою введення в структуру інтертекстеми компонента – повнозначної частини мови: Ну і, по-четверте. **Гірка вишенька на торті** – новини, що з понеділка збурили суспільство...¹⁸⁰ [135]; **Лихий язик до Києва не доведе, або Чому на державному рівні не ведеться пропаганда державної мови** (ФВ); **З двох зол краще не обирати** [8].

Інколи антонімізація поєднується із контамінацією та субстантивацією: **Прикушений язик¹⁸¹ до Києва не доведе¹⁸². Ви будете сміятися, але Київ виглядає чудово. Думаєте, що Київ – провінція? Анітрохи!** [84].

Складні трансформації спостерігаємо у такому випадку: **Нескромна чарівність номенклатури¹⁸³** [65]. Відбулася заміна одного компонента на антонімічний (*скромний* → *нескромний*), інший компонент замінено на семантичний асоціат (*буржуазія* → *номенклатура*).

¹⁷⁹ Трансформована цитата з роману «Дванадцять стільців» (1928) авторів І. Ільфа та Є. Петрова. В оригіналі цитата звучить так: «Заграница нам поможет».

¹⁸⁰ За даними ГРАК, одиниця *вишенька на торті* трапляється в корпусі 83 рази. Однак в інтернет-текстах її практично не трансформують. В англійській мові існує вислів *the icing on the cake* – something that makes a good situation even better [CD]. У мережі натрапляємо на переклади з російської мови, датовані 2010 р., які містять досліджувану одиницю: *Джанлука Дзамбротта: Робіньо – це вишенька на торті* (ФВ). Цікаво, що перша фіксація одиниці в ГРАКу сягає 2012 р.: *Ну а «вишенькою на торті» фестивалю «Тиждень італійського кіно» стане блискуча політична сатира «Та й нехай»...* (ІГ «Д», 2012, ГРАК).

¹⁸¹ Словник подає: *прикусити язика / прикушувати язика (язик)*. Утриматися від запальних, гарячкових висловлювань, пересудів і т.ін.; замовкнути [ФСУМ, с. 695].

¹⁸² *Язык доведе до Киева и до кия* [УППТІ, с. 91].

¹⁸³ «Скромна чарівність буржуазії» (1972) – сюрреалістична кінокомедія режисера Л. Бунюеля.

Трапляються випадки заміни семантики на антонімічну: *З двох зол краще не обирати*¹⁸⁴ [8]; *А ви знаєте, що там, де два українці, там не три гетьмани, а УПА...* (Tw).

4.3.4. Поширення компонентного складу інтертекстеми. Типовим способом поширення компонентного складу є додавання означення до стрижневого компонента [106, с. 246]: *Уже сьогодні станьте на сходинку ближче до бажаного!!!! Тільки будьте уважними, хапайтеся за кожен соломинку, яку посилає вам доля, ризикуйте! Адже хто не ризикує, той не п'є шампанського) Хтозна, а може це ваш ключик... Ну а яка мрія без бажання?* (FB) – пор. *хапатися* (*хвататися, схопитися, вхопитися і т. ін.*) за соломину – намагатися використати єдину, хоч і безнадійну можливість вийти із скрутного становища, врятувати себе [СУМ-11, Т. 9, с. 449]; *Був гріх. Деру на собі востатнє волосся* (Ю. Винничук, FB) – пор. *волосся рвати* (*дерти*) [на голові (на собі)] – бути в розпачі, впадати у відчай [СУМ-11, Т. 1, с. 732]; *З цього нормальна людина може тільки іржати, як кінь Пржевальського* (Ю. Винничук, FB) – пор. *іржати* 2. перен., зневажл. Голосно, нестримно сміятися, реготатися. [Кирило:] *Знай рже [попенко], як той жеребець!* (П. Мирний, V, 1955, 152) [СУМ-11, Т. 4, с. 46].

Наявні випадки додавання кількох компонентів [106, с. 246]: *Якщо хтось запитає про Вакарчука, то не смішіть – гора «інтелігентських сподівань» абсолютно закономірно народила мишу – 5% «з хвостиком» і тепер битиметься за право бути п'ятим колесом у монопартійній коаліції «Слуги*

¹⁸⁴ За даними І. Глуховцевої, цю одиницю теж активно трансформують сучасні мовці: **Слід не лише вибирати із зол найменше, але й добувати з них самих те, що може в них бути хорошого** (Цицерон) / *вибори з двох зол – це третє зло; з двох зол вибирають те, яке легше вчинити; з двох катів вибирають того, у кого сокира гостріша; з усіх лих вибирайте неминуче; зате у нас кількість зол для вибору найменшого невпинно збільшується; із двох бід вибирайте молодшу й симпатичнішу; із двох зол жінка обирає непитуще; із двох зол найліпше вибирати... прохід між ними; із двох зол обирай те, яке раніше не пробував торжество демократії – це коли з багатьох зол можна вибрати найкраще; часом із двох зол обирають менше з тим розрахунком, що воно швидко виросте* [СМССС, с. 116].

народу»¹⁸⁵ [189]; *П'ять років тому одесити Тетяна і Борис опинилися по різні боки політичних барикад. Що відтоді для них змінилося?* (FB); *Не знаю, мені здається потрібно бути максимально жалюгідним, щоб загнубити Зеленського, щоб потім знову дати шанс минулим "кріпким хазяйственникам", наступити на граблі, що б'ють по яйцям. Надія, що місяць буде новий)* (Tw).

В окремих випадках розширення компонентного складу можна розглядати як конкретизацію ситуації: *Звісно, якщо українська публіка таки візьметься і таки прочитає фундаментальну працю знаменитого політика і дипломата. В наші суворі часи, коли ламаються підвалини світового порядку і світ до якого ми звикли радикально змінюється, корисно прислухатися до того, що говорить битий жак світової політики* (FB). СУМ-20 подає таку одиницю: *битий жук* (*жак, собака*), фам. – бувала, з великим досвідом людина [СУМ-20, Т. 4, с. 782], яку автор наведеного допису конкретизує. Словники подають: *Собаки гавкають, а караван іде / собака гавкає, а караван – де?; собаки тому і гавкають, що караван везе нагробоване* [СМССС, с. 266]. Мовці розширюють компонентний склад уточненням: *Собаки гавкають, а караван із тячова іде / Скоро керманічі міста не тільки сміття з області будуть за КЕШ приймати, ай відходи з атомних АЕС* (FB). Аналогічно: *Виборчий віз попереду коня децентралізації?*¹⁸⁶ [97].

Спостерігаємо значну низку випадків розширення компонентного складу: *де два українці – три гетьмани... (і один – зрадник о:)* (Tw); *Де два українці там три гетьмани і всі зрадники / Печалька* (Tw); *Де два українці – там три*

¹⁸⁵ Вислів «Гора породила мишу» походить із байки давньогрецького байкаря Езопа «Гора, що народжує».

¹⁸⁶ *Ставить/ поставить телегу впереди лошади.* Нарушать принятый, заведённый и логичный порядок действий; поступать вопреки здравому смыслу [БСРП, с. 660]. Лексикографічні джерела фіксують низку питомих одиниць: *лізти (забігати, спішити, поспішати, вискакувати, сунутися і т.ін.) поперед батька в пекло* – випереджати інших у чому-небудь; *вихоплюватися наперед* [ФСУМ, с. 436]; *Поперед невода риби не лови. Поперед охоти зайця не лови. Не гостри ножа, доки не зловив барана. Не кажи «гон», поки не перескочиш. Не сунься, середа, поперед четверга* [УПП, с. 294].

гетьмани. *І ще четверо сперечаюся, хто з них українськіший українець* (Тw); “*Де два українці там три гетьмани, і гетьманів тих навіть ворог не єдна...*” (Тw); :-D *Сучасне українське прислів'я / Де два українці, там три гетьмана – вірменин, грузин і єврей* (Тw); :-D *Там де два українці, там три гетьмани, чотири прокурора, п'ять олігархів, шість суддів, сім ментів, вісім...* (Тw); *якщо де два українці – три гетьмани, то де два "єврооптимісти" – шість реформаторських партій і піцот антикорупційних форумів* (Тw); *Де два українці – там три гетьмани і один державний писар. Завжди пам'ятайте про це цинічне формулювання!* (Тw); *де два українці там три гетьмани, а де два галичанина там один єпископ і один піддиякон і всі миряться* (Тw) та ін.

Різноманітні типи трансформацій властиві одиниці *батіг і пряник*. У ГРАК-15 знаходимо 276 контекстів, які містять лексеми *батіг і пряник* (на відстані від 0 до 2). Найчастіше трапляється сполука *метод батого і пряника* (*Намагаюся продовжити традиції та методи Ойстраха, хоч я за вдачею не диктатор. Використовую метод «батого і пряника»* (ІГ «Д», 1999), 50 контекстів). Спостерігаємо трансформації цієї сполуки: *Якщо не працював метод батого, використовували пряник: у 1984 році в УРСР запровадили виплати підвищеної на 15 відсотків зарплати вчителям російської мови...* (ІГ «ВЗ», 2012, ГРАК); *політика батого і пряника* (*У Євросоюзі лунають голоси, що політика батого і пряника абсолютна не призводить до результатів, на які сподівалися* (ІГ «Д», 2011, ГРАК), 30 контекстів); *принцип батого і пряника* (*...Андрій Салюк вважає, що співпраця з інвестором має бути за принципом «батого і пряника». Тобто інвестору треба надавати дуже чіткі умови, що він може робити, а що не може* (ІГ «ВЗ», 2011, ГРАК), 7 контекстів); *шлях батого і пряника* (*...російський президент як один із головних бенефіціарів «Газпрому», треба думати, діятиме з Києвом шляхом пряника і батого. «Пряником» слугуватиме пропозиція Москви суттєво зменшити вартість газу для України та запропонувати від 1,5 до 4 мільярдів...* (ІГ «УМ», 2011, ГРАК), 1 контекст). Отже, можна стверджувати, що існує варіантність компонентів *метод, політика, принцип*. Найбільш частотними дієслівними супроводжувачами одиниці

виступають лексеми та словосполучення: *бити батогом, заманювати пряником; використовувати політику батога і пряника; діяти методом батога і пряника; застосовувати політику батога та пряника* та ін. Принагідно зауважмо, що одиниця належить до часто трансформованих інтертекстем. Найвні приклади буквалізації, розтлумачення образу: **Будуть бити батогом, заманювати пряником** (ІГ «ВЗ», 2006, ГРАК).

4.3.5. Заміна компонента/ів. Продуктивним типом трансформації інтертекстем є заміна компонента/компонентів [106, с. 246]. Згаданий спосіб трансформації є часто застосовуваним в інтернет-мемах (*Світає, / Край неба палає / Арта в темнім гаї / Орків зустрічає* (Т. Шевченко, «Сон»)) (див. рис. 4.7, 4.8, 4.9). Як справедливо зазначає Е. Олейничак, популярність, «заразливість» іноді вимірюють кількістю варіантів, створених користувачами, кількістю доданих коментарів, травестій і пародій [291, с. 48].

Рис. 4.7. Світає, край неба палає [222];

Рис. 4.8. І на оновленій землі¹⁸⁷ [50];

Рис. 4.9. Хай лани широкополі¹⁸⁸ [128].

¹⁸⁷ Трансформована цитата з поезії «І Архімед, і Галілей» (1860) Т. Шевченка.

¹⁸⁸ Трансформована цитата з поезії «Заповіт» (1859) Т. Шевченка.

Компонент фразеологізму замінюють на такий, що:

виражає інтенсивнішу дію (*Пане @ZelenskyUa/, сьогодні влада з вакцинацією **стрибнула на граблі порошенка**. Пфайзер чиновникам та нардепам, решта охлосу, це так схоже на путівки, виділені для дітей атошників віддали дітям чиновників. / Залишіть совах для вразливих частин населення. А чиновники можуть за гроші (Тw); Буде мені наука, знову))) я просто люблю **стрибати на граблі**))) (Тw); Давайте, прямославніє, не гальмуйте, **пострибайте ще на граблях!** Світ чекає! В/ч п/п 51884, еслішо (Тw);*

вказує на повторюваність дії (*То я або стою, або **танцюю на граблях!** Бо іншого не вмію! (Тw);)))ну можна, звісно, **танцювати на граблях** з цими пірамідами, але ж уважаємі люди, конешно, це зашквар (Тw); хто це тут в нас знов **на граблях витанцьовує?**)))) (Тw); прям шоб скучила то не) колись перестану **танцювати на граблях**) (Тw); знов наші люди **танцюють гопака на граблях**....шукують нового куміра...це не виліковно... (Тw); Скільки ще **піруетів на граблях здатен виконати цей цирк?** (Тw); І сумно буває бачити, скільки історичного часу ми втрачаємо вже в новому поколінні, яке **весело біжить по тих самих колоніальних граблях** у щирому переконанні, що от воно-то нарешті все робить правильно – "стильно, модно, молодьожно"... [66]);*

семантика повторюваності дії може виражатися додаванням компонента-числівника (*Я прочитав те, що ви написали, маю вам сказати, що ви дуже ритмічна, вам гарно танцювати. / бо якщо ви **вп'яте стаєте на ті ж граблі**, то ви вже наступали. А наступати на граблі – це танець такий, український степ, називається) (Тw)).*

У низці випадків заміна компонента не змінює образності чи емоційно-експресивного забарвлення одиниці. Напр., словник фіксує: *Мати олію (лій, рідше смалець і т. ін.) в голові <Мати лій під чубом>*, жарт. – бути розумним, кмітливим, розсудливим і т. ін. [СУМ-20, Т. 8, с. 527], натомість у мережі натрапляємо на таку варіантність: *Тупі ЗЕбіли – не дратуйте ЄС постійними заборонами на вивіз лісу в ЄС !! / Бо проблема "лісових" взаємин з ЄС має дуже*

просто і інтелігентне вирішення (але то для тих, в кого є масло в голові) (FB). У цьому разі можна говорити про варіанти одиниці-прототипу.

Логіка, що кому треба, нас і так знає. А хто ще молодий і не встиг з нами по наших статтях і на конференціях з нами познайомитися – тому гугл в поміч (FB) – це трансформація одиниці *Бог на поміч!* (уживається як вітання з побажанням успішної роботи тому, хто щось робить, працює [СУМ-11, Т. 1, с. 207]); ймовірно, уживання прийменника *в* зумовлено впливом російської мови пор. рос. *Бог в помощь* (*помочь*) [БСРП, с. 45].

У мережі автори текстів вдаються до трансформації паремій, серед яких виокремлюється група, яку найчастіше трансформують. Здебільшого спостерігаємо заміну компонентного складу другої частини паремії.

Однією з найчастіше трансформованих є паремія *Де два козаки, там три гетьмани* [УППФ] (представлену також варіантом *Де два українці, там три гетьмани*), частотність цієї одиниці у ГРАК становить 0,07 на млн. Заміна компонента *гетьман* (на інший компонент/на інші компоненти): **онім, назви осіб за діяльністю** (*де два українці – там три Скоропадських* (Tw); *Де два українці, там три гастроblogери, чотири знавці футболу і п'ять політичних експертів :)* (Tw); *там де два українці – три модератори реддиту* (Tw); *де два українці, там десять нардепів-захисників прав цих двох українців* (Tw); *Де два українці – там три патріархи (один з них почесний)* (Tw); *Де два українці, там три корупціонери* (Tw); *де два українці там три КОСМОЛОТИ* (Tw); *Вже не актуальне. Зараз інше. Де два українці – там 3 спеціаліста з інфекційних хвороб* (Tw); *Де два українці там три бджоляра* (Tw) та ін.); **партії, об'єднання, зокрема віртуальні** (*Лишній раз підтвердження того що ворог у московії. Внутрішні чвари – генетичний штамп – де два українці – там 3 партії. Скільки поколінь потрібно виховати у вільній державі щоб цього позбутися?* (Tw); *де два українці там три ГО і декілька активістів* (Tw); *Де два українці, там три патріархати* (Tw); *Де два українці там три комітети* (Tw); *Де два українці – там три штаби* (Tw); *Де два українці, там партизанський загін, де три українці, там партизанський загін і зрадник. (стара приказка)* (Tw); *Де два українці, там*

три сайти: скільки новинних сайтів потрібно маленькому Тернополю (Tw); це ж Україна – де два українці – там три автентичні соц. мережі (Tw)).

У мережі натрапляємо як на численні варіанти і трансформації одиниці **сивина в бороду, а чорт (біс) у ребро** (жарт. – про залицання немолодого, підстаркуватого чоловіка) [СУМ-11, Т. 1, с. 218]; **Сідини в голову, а чорт в бороду** [УППТІ, с. 387]. Частотність варіанту **сивина в/у бороду** в ГРАК становить 0,04 на млн, **сивина в голову** 0,02 на млн. Напр.: («**Сивина в бороду – біс в ребро**»(с) / *Життя занадто бентежне та коротке, щоб витрачати купу часу на розмірковування над власними бажаннями, навіть якщо вони спонтанні!*)) (FB); *У чоловіків на неї одразу починає текти слина, щелепи падати, очі загорятися, сивина в бороду – біс в ребро. Ну, усе як має бути в таких випадках* (FB)), **Сивина в голову – чорт в бороду**. У США п'ятьох дідуганів і 85-річну жінку арештували за публічний секс [171] (FB)), так і на її трансформації (**Сивина в бороду – штучна щелепа в стакан...** 😊😊 (FB)).

Фразеографічні джерела подають: *Одна голова добре, а дві лучче. Одна розумна голова (один розум) добре, а дві ще краще (лучче)* [УППТІ, с. 288], частотність у ГРАК – 0,04 на млн. Натрапляємо на різні заміни компонентного складу здебільшого другої частини паремії, які інтенсифікують образ: *одна голова добре, а сто краще!* (FB); *Одна голова добре, а дві – креативно* (FB); *Одна голова добре, а голова з мізками краще* 😊 (FB). Трапляються приклади осучаснення образності: *Одна голова добре, а друзі у фейсбуку краще!* (FB).

У мережевих текстах наявні okazійні ситуативні заміни компонентів другої частини паремії укр. *Любиш їздити – люби й саночки возити* [УППТІ, с. 325], такі заміни відбуваються за допомогою вербалізаторів концептосфери ТРАНСПОРТ: *Любиш кататися, люби і човника мити!* (FB); *Любиш кататися – люби і велосипед носити* 😊 (FB); *Любиш кататися, люби і за паркування платити* (FB). Аналогічно: *Куй залізо, поки (коли) [воно] гаряче* – не марнуй даремно часу, дій, поспішай скористатися зі сприятливих обставин [СУМ-11, Т. 4, с. 382] – *Куй залізо, поки #Зрада* (FB).

Часто трансформованою є одиниця *Хто не ризикує, той не п'є шампанського*¹⁸⁹: *Якось, мабуть, не комільфо було з'являтися в групі господинь, коли ти не господиня 😊, але хто не ризикує... той не готує суші!)) Дякую, що повірили в мене!* (FB). Пор. «*Хто не ризикує, той не п'є шампанського*» – *знайомий вислів? А чи замислювалися Ви коли-небудь, звідки він взявся і з чим пов'язаний?* (FB). Аналогічно ефект несподіваного завершення паремії спостерігаємо в таких контекстах: *Ти ж знаєш, не місце прикрашає людину, а татуювання*¹⁹⁰ :))) (Tw); *Не місце прикрашає людину, а гіроскутер* (Tw) – пор. *Та навіть так, на всіх був час, а на ЗЕ немає. Це теж красномовно свідчить про "повагу". Як мудрість говорить: не місце прикрашає людину, а людина місце* (Tw). Використовують такий прийом і щодо відомих рекламних гасел. У мережеских текстах наявні численні трансформації одиниці *Нове покоління вибирає «Pepsi»!*, які полягають у заміні компонента *Пепсі*. Натрапляємо на приклади заміни згаданого компонента на семантичні асоціати (*І перед ким програє: перед людьми для яких віскі, як для люмпену пепсі. А все ж вибирають самогін. / Скоро з'явиться гасло: «Нове покоління вибирає самогін!»* (FB)), так і на слова, належні до незіставних тематичних груп: *Нове покоління вибирає бандуру* (FB); *Vogue Ukraine – Нове покоління вибирає Cartier* (FB); *Флеш-моб «Нове покоління вибирає... книгу!»* [76].

Однак наявні випадки заміни компонентів на початку паремії. Так, часто трансформованою є одиниця *Терпіння і труд все перетруть* [УПП, с. 106]. Відбувається заміна компонента на його семантичні асоціати: *Звісно, старання і труд все перетруть* (Tw); *в підсумку, я і айфон тепер як дядя почтальон і велосипед з Простоквашино, але добра я завжди була, дякую за лейси, твітеріята! віра і труд все перетруть!* (Tw); *Не даремно сказано, що*

¹⁸⁹ Дослідники висувають різні версії щодо походження цієї одиниці, зокрема пропонують версію, пов'язану з процесом виробництва шампанського. Перша фіксація у ГРАК датується 1972 р.: у творі «Крижана усмішка» А. Крижанівського.

¹⁹⁰ *Не місце чоловіка красить (l), а чоловік місце. (l) Святить* [УППТІ, с. 84].

завзятість і труд все перетруть (Tw); *Вміння і труд все перетруть* (Tw); *упертість та труд усе перетруть...* (Tw); *Толерантність і труд усе перетруть?* (Tw); *Бажання і труд усе перетруть!* (=) (Tw). Окрім того, наявні оказійні трансформації, що полягають на актуалізації фонові інформації: *Угу, "Ізвєстія" і "Труд" все перетруть* (Tw) (назви радянських газет; перетерти, -тру, -треш, док. Переговорити; поговорити про справу. З ним треба серйозно перетерти про Рому (А. Дністровий) [ССУС, с. 227]); *Кола і труд все перетруть тобто перетравлять* (Tw) (назва напою, який сприяє травленню).

Також спостерігаємо заміну компонента в середині інтертекстеми: *Не програмуванням єдиним – що гуманітарію робити в ІТ* (FB); *Не «Пінчуком» єдиним. 5 затишних галерей Києва* [13]; *Не «кешбеком» єдиним: нове про «акцизни» штрафи в Законі № 129* [213]; *Не НАТО єдиним* [60].

Часто трансформованою є інтертекстема *Релігія – це опіум для народу*¹⁹¹. Напр.: *Твердження Маркса про релігію як опіум для народу не є точним. Опіум має нейтралізувати, анестизувати, присипляти. Ні, релігія – це кокаїн для народу* (Tw); *Виявляється що найкраще формулювання: реформи, субсидії, пільги то опіум для народу, які оплачує певний прошарок суспільства* (Tw); *лайки це опіум для народу*¹⁹² (Tw).

¹⁹¹ *Опіум народу* (нім. *Opium des Volkes*) – образне визначення релігії, що стало широко відомим завдяки К. Марксу, який використав його у своїй праці «До критики гегелівської філософії права» [132]. Вислів популяризувала радянська пропаганда.

¹⁹² Спостережено також розширення компонентного складу інтертекстеми: *в мене сусід даже строки назвав – через три роки. Релігія таки опіум для народу* (Tw); *вилучення і додавання компонента: А не тягнути бабло поам в обмін на духовний опіум для народу...* (Tw); *вичленовування зі складу інтертекстеми «впізнаваних слів»: Ти ба тут опіум для народу підвезли. Ага давно забуте почуття, але воно нічого не вирішує.)* (Tw); *Та задовбали. Ми вже всі європейці і маємо чітко знати германські і слов'янські мови і "бєгло" вільно ними розмовляти. (Мій дід, кажуть, знав б, але я його не бачив. Для москалів він був "какой-то нерусский" – і вони його знищили, бо сіяв "опіум для народу")* (Tw); *Яка різниця хто продає опіум для народу? Коли подорослішаєм? Коли порозумнішаєм? Коли прозрієм? Ви ще вірете в казки? Тоді ніколи* (Tw); *Але вона завжди такою була, скільки я її пам'ятаю))) Чим приторговуємо сьогодні масками чи бранзулетками? По чім опіум для народу?* (Tw).

Функціонує в українському сегменті інтернету цитата з повісті «Собаче серце» М. Булгакова: *не читайте до обіда советских газет*¹⁹³, натяк на яку простежується в одиниці: *Педагогічне болото, або не заходьте перед сном в учительські «купи-продай» ФБ-групи* [39].

Щодо семантики, то маємо приклади граничного звуження значення, якщо заміна компонентів відбувається із загальної назви на оніми. Заміна стрижневого компонента на:

антропонім (*Реформи. у тому числі й реформа з корпоративного управління у Нафтогазі. / Хоча зелені не читають статей більше тисячі знаків. / Перефразуючи анекдот: Мендель не читатель – Мендель писатель. / Так-що сумніваюся я, що в ОПі хтось-щось чує. / Хіба може чудо? (В. Бобиренко, FB); Перефразовуємо приказку: що у Зеленського на умі, то у Арестовича на язиці. / Вчимося розуміти мову маніпуляцій при розширенні вікон Овертона (В. Бобиренко, FB)); Зеленський ризикує наступити на граблі Порошенка у відносинах зі США (Д. Крапивенко, FB); в міжнародній політиці байден наступає на граблі обами (Tw); Наступає на граблі яника...ну-ну (Tw); Порошенко наступив на ті самі граблі що і Хрущ... (FB);*

назву політичної партії (*Що мені подобається у Тернополі це вислів – «Собаки гавкають, а «Свобода» іде» і нічого та ніхто «Свободу» не зупинить, як і «реконструкцію» бару «Назарія» у парку Шевченка (FB)).*

Як зазначає Е. Явніюк-Палушинська, введення власних імен до сталих словосполучень виконує експресивну функцію, порушується мовна норма, освіжається затерта форма [267, с. 109]. Спостерігаємо також okazіональні трансформації інтертекстем-онімів літературного походження: *Аж триста душ вакциновано в Україні обома дозами. / Не мало, не мало... / Вже можна якесь окреме поселення создать. Зразково-демонстраційне... / Нововакцинівка. Відразу за Старими Ковідами... (В. Чепинога, FB); або Великі*

¹⁹³ «Если вы заботитесь о своем пищеварении, мой добрый совет – не говорите за обедом о большевизме и о медицине. И – боже вас сохрани – не читайте до обіда советских газет. (М. Булгаков, «Собачье сердце»).

*вакцинатори... Степаново.. ті хто 1 раз – Мала Степанівка, ті що по 2 рази – Велика Степанівка.. ті, хто ні разу – Похренівці..*¹⁹⁴ (FB). Окрім того, утворено оказіональний онім *Похренівці* на основі пейоративного вислову.

Одним із чинників заміни компонента/компонентів є **евфемізація/дисфемізація**: *В нашому кіно про мушкетерів неясно лише поки-що, хто така Міледі. / Бо інтриганку Буонасьє (Мендель) по ходу від трона викинули. / **Отже от кіно, малята*** (В. Бобиренко, FB); *А колись на державному літаку з коханкою літав! Ох життя, воно таке. Як кажуть, **не хвалмсь на Рать ідучи, а хвалися срать бігучи!***¹⁹⁵ (Tw); *Бо все, що писав, то все робив навмисне, аби вас «рабів та гречкосійв» від сну летаргічного пробудити! **Бо вам сциш проміж очі, а ви все – «божа роса!»*** (А. Мухарський, 2013, ГРАК); *Оті цунамі, однак, для наших закальонних щоденним купанням у гівні політиков, божа роса – даже не витираються, бо лінки та й саме висохне* (С. Опанасович, FB, 2016); *Але нас уже замість в Європу, **запихають без вазеліну Китаю в жопу.*** / *Головне ж – тільки не Порошенко! Правда, мої любі піддослідні свинки?* (Ю. Винничук, FB).

Розгляньмо детальніше варіанти/трансформації запозиченої одиниці з погляду евфемізації/дисфемізації: рос. *пока жареный петух в жопу не клюнет* [ЖГ]. У багатьох випадках інтертекстему вжито в усіченому вигляді, таке вживання супроводжується низкою інших семантичних і структурних трансформацій: *І тут отой **смажений півень** клюнув* (О. Соболев, В. Шпаков, 1992, ГРАК); *Он воно як: допоки йдеться про інших, зберігаємо так званий здоровий глузд й іронічне ставлення до життя. А **дзьобне смажений півень** ...* (М. Меднікова, 2002, ГРАК); *Починаючи з нашої байдужості до власного здоров'я, в тому числі і серед медичних працівників (принцип: **“поки смажений***

¹⁹⁴ Трансформовано рос. одиницю *Нові Васюки* (*Нові Васюки*. Розм. Ірон. Про якесь незначне місто чи селище, яке претендує на роль грандіозного центру чого-небудь. Васюки – назва покинутого села на березі Волги, в якому опинилися герої роману І. Ільфа та Є. Петрова «Дванадцять стільців» (1928), трансформована О. Бендером у Нью-Васюки [БСРП, с. 72]).

¹⁹⁵ *Не хвались, идучи на торг, а хвались, идучи з торгу. Не хвались, як идеш в поле, а хвались, як идеш з поля* [УПТТІ, с. 148].

півень не клюне...”), і закінчуючи довгим переліком хвороб, які погано лікуються або вважаються невиліковними на даний час (ІГ «ВЗ», 2004, ГРАК); *Але якщо смажений півень клюне, то, все ж таки, можуть ризикнути...* (ІГ «Д», 2011, ГРАК); *Раніше уряд починав щось робити тільки коли смажений півень дзьобне* – саме тому, зокрема, «нульові» стали «втраченим десятиліттям» для реформ (В. Дубровський, ІГ «Збруч», 2018, ГРАК); *У момент, коли смажений півень ось-ось клюне, Європа йде на вибори* (ІГ «Д», 2005, ГРАК); *Не маю претензій до змісту надрукованого, але складається враження, що політиків нарешті клюнув смажений півень* (С. Кульчицький, журнал «Український тиждень», 2018, ГРАК).

В українському інтернет-дискурсі трапляється варіант, у якому замінено пейоративний компонент: *Та й тепер смажений півень ще тільки націлив свого неблаганного дзьоба на його, Юркове, тім'ячко* (О. Соболев, В. Шпаков, 1992, ГРАК); *Отже, ніхто цим і не займався, а як клюнув у тім'я смажений півень, то металурги почали терміново впроваджувати пиловугільне вдування та заміщувати газ* (ІГ «Д», 2009, ГРАК); *А тут зранку його шефа дзьобнув у потиличну кістку смажений півень: «Лети, хлопче, до столиці!»* (І. Рубцов, 2011, ГРАК).

Пейоративний компонент замінено на нейтральний або евфемізм (така заміна супроводжується й іншими трансформаціями): *Господи, які ж вони всі зарозумілі, коли думають, що дзьоб смаженого півня далеко від їхньої сідниці* (М. Меднікова, 2002, ГРАК); *Зрозумівши, що бовкнула зайве перед Ясочкою, яку ще смажений півень у задницю не клюнув, Алла страшно, хоч і пошепки, роз'єрепенилась: – Ідіотка, що – він – тобі – зробив?!* (Г. Тарасюк, 2005, ГРАК); *Особливо, якщо ролі державників почали виконувати «временщики», які, граючи свої партії, не відчують під собою не лише країни, а й навіть смаженого півня, котрий дуже скоро може предметно почати клювати їх у товстошкірі (я зараз не про вагу й обсяг) задниці* (ІГ «УМ», 2019, ГРАК).

Найчастотнішою є заміна пейоративного компонента на евфемізм одне місце: *Позаяк москаля поки смажений півень не клюне нижче пояса в м'яке*

місце, він не посунеться (Я. Ткачук, 2004, ГРАК); *На жаль, наші політики звертаються до політтехнологів не за рік-півтора до виборів, а тоді, коли смажений півень в одне місце дзьобне*, – за місяць або ще пізніше (ІГ «ВЗ», 2003, ГРАК); *Зараз нас, як-то кажуть, “смажений півень в одне місце клюнув”*: працівники жеків почали розносити по квартирах нові угоди про надання послуг централізованого опалення і постачання гарячої води (ІГ «ВЗ», 2008, ГРАК); *Як клюнув смажений півень в одне місце, то від поміркованості й сліду не залишилося* (ІГ «ВЗ», 2011, ГРАК); *Усе ми можемо, коли хочемо або коли смажений півень дзьобне в одне місце* (Г. Вдовиченко, 2015, ГРАК); *Приходять до лікарів, коли смажений півень в одне місце клюне* (ІГ «УМ», 2017, ГРАК). Трапляється також: *Люди, на жаль, дуже збайдужіли, живуть за принципом “Поки смажений півень у відповідне місце не дзьобне, не заворушимось”*, – сказав тернопільський космопсихолог (І. Круп’як, ІГ «ВЗ», 2005, ГРАК); *Складається враження, що поки смажений півень не клюне в болючу точку, турбота про національну безпеку проявлятиметься за залишковим принципом* (ІГ «Д», 2010, ГРАК). Знайдено приклад евфемізації частини інтертекстеми: *Хуторянське мислення їх не приймає (між іншим, до того часу, поки смажений півень недвозначно про себе нагадає, але виправляти становище тоді уже буде запізно)* (В. Газін, 2010, ГРАК).

Пейоративний компонент збережено в перекладі: *«Ти», – хотілося сказати Шульзі, але він стримався, спокійно пояснив: – Правильно приказка звучить так: поки смажений півень не клюне в жопу* (А. Кокотюха, 2004, ГРАК); *Як смажений півень у сраку, вибачте, дзьобне* (А. Кокотюха, 2019, ГРАК); *Фільм децю задовгий і перенасичений банківською термінологією, з прекрасним перекладом на українську («Їх смажений півень у дупу клює, а вони думають – тайський масаж»* (ІГ «УМ», 2016, ГРАК);

4.3.6. Структурно-семантична інверсія/конверсія. Дослідники виокремлюють такий тип трансформації, як структурно-семантична (рольова) інверсія: *Бо якщо любиш саночки возити, то й люби кататися* 😊🚗 (FB). Структурно-семантична інверсія наявна в такому контексті: *Знаєш, мабуть і*

*серед кацанів є пару сочень людей... але ложка меду не засолодить бочку лайна*¹⁹⁶ (Тw); *...не може ложка меду перетворити бочку гімна в нектар, мед буде поглинутий гівном* (Тw); *ложка меду в бочку гімна* (Тw) тощо.

Як okazійний тип дослідники розглядають трансформації, які ґрунтуються на конверсії ситуації, як-от: *кому війна а кому лизнуть хочеться – бо до корита не пустять*¹⁹⁷ (Тw). Належить зауважити, що такому типові трансформації не властива висока частотність.

4.3.7. Зміна категорійного значення інтертекстеми. Спостерігаємо зміну категорійного значення одиниці: утворення від дієслівних одиниць субстантивних [106, с. 246]: *Тому чи піде новий Кабмін на танці на улюблених граблях попередників, і покаже його налаштування на відповідальну роботу* [134]; *читаю непогану книгу про емоції в професійному контексті і періодично тішуся з того, що до багатьох штук досить давно дійшла сама. ну, правда, мені то дорого вартувало, але танці на граблях = корисний досвід* (Тw); *моє життя можна описати фразою «танець на граблях»* (Тw); *Танці на граблях – улюблена українська розвага* (Тw); *А це значить, що танок на граблях продовжуватиметься й надалі* (Тw). Стабілізація вислову *танці на граблях* зумовила появу трансформацій, які полягають у розширенні компонентного складу означенням [106, с. 246] (*Дикі танці на граблях* [78]; *Оголошую початок ритуальних танців на граблях. / -Еуес / -тебе життя нічому не вчить, да? / -да / -ну...Танцюй* (Тw)); а також заміни компонента *танці* гіпонімом (*Гопак на граблях, або Про деякі міфи сучасної політології* [220]; *Нав'язавши своє / Втече чи ще щось втне Зельц, натовп продовжить свою джигу на граблях* (Тw)). Okazійною вважаємо таку субстантивацию: *Лише непорозуміння в окулярах без діоптрій, лише плигання на граблях, лише хардкор!* (Тw).

4.3.8. Контамінація інтертекстем. Трапляється контамінація інтертекстем, яка полягає в об'єданні/накладанні здебільшого двох інтертекстем [106, с. 246]:

¹⁹⁶ *Бочка меду, та ложка дігтю* [УППТІ, с. 342].

¹⁹⁷ Українські джерела фіксують одиницю *Кому війна, а кому матір рідна* [УПП, с. 366].

батько наш
Бандера,
Стефанія мамо

Рис. 4.10. Батько наш Бандера,
Стефанія мамо¹⁹⁸ (FB).

Найчастіше контамінуються два фразеологізми чи дві паремії: *Чим далі в ліс, тим своя сорочка ближче до тіла*¹⁹⁹ (Tw). Однак загалом згаданий спосіб трансформації не є надто продуктивним порівняно з іншими [106, с. 246]. Напр.: *БУДЬМО УВАЖНІ (с) / "Ой ковіде-ковідоньку, ковіде-ковіде, / Не так видно тотих хорих, як тотих, що гниди..." (с) / Адже ми не забули, що російсько-українська війна триває – не тільки там, де за березень убито 14 наших воїнів (а з початку року – 44)? (О. Забужко, FB). Достатньо типовим зачином українських народних пісень є: *Ой, вівчарю, вівчарику, покинь вівці пасти, / Не покину до загину, бо-м сі навчив красти. / Ой вкрав же я два баранці, а третю ягничку, / А все тото я тримаю любці на спідничку* [88, с. 267]; *Ой дівчино, дівчинонько, / Дівчино ягідко, / Як бись дала трошки тої, Не взнав би тя дітько* [УСП с. 191]. Згаданий зачин авторка трансформує (зберігаючи структуру, але змінюючи компонент) та поєднує його із, своєю чергою, трансформованим висловом, приписуваним С. Петлюрі *"Нам не страшні московські воші, нам страшні українські гниди"* («Московська воша» [див.: 144]).*

¹⁹⁸ Слова «*Батько наш Бандера*» – це цитата з української патріотичної пісні «*Батько наш – Бандера*», яку поєднано зі словами «*Стефанія мамо*» з пісні «*Stefania*» (укр. Стефанія) (2022) української групи Kalush Orchestra.

¹⁹⁹ *Що далі в ліс, то більше дров. Далі в ліс, більше труску* [РУССВ, с. 247]. *Всякому своя сорочка ближче до тіла. – Своя сорочка ближче к тілу. Сорочка до тіла ближче. – Сорочка ближче, ніж жуван. – ... як свита. – ... ближче к тілу, чім каптан. – Ближча сорочка, неже хвартух* [УППТІ, с. 433–434].

Наявна okazійна контамінація паремії *Від роботи й коні дохнуть*²⁰⁰ та вислову *Крапля нікотину вбиває коня*²⁰¹: *Як казав мій дід: від однієї каплі роботи коні дохнуть* (Tw). Контамінацію спостерігаємо й у такому прикладі: *Свій "свояка" тягне за вуха здалека. Коли скінчаться друзі, однопартійці, родичи, знайомі* (FB). «Еталонними» є паремії: *Свій свояка вгадає здалека; Рибак рибака пізнає здалека. – ...рибака бачить здалека: хоч воно й не риба, а хвіст видно. Лисий лисого здалека бачить*²⁰² [УППТІ, с. 358]. У паремії *Свій свояка вгадає здалека* дієслівний компонент замінено фразеологізмом *витягувати* (*витягати, тягти, тягнути*) / *витягти* (*витягнути*) за вуха кого (всіляко допомагати тому, хто сам не прагне або не здатний до якої-небудь діяльності, якогось заняття [СУМ-20, Т. 2, с. 520]).

У випадку *І не треба їх жаліти, коли вони сідають на мілину біля розбитих ночов. І не треба співчувати, коли насміхаються з них діти...* (FB) як актант дієслова сісти (*сісти на мілину* (*на мілизну, на міль і т. ін.*)). Потрапити в скрутне, безвихідне або незручне становище [ФСУМ, с. 811]) виступає частина запозиченої інтертекстеми рос. *остатсья у разбитого корыта*²⁰³.

Аналогічні трансформаційні процеси зумовили появу такої okazійної одиниці: *Отже, почалося. Те, що так давно й настійно передрікали Україні*

²⁰⁰ Цікаво, що одиниця трапляється 1956 р. у творі П. Загребельного «Дума про невмирущого»; 1965 р. у творі І. Чендея «Іван»; 1972 р. у творі О. Гончара «Бригантіна»; 1977 р. у журналі «Вісті Комбатанта» (США) (*У нас в старому краю знали про цю істину й недаром казали, що від роботи кінь здихає* (ГРАК)). Однак її фіксації у словниках не знайдено. Натомість російські джерела подають: *От работы и конидохнут* [ЖГ].

²⁰¹ *Крапля нікотину вбиває коня*. Приказка про шкоду куріння тютюнових виробів. Вислів став широковідомим у середині 20 століття, коли дослідження показали, що нікотин небезпечний для тварин [81]. Вислів починає траплятися, як свідчить ГРАК, здебільшого у текстах художнього дискурсу, датованих серединою ХХ ст.

²⁰² Пор. *Свій свояка бачить здалека!*) / *Як Великий Український козак в Барселоні зустрів маленького іспанського козачка*) (FB); *Свій свояка вгадає здалека. Особливо, якщо на ньому буде наша футболка* 😊 (FB).

²⁰³ Першоджерело – «Сказка о рыбаке и рыбке» (1833) О. Пушкіна [ЭСКСВ, с. 552].

«інтелектуальні меншовики» (серед них і аз многогрішная), – Великий Ісход російських політеліт із свого «Титаніка» в наш теплий край, «где все обильем дышит», за зразком 1918 року (*гетьман Скоропадський перевертається в труні, як курча на рожні!*), – почалося, проект стартував [67]. У цьому випадку маємо контамінацію різномовних культурних кодів: російські словники фіксують одиницю *перевернулся бы в гробу* [див. ФСРЛЯ, с. 460]; натомість українські: *як (мов, ніби і т. ін.) живцем пектися на рожні*. Хвилюватися, переживати, почувати себе дуже ніяково, тривожно від сорому, ганьби і т. ін. — *Еге, хай постоїть собі з краденою довбнею, — почулося звідусіль .. Кавун слухав і наче живцем пікся на рожні*. Він люто зиркав спідлоба на людей і не знав, що з ним діється (П. Козланюк, FB) [ФСУМ, с. 611].

О. Забужко в дописі в соціальній мережі контамінує одиниці *вішати лапшу* (вішати лапшу – приборіхувати [ССУС, с. 179]) та *крислата клюква* (рос. Развесистая клюква. Иносказательно: о всякого рода нелепых выдумках, а также о фантастических, ложных представлениях иностранцев о России (ирон.) [див. ЭСКСВ, с. 656–657]): *У «Музеї покинутих секретів» мені треба було самій «стати Генштабом», щоб керувати своїми героями з 1940-х, не навішавши при тому «крислатої клюкви»* [63]. Згадана авторка поєднує фразеологічні одиниці *камінь спотикання* (велика перешкода, перепона, зайвий тягар для когось [СУМ-20, Т. 6, с. 708]) та *кісткою* (як кістка, мов кістка) в горлі (*поперек горла*) *стояти* (*стати, застрявати, застряти*) кому (ставати на перешкоді комусь у досягненні чого-небудь [СУМ-11, Т. 4, с. 169]): *Oleksandr Sushko колить при okazji розкажу, після якої розмови мене на той стішок пробило, – то насправді дуже глибока "кістка спотикання" виявилась, воно недарма під час останнього Майдану так все зрезонувало* (О. Забужко, FB).

Оказійною є контамінація трансформованого фразеологізму *танцювати на граблях*, розширеного гіпонімом *гопак*, та частини транслітерованої російської одиниці за *понюшку табаку* (перен.: совсем даром, ни за что) [ФСРЛЯ, с. 503]: *Розумна людина як і розумний нарід кожний раз не вигадують велосипед! Якщо не вивчати ні свій досвід, ні других народів/держав, то і будемо на граблях, за*

понюшку табака, гопака танцювати! (Тw) [106, с. 247]. У цьому випадку таке змішування культурних кодів є прагматично виправданим, оскільки опосередковано вказує на джерело загрози з боку РФ, є алюзією на російську загрозу.

Нетиповим є поєднання цитати²⁰⁴ і трансформованого фразеологізму [106, с. 247]: *Дикі танці на граблях* [78].

Натрапляємо на приклади контамінації одиниць, яка супроводжується експлікацією внутрішньої форми: *Особливо, якщо ролі державників почали виконувати «временцики», які, граючи свої партії, не відчують під собою не лише країни, а й навіть смаженого півня, котрий дуже скоро може предметно почати клювати їх у товстошкірі (я зараз не про вагу й обсяг) задниці* (Т. Пархомчук, FB). Українські фразеографічні джерела фіксують одиницю: *не чути (не почувати, не відчувати) землі [під собою (під ногами)]*.

1. Під впливом радісного збудження або хвилювання бути дуже енергійним, рухливим, легким, швидким і т. ін. 2. з дієсл. руху. Дуже швидко, енергійно [ФСУМ, с. 959]. Натомість українські фразеологічні словники не фіксують запозичену одиницю *доки смажений півень не клюне*: рос. *Жареный петух клюнул кого*. Кто-либо испытал трудности, неприятности, оказался в затруднительном, тяжёлом положении [ФСРЛЯ, с. 467]. У ГРАК представлено низку уживань цієї запозиченої одиниці, перша фіксація в перекладі: *Смажений півень вас ще взад не дзьобнув, а от як дзьобне – тоді й без нашої допомоги почнете воювати!* (М. Шолохов, 1934, перекл. Є. Плужник, ГРАК).

Словосполуку *холодний душ*, яка є частиною стабілізованої одиниці *як (мов, ніби і т. ін.) холодний душ [на голову]*, перев. зі сл. подіяти – несподівано, раптово, приголомшливо [СУМ-20, Т. 4, с. 523], поєднано з одиницею *вишенька на торті*: *Юрій Лапаєв Саміт Східного партнерства: Холодний душ з "вишенькою на торті" Чим став для України та решти країн-учасниць п'ятий саміт Східного партнерства в Брюсселі 24 листопада в Брюсселі відбувся*

²⁰⁴ Дикі танці – студійний альбом української співачки Руслани, випущений у 2003 р. [49].

черговий саміт у межах програми Східного партнерства (СП) (Ю. Лапаєв, ГРАК).

Спостерігаємо цікавий приклад контамінації паремії та прецедентної інформації (про «правила» вживання алкогольних напоїв): *Хто не ризикує – той не п'є шампанського... після горілки* (FB).

Отже, контамінація інтертекстом здебільшого слугує експресивізації вислову, який досягається «неочікуваною розв'язкою сюжету». Як свідчить аналіз, можуть поєднуватися інтертекстами різних типів, однак найчастіше контамінуються дві фразеологічні одиниці чи дві паремії. Наявні достатньо численні приклади змішування культурних кодів, іншими словами, міксування питомих одиниць із запозиченими.

4.3.9. Буквалізація образу. Трапляються okazійні трансформації інтертекстом, зумовлені буквалізацією значення інтертекстами, що зумовлює їхнє повне переосмислення [106, с. 247]: *Одна голова добре, а дві вже негарно* (FB); *Одна голова – добре, а дві набридли, / двоглавому орлу обрубавмо обидві. / І щоб цілі досягти об'єднали зусилля, / і будуть нами пишатись усі загиблі! / Земля роду нашого – Пісні з зони АТО* (FB); *В українців є чудовий «граматичний» привілей ставити не крапку над «і», а крапки над «ї»*²⁰⁵ [190]; *Минуло кілька десятиліть, пудів ковбаси з'їдено більше, ніж пудів солі, а той смак більше ніколи не траплявся*²⁰⁶ (О. Негребецький, FB). Цьому типові трансформації інтертекстом не властива висока частотність.

4.3.10. Розмивання/розгортання фразеологічного/ літературного образу. Розмивання/ розгортання образу спостерігаємо в таких контекстах: *Юлія Володимирівна завжди вмiла грати в такі ігри. І щоби олігархічні «вовки» були ситі, і щоби політичні «вівці» навколо не сильно на неї «бекали».* / Але я

²⁰⁵ Ставити / поставити крапку (всі крапки) над «і». 1. З'ясувати все до кінця. 2. Завершувати, закінчувати що-небудь, остаточно вирішувати щось [ФСУМ, с. 857].

²⁰⁶ [Не один (добрий)] пуд солі з'їсти з ким. Довго жити з ким-небудь, зазнати чималих випробувань у спільних діях, пізнати, вивчити когось і т. ін. [ФСУМ, с. 336].

помилився (FB); **Щоб «вовки» не чіпали «ягнят» – треба щоб «вовки» були ситі.** / Знищення економіки України веде до постійного голоду «вовків» та знищенню «ягнят» (FB) (фразеологічний словник фіксує одиницю: *і вовки ситі, і кози цілі*. Ніхто не зазнав шкоди, збитків [ФСУМ, с. 139]) [106, с. 247]. Аналогічно: **«Нова мітла» мете повним ходом**²⁰⁷, *аби лише не змели все святе й глибинне для по-справжньому української душі, не змели нашу державність* [138]; **Мудрий нарід ще не вибирав президентом бойка і рабіновича. На граблях держак ще цілий, так що по лобі мудрому наріду декілька разів ще стукне. Може тоді...** (Tw); **Головне, щоб обійшлося без яєчних шкаралуп, – тобто, щоб всеїдний Андрій Богдан або інші радники із зовнішньої політики, нашіптуючи на вухо чергову дипломатичну ініціативу й манеру поведінки, попереджали, що відносно нові граблі (президент Казахстану Назарбаєв підтримав анексію Криму й політику Путіна щодо України, а не навпаки) розташовані нижче президентського пояса** [136] (див. [ГСУМ]; [ГРНП, Т. 1, с. 623]); **Тож куди веде нас курс Зе із ключовими гравцями на нинішній політичній арені, котрі завжди готові так віртуозно швидко розкласти яйця в різнополюсові політичні кошики?**²⁰⁸ (Т. Пархомчук, FB). Належить зауважити, що таке розгортання «фразеологічних» образів закономірно спричиняє семантичні зміни.

У досліджених текстах спостерігаємо такий стилістичний прийом, як нанизування стабілізованих «фразеологічних» образів: *інколи може здатися, що я трошки "куку на муню". Але не, я не геть без царя в голові. У мене в голові конституційна монархія: цар, ніби, є, але реальна влада у тараканів! Яко поредна пані, маю пристойну колекцію тараканчиків!* (FB) [106, с. 247]. Цей інтернет-допис ніби сплетений із низки синонімічних інтертекстем, кожна із яких зазнала трансформацій. Так, словники фіксують вислів укр. *мати куку на муню* ‘бути несповна розуму, дурнуватим’ [ЛЛПЖ, с. 316], який розширено в

²⁰⁷ *Нова мітла (новий віник) добре (гарно) замітає (все чисто вимітає). Пр. Кожна мітла спершу добре замітає* [РУССВ, с. 476].

²⁰⁸ Англ. *put all one's eggs in one basket*. Risk all of one's resources in a single venture [АНДІ].

тексті прислівником *трошки*. Аналогічної трансформації зазнав фразеологізм *Без царя в голові*; *Не має царя в голові хто* – про недалеку, несерйозну чи безсоромну, знавіснілу людину [СУМ-11, Т. 11, с. 180] [106, с. 247]. У СУМ-20 уміщено одиницю *Жуки в голові* <Із жуком у голові>: а) (у кого) хто-небудь не дуже розумний, недоумкуватий; б) який неадекватно сприймає дійсність [СУМ-20, Т. 4, с. 782], натомість такий вислів подають російські словники: *Таракан в голові* у кого о ком-л., одержимом навязчивой идеей, манией и т. п. [СРА, с. 460]. Авторка розгортає образ, пишучи про *реальну владу тарганів та колекцію тарганів*, уживаючи суржик (таракан).

Алюзії на «фразеологічний сюжет» наявні в таких контекстах: *Або Труба уявив себе дуже вмілим слоном, який зможе якось бочком пройти через посудну крамницю?*²⁰⁹ (FB); *До України неможливо приїхати. Сюди можна тільки повернутися... Як кажуть в народі, **нашого цвіту всім всігди хвате, не переживайте...***²¹⁰ (В. Чепинога, FB); *Ви людей попередили, тобто зробили все необхідне. Якщо вони при цьому продовжують співпрацю з означеною персоною – це вже їх свідомий вибір. Тобто ви **показали на граблі – а наступати на них, чи ні – їх справа*** (Tw).

Використання запозиченого літературного образу наявне в такому прикладі: *Бо з бюджету не вийде. / Хлопці на бюджеті сидять сильно і **пиляють гирі**. / Тому збанкрутують **Нафтогаз***²¹¹ (В. Бобиренко, FB) Пор. *Як казав відомий персонаж – **"пили те гирі, Шура"**. Це означає – читайте, читайте більше (не з інтернету), і буде вам інфа правдива* (Tw).

Також виокремлюють спосіб утворення okazionalnih ФО, який полягає у введенні узуальних фразеологізмів до порівняльних зворотів, що дає змогу, зокрема, оживити первинну образність. У нашому випадку спостерігаємо введення паремії до порівняльного звороту: *В Україні є Зеленській, він **як яблуко***

²⁰⁹ Англ. *Bull in a china shop*. An extremely clumsy person [АНДІ].

²¹⁰ «*Нашого цвіту по всьому світу*» – слова з пісні «По всьому світу» М. Венгеля.

²¹¹ Цитата із сатиричного роману «Золоте теля» (1931) радянських авторів Ільфа та Петрова.

від яблуні не далеко вправ від Путлера! (Тw); цитати: *Український бунт такий же безсмыслений і беспощадний, як і рускій, зате безкровний*²¹² (В. Бобиренко, FB). В останньому прикладі запозичення інтертекстеми зумовлено семантичним чинником. Запозичений характер інтертекстеми автор допису підкреслює її транслітерацією.

4.3.11. Використання кількох трансформацій. У низці випадків застосовано кілька прийомів трансформації: *В глухі часи колоніялізму, коли не було в мене змоги публікуватися, я вже не мав, що втрачати, окрім своїх кайданів. І писав не тільки без цензора в голові, а й без читача* (Ю. Винничук, FB). Автор, спираючись на структурно-семантичну модель (*Без царя в голові; Не має царя в голові хто – про недалеку, несерйозну чи безсоромну, знавіснілу людину [СУМ-11, Т. 11, с. 180]*) та звуковий збіг на початку стрижневого слова (цар – цензор), частково змінює значення одиниці [106, с. 247].

Трапляється одночасні заміна компонента та розширення компонентного складу: **Власна думка! / ХОЧ КРУТЬ, ХОЧ ВЕРТЬ, А ВІДЕОЗАПИСИ / ТАКОЖ НЕ ГОРЯТЬ...* (FB); *Любиш красиво кататися, люби й красиво коня годувати. UTrecharge заряджає швидко* (FB); *До України неможливо приїхати. Сюди можна тільки повернутися... / Як кажуть в народі, нашого цвіту всім завжди хвате, не переживайте...* (В. Чепинога, FB); *Кожен новообраний український президент має зробити три речі: пригрозити корупціонерам, заявити курс на євроінтеграцію (із цього навіть Янукович починав) і провести інвестиційний форум* (О. Братушак, FB).

Спостерігаємо поодинокі приклади використання структурно-семантичної моделі інтертекстеми (із заміною більшості компонентів): *Словом, як писав колись Марк Твен, вари борщ ніби ніхто не бачить... І їж, доки ніхто не прийшов... / Ом, у лузі, в лузі...*²¹³ (В. Чепинога, FB).

²¹² Цитата з історичного роману «Капітанська дочка» (1836) О. Пушкіна.

²¹³ Трансформована цитата американського письменника М. Твена: «Танцюй так, ніби тебе ніхто не дивиться. Співай, наче тебе ніхто не чує. Люби так, ніби тебе ніколи не зраджували, і живи так, як ніби земля – це рай».

4.4. Типові моделі трансформування інтертекстом

З аналізу лінгвального матеріалу випливає, що низку одиниць мовці часто трансформують, типово замінюючи для модифікації семантики той самий компонент/компоненти. Натомість іншу групу одиниць мовці не трансформують, а лише відтворюють у готовому вигляді. Отже, у цьому разі можна говорити про типові та okazійні типи трансформацій. Частотність тієї чи іншої трансформації засвідчує її типовість чи okazійність.

Розгляньмо трансформаційну модель одиниці *пролетіти як фанера над Парижем*²¹⁴ (див. табл. 4.1). У ГРАК-16, використавши запити [lemma="як"] [lemma="фанера"] [lemma="над"] [lemma="Париж"], [tag="verb.*"][lemma="як"] [lemma="фанера"][lemma="над"][tag="noun.*"], отримуємо 80 результатів [107, с. 83].

Таблиця 4.1

Трансформаційна модель одиниці *пролетіти як фанера над Парижем*

Компонент, який додається	Компонент, який додається	Складник інтертекстеми 1	Складник інтертекстеми 2	Складник інтертекстеми 3	Складник інтертекстеми 4	Складник інтертекстеми 5	Відносна частотність
		пролетіти / пролітати	як	фанера	над	Парижем	3,11*10 ⁻⁸
		пролетіла				Львовом	0,135*10 ⁻⁸
		пролетіти				окоугом	0,068*10 ⁻⁸
		пролетіли				Німеччиною	0,068*10 ⁻⁸
		летить				Парижем	0,068*10 ⁻⁸
при-летіла	і	пролетіла				Парижем	
		пролетів		хванера		Рівним	
		пролетів			Херсоном		
		пролетіла			Парижем		

²¹⁴ Одиниця російського походження (див. детальніше: [СРА, с. 377]).

Компонент, який додається	Компонент, який додається	Складник інтертекстеми 1	Складник інтертекстеми 2	Складник інтертекстеми 3	Складник інтертекстеми 4	Складник інтертекстеми 5	Відносна частотність
		пролетіла		куку- рузник АН-2		полями Маловис- ківського району	

Напр.: *Прилетіла і пролетіла як фанера над Парижем: українська співачка, яка агітувала за ексрегіонала, обурила американську діаспору* [157]; *Пролетіла, як хванера над Парижем... (вираз з мого дитинства). А ви кажете "Коса всередині", "Коса всередині"... А нема Юлічки в списку... Не тягне... (FB); Не проти ночі згадуючи!), та теж пролетіла, як кукурузник АН-2 над полями Маловисківського району* [113]; *Та як би не тужився Шаман, він знову пролетів як фанера над Парижем (FB); Луцьк пролетів. Як фанера над Рівним!* [90]; *Пролетів, як фанера, над Херсоном* [161]. Отже, спостерігаємо варіантні компоненти *фанера/хванера*, а також заміну компонента *Париж* на інші топоніми, які конкретизують значення одиниці. Згадана заміна є узуальним типом трансформації. Натомість трапляється поодинокий приклад оказійної заміни компонента *фанера*. У структурі одиниці стабільним залишається компонент *пролетіти/пролітати*. Трапляється поодинокий приклад заміни компонента *пролетіти* на *летіти*. За матеріалами корпусу ГРАК найчастотнішою є заміна компонента *Париж* [107, с. 81].

Проаналізуймо одиницю Біблійного походження *камінь спотикання*²¹⁵: *Бо шукали не з віри, але якби з учинків Закону; вони бо спіткнулись об камінь спотикання, як написано: Ось Я кладу на Сіоні камінь спотикання та скелю спокуси, і кожен, хто вірує в Нього, не посоромиться!* (Новий заповіт, І. Огієнко,

²¹⁵ *Камінь спотикання* – велика перешкода, перепона, зайвий тягар для когось [СУМ-20, Т. 6, с. 708].

1962) (див. табл. 4.2). Зауважмо, що наявний й інший переклад: *Багато людей пропало з-за золота, і падіння їхнє було неминуче. 7 Воно – колода спотикання для тих, що йому жертвують, і пастка – для кожного безумного. 8 Щасливий той багатий, який без плями, який за золотом не побивається* (Святе Письмо Старого та Нового Завіту, переклад І. Хоменко, ГРАК). За допомогою запитів [lemma="камінь"] [lemma="спотикання"], [tag="adj.*"] [lemma="камінь"] [lemma="спотикання"] у ГРАК-16 отримано 3002 результати [107, с. 81].

Таблиця 4.2

Трансформаційна модель інтертекстеми *камінь спотикання*

Компонент, який додається	Складник інтертекстеми 1	Компонент, який додається	Складник інтертекстеми 2	Компонент, який додається	Відносна частотність
	камінь		споти- кання		157,8*10 ⁻⁸
головний					14,8*10 ⁻⁸
основний					5,75*10 ⁻⁸
сталий					3,65*10 ⁻⁸
найбіль- ший					3,65*10 ⁻⁸
серйозний					1,28*10 ⁻⁸
перший					1,69*10 ⁻⁸
справжній					1,01*10 ⁻⁸
єдиний					0,676*10 ⁻⁸
ключовий					0,676*10 ⁻⁸
другий					0,541*10 ⁻⁸
черговий					0,541*10 ⁻⁸
два, три	камені				

Компонент, який додається	Складник інтертекстеми 1	Компонент, який додається	Складник інтертекстеми 2	Компонент, який додається	Відносна частотність
	осада, мови, термінал, острови, консорціум, коса, пільги				

За корпусними даними типовим способом трансформації одиниці *камінь спотикання* є надання означення компонентів *камінь*. Наприклад: *Головний камінь спотикання* – це людська психологія (ГРАК); *Найбільший камінь спотикання* – у сфері земельних відносин, які, кажуть фахівці, виникають через дрібноземельність Прикарпаття... (ГРАК); *Основний камінь спотикання* – розбіжність між офіційною риторикою і фактичною політикою в стилі старих добрих радянських часів (ГРАК); *Це перший камінь спотикання*, адже квотами на міністерські портфелі правлячій еліті доведеться ділитися з численними ситуативними союзниками (ГРАК).

Трапляються також трансформації, пов'язані з додаванням означення до компонента *спотикання* [107, с. 82]: *На фото В. РУДЕНСЬКОГО: той самий – камінь кримського спотикання* (ГРАК); *Каменем польсько-російського спотикання* стала другорядна, на перший погляд, подія – нечисленний з'їзд чеченської діаспори та політичних біженців, гучно названий Світовим конгресом чеченського народу (ГРАК).

Спостерігаємо розширення компонентного складу досліджуваної одиниці додаванням іменникового компонента [107, с. 83]: *Каменем спотикання та розколу ДемПУ став подарований їй від спонсорів мікроавтобус Форд-транзит* (ГРАК); Тут варто назвати роботи М. Блескіна [42], В. Лати [470], В. Мухіна [555], Д. Треніна [876], які стосуються розгортання Сполученими Штатами

системи ПРО в Східній Європі, що стала **каменем спотикання та протирич** Москви та Вашингтону у Східній Європі (ГРАК); *Тепер Євгеній Князєв став для показів в Україні каменем спотикання і розбрату* (ГРАК).

Із корпусу також вилучено низку прикладів, де відбувається заміна компонента *камінь* (як правило, так трансформують інтертекстему в заголовках статей) [107, с. 83]: *Дерева спотикання / Обурення аж до мітингу та вимоги відставки міського голови Сергія Павліка вихлюпнулося, коли в центрі міста стилили два здорові, ще не старі каштани* (ГРАК); а також *посада / термінал / острови / мови / консорціум / пільги / коса спотикання* (ГРАК).

З огляду на мінімальний компонентний склад розглядуваної інтертекстеми, прогнозованим є розширення компонентного складу одиниці. Такий тип трансформування є узуальним. Однак завдяки тому, що одиниця є широковідомою, можлива й заміна компонента, яка не впливає на впізнаваність цієї інтертекстеми. У цьому разі заміну компонента відносимо до оказіональних трансформацій [107, с. 83].

Часто трансформованою у досліджуваних текстах є одиниця *на безриб'ї і рак – риба*²¹⁶. Використовуючи запити [lemma="на"] [lemma="безриб'я"] [lemma="і"] [lemma="рак"] [lemma="риба"|lemma="-"lemma="—"], [lemma="на"] [lemma="безриб'я"] [lemma="і"] [lemma="рак"] [], [lemma="рак"][lemma="на"][lemma="безриб'я"], [tag="noun.*"][lemma="на"] [lemma="безриб'я"], отримуємо 144 результати (див. Додаток К) [107, с. 84]. Напр., *Як кажуть, на безриб'ї і рак риба* (ГРАК); *На безриб'ї і рак актуальний* (ГРАК); *Тому що вона – рак на безриб'ї* (ГРАК); *Хтось каже, що зовнішня загроза консолідує націю навколо теперішніх «раків на безриб'ї»* (ГРАК); *Почав слухати із задоволенням, але через деякий час пригадав приказку: «На безриб'ї і рак – шука»* (ГРАК).

У цьому разі головним чинником, що забезпечує впізнаваність одиниці, є відтворення початкової структури інтертекстеми *і на безриб'ї* або *на безриб'ї*. У

²¹⁶ *На безвідді (або: На безлюдді) и рак риба. На безлюдді й Хома чоловік* [УППТІ, с. 436].

більшості випадків спостерігаємо, що відбувається заміна іменних компонентів (*рак, риба*) на так звані семантичні асоціати, що позначають явища, належні до однієї тематичної групи, але такі, які можна протиставити за певним семантичним складником (*кіт, собака*). Таке трансформування зумовлює конкретизацію образу. Оказіональними випадками є експлікація дієслова (*свистить, згодиться*). Ця одиниця зберігає впізнаваність навіть тоді, коли компресується до словосполуки *рак на безриб'ї* чи *на безриб'ї* [107, с. 85].

Отже, сучасні корпусні технології дають змогу на основі структурних моделей трансформацій тієї чи іншої інтертекстеми виявити домінантні типи трансформацій.

Для оприявлення процедури дослідження частотності того чи іншого типу трансформацій обрано низку різноструктурних інтертекстем (*пролетіти як фанера над Парижем; камінь спотикання; на безриб'ї і рак – риба*). З аналізу випливає, що у випадку модифікацій одиниці *пролетіти як фанера над Парижем* типовою є заміна компонента. Така заміна, з огляду на багатоконпонентність, не впливає на впізнаваність одиниці. Натомість двокомпонентна одиниця *камінь спотикання* зазнає розширення компонентного складу (надання компонентові *камінь* означення). В останньому випадку значущим чинником, який забезпечує впізнаваність, є збереження структури інтертекстеми.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4

Інтернет-дискурс характеризується наявністю значної кількості варіантів і трансформованих інтертекстем. На появу трансформованих інтертекстем впливають суб'єктивні (автор тексту не пам'ятає точного вислову) та об'єктивні (автор тексту намагається посилити емоційно-експресивний потенціал інтертекстеми; «наблизити» образність одиниці до описуваної ситуації) чинники, що призводить до семантичних зрушень.

З аналізу лінгвального матеріалу випливає, що із структурного погляду типовим для інтернет-дискурсу є лексикалізація інтертекстем (*іхтамнет, мишебратья, какаязразніца, вєспалітікі* та ін.).

Досліджено низку структурно-семантичних перетворень інтертекстем. Так, широковідомі інтертекстеми зазнають звуження компонентного складу, яке може відбуватися як вичленовування зі складу інтертекстеми «стрижневих слів». Фразеологізм може скорочуватися, за термінологією П. Плющ, до одного «натякаючого слова» (*граблі*), таку тенденцію спостерігаємо й у мемах, де фразеологічний натяк візуалізовано. Скорочують до «стрижневої» словосполучки і паремії, і цитати/афоризми, уводячи її в текст у необхідному відмінку.

Спостережено частотні приклади усічення інтертекстеми. Автори тексту такі усічення позначають дискурсивними словами *і так далі, etc*, трикрапкою. Усічення може бути зумовлене популярністю вислову або його виразно пейоративним характером.

Розширення компонентного складу інтертекстеми може відбуватися як антонімізація (достатньо часто за допомогою заперечної частки *не* і значно рідше з використанням повнозначних частин мови), що змінює семантику інтертекстеми на протилежну.

Частотним трансформаційним явищем є додавання означення до стрижневого компонента інтертекстеми, що сприяє експресивізації образу (*Деру на собі востатнє волосся* (Ю. Винничук)). Виявлено також випадки додавання кількох компонентів, які можна інтерпретувати як намір автора «наблизити» вислів до описуваної в тексті ситуації.

Продуктивним типом трансформацій є заміна компонента/ів. Натрапляємо на згадану трансформацію в різних інтернет-жанрах, зокрема мемах. Якщо йдеться про фразеологічні одиниці, то в них компонент заступають складником, який виражає інтенсивнішу дію (*стати на граблі* → *стрибнути на граблі*); вказує на повторюваність дії (*ставати на граблі* → *танцювати на граблях*); повторюваність дії може виражатися і додаванням числівника (*стати на граблі* → *вп'яте стати на граблі*).

Досліджено випадки, коли заміна компонента не зумовлює семантичних змін, оскільки змінюваний компонент належить до тієї самої тематичної групи, що й компонент/и у складі стабілізованої одиниці (*олія, лій, смалець* → *масло*).

Часто трансформованою виявляється саме друга частина паремій. У такий спосіб створюється ефект несподіваного продовження паремії. Однак виявлено приклади заміни компонентів на початку паремії (напр., численні трансформації паремії *Терпіння і труд все перетруть*).

Зміни семантики в бік її звуження, буквалізації зумовлюють оніми, введені у склад одиниць замість компонентів-загальних назв (*Що у Зеленського на умі, то в Арестовича на язиці*). Потреба евфемізувати/дисфемізувати одиницю теж зумовлює заміну відповідних компонентів.

Значно рідше за перелічені типи трансформацій трапляється такий тип трансформацій, як структурно-семантична інверсія. Окрім того, трансформації можуть приводити до зміни категорійного значення інтертекстеми. Наявні випадки утворення від субстантивних одиниць дієслівних (*танці/гопак на граблях*).

Ефективним типом трансформації з погляду оновлення образу є контамінація. Аналіз лінгвального матеріалу свідчить, що найчастіше контамінують фразеологізми, паремії. Наявні приклади буквалізації образу (*ставити не крапку над «і», а крапки над «ї»*). Для текстів інтернет-дискурсу характерне розгортання фразеологічних/ літературних образів (*На граблях держак ще цілий, так що по лобі мудрому наріду декілька разів ще стукне*). Наявні випадки нанизування стабілізованих фразеологічних образів, що

підсилює загальну експресивність тексту. Зафіксовано низку прикладів одночасного використання кількох типів трансформацій.

Аналіз дав змогу виокремити типові моделі трансформування інтертекstem на основі врахування частотності того чи іншого типу трансформацій. Розглянуті інтертекстеми мають різні походження, структуру і кількісний склад. Як було показано на прикладі інтертекстеми *камінь спотикання*, малокомпонентним сполукам властиве розширення компонентного складу, а заміна компонента може траплятися лише в тому разі, коли одиниця належить до широковідомих. Багатокомпонентні сполуки трансформуються різноманітніше. Достатньо частотними є випадки, коли відбувається звуження компонентного складу одиниці до так званого стрижневого слова чи словосполуки. Характерним типом трансформування багатокомпонентних сполук є заміна компонента. У низці трансформацій спостережено одночасну заміну кількох компонентів, однак це не впливає на впізнаваність одиниці, оскільки в цьому разі збереження структури одиниці сприяє впізнаваності. Як свідчить здійснений аналіз, загалом багатокомпонентні сполуки рідше розширюють свій компонентний склад.

Дані про характерні типи трансформування інтертекstem є важливими для корпуснобазованого аналізу, оскільки на їхній основі можна прогнозувати структуру SQL-запиту, що сприяє об'єктивності здобутих даних. Дослідження узуальності/оказіональності типів трансформування інтертекstem, яке враховує їхню частотність, має значущість для лексикографічної практики, оскільки врахування результатів такого аналізу сприятиме уточненню словникових дефініцій.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Сьогодні головне завдання інтернет-лінгвістики полягає в дослідженні характеристик усно-писемного типу мовлення, яке відбувається у віртуальному просторі, зокрема в соціальних мережах. У мережі сформовано низку «нових» жанрів, зазнали модифікацій «старі» жанри. Технологічні можливості інтернету впливають на вияви інтертекстуальності в інтернет-дискурсі.

Категорію інтертекстуальності в цій праці інтерпретовано як лінгвістичний феномен, оскільки саме такий підхід дає змогу виявити в досліджуваному дискурсі перелік інтертекстем, їхні кількісні та якісні характеристики, що, своєю чергою, засвідчує національно-культурні особливості цитатного тезаурусу.

Категорію інтертекстуальності досліджували в межах різних наукових парадигм та підходів, що зумовило появу обширної метамови. У розвідках з інтертекстуальності натрапляємо на терміни, які позначають поняття, що перебувають у відношеннях синонімії, гіпо-/гіперонімії (*інтертекстуальність*, *прецедентність*, *інтердискурсивність*, *гіпертекстуальність*, *інтермедіальність* та ін.). З аналізу теоретичних праць випливає, що поняття *прецедентність* та *інтертекстуальність* перебувають у гіперо-гіпонімії відношеннях. Натомість термін *інтердискурсивність* позначає явище змішування, гібридизації дискурсивних конвенційних практик і ресурсів, що приводить відповідно до «змішування» жанрів. Загалом інтернет-дискурсові властива гібридність.

Гіпертекстуальність характеризує появу нового типу тексту (гіпертексту) завдяки технологічним можливостям інтернету, що по-новому репрезентує вербальну інформацію (І. Бехта), зокрема гіпертекст характеризується зникненням розмежування між читачем та автором (Н. Паттерсон). Отже, сучасні гіпертекстові технології підсилюють вияви інтертекстуальності.

Ще одну особливість сучасного інтернет-дискурсу характеризує поняття *інтермедіальність*, яке, наприклад, Г. Плетт вважає підкатегорією інтертекстуальності. Як засвідчує аналіз, в інтернет-дискурсі значущими є вербально-візуальні зв'язки (Л. Гоек), що виявляється в такому жанрі, як мем, у

якому, за А. Загнітком, наявне розгортання сюжету за допомогою засобів різних медіа.

Під час досліджень інтертекстуальності різні дослідники оперують такими термінами, як *цитата*, *афоризм*, *ремінісценція*, *інтертекст*, *інтертекстема*, *алюзія*, *центон*, *крилате слово* тощо. Згадані терміни в окремих випадках називають синоніміїні поняття, інколи позначають інтертекстеми різних типів. Так, наприклад, розрізнявальною характеристикою цитат та крилатих висловів є «авторськість» цитат. Цю характеристику можна застосувати для розрізнення цитат/афоризмів і паремій, однак враховуючи часовий (діахронія/синхронія) та комунікативний аспекти. Якщо колективна пам'ять лінгвоспільноти зберігає інформацію про автора, то це дає підстави класифікувати одиницю, як цитату/афоризм. Належить зауважити, що традиційно критерій лаконічності дослідники застосовують для розрізнення цитат і афоризмів.

Під поняттям *інтертекстема* в цій праці розуміємо вербальний вияв категорії інтертекстуальності; засіб, який оприявнює міжтекстові/міждискурсні зв'язки. Термін *інтертекстема* об'єднує цитати/афоризми, паремії, фразеологізми, колокації, слова (зокрема композити).

Важливим аспектом дослідження інтертекстуальності є аналіз маркерів цього явища, оскільки формалізація їхніх типів уможлиблює автоматичне опрацювання лінгвальних даних. У теоретичній літературі наявні різні класифікації маркерів інтертекстуальності (В. Хлебда, Г. Сюта та ін.).

Національно-культурна ідентичність лінгвоспільноти виявляється в цитатному тезаурусі (термін Г. Сюти). Цитатний тезаурус – це динамічний конструкт, корпус висловів, які засвідчено в інтернет-дискурсі, складається як з «апробованих» одиниць, так і з новітніх (які перебувають на стадії стабілізації або пасивізації). Іншими словами, діахронійний та синхронійний аналізи інтертекстуальності дадуть якісно різні універсальний та національний цитатний тезауруси, оскільки інтернет-дискурс оперативно реагує на соціально-політичні, культурні зміни.

В інтернет-дискурсі, якому властива неформальність спілкування, мовці часто трансформують інтертекстеми. Окрім того, під «впливом» інтернету, зокрема специфіки комунікації у ньому, модифікуються канонічні жанри та з'являються нові (блог, допис, мем та ін.).

Особливу увагу привертає такий жанр, як допис у соцмережі, оскільки він представляє позицію особистості з тієї чи іншої проблеми. Цей жанр є гібридним (синкретичним, за термінологією С. Нерян). Згаданому жанрові властива полемічність і, що особливо важливо в річищі аналізу інтертекстуальності, автори дописів вдаються до перероблення висловлювань, чужих текстів (І. Косек).

Значущий вплив на лінгвospільноту мають меми, оскільки їх копіюють, створюють модифіковані варіанти; вони містять цитати, вислови, жарти, стереотипи, літературні та кіномотиви (А. Некревіч). Окрім того, меми вважають важливим складником громадського життя у віртуальному просторі, з огляду на те, що вони розповідають новини (Л. Бержей) та містять чітку оцінку повідомлюваного; меми є одиницею зберігання та передавання культурної інформації (Р. Доккінз). Мемам властива національно-культурна специфіка, оскільки і вербальний, і візуальний складники ґрунтуються здебільшого на популярній культурі.

Отже, в інтернет-дискурсі представлені різноманітні субдискурси, тексти яким властива різна жанрова та тематична належність (традиційні і новітні, як-от: блог, допис у соцмережі (який може тяжіти до відповідного традиційного жанру; допис у кожній із соцмереж (твіт, пін, insta, допис у Facebook тощо) має певні особливості), мем (демотиватор як один із його різновидів) та ін.).

Інтернет-дискурс характеризується, з одного боку, різножанровістю та різнотематичністю, а з іншого – комп'ютероопосередкованим способом спілкування; це – сукупність текстів, обмежена часом та соціальними рамками; містить інтертекстуальні зв'язки. Це дає підстави виокремлювати згаданий тип дискурсу. З огляду на зазначене, у дисертації обстежено дослідницький корпус,

який охоплює тексти, різні за тематикою та жанровою належністю, однак обмежені часовими рамками та сферою спілкування.

Одним із вихідних положень аналізу було положення про те, що інтертекстуальність тексту є відображенням когнітивної бази членів етнічної культурно-мовної спільноти (Й. Васілюк).

До фактологічної бази дослідження увійшли цитати/афоризми, паремії, фразеологізми, колокації, слова (зокрема композити). Фактологічну базу дослідження сформовано методом суцільного вибирання з інтернет-текстів. Застосовано також автоматичне опрацювання мовної інформації за допомогою системи контент-аналізу Alphateka.

Виявлено низку кількісних параметрів досліджуваних інтертекстем. Найчастотнішими метаоператорами є: *як кажуть* (33,02%), *як казав* (16,10%), *як писав* (12,10%). Нижча частотність властива таким метаоператорам, як: *як співається* (6,70%), *як казала* (5,41%), *як то кажуть* (3,53%), *як каже* (2,94%), *як говорив* (2,70%), *як писала* (2,47%). До групи низькочастотних маркерів належать такі, як: *як говорять* (1,76%), *як казали* (1,53%), *кажуть* (1,41%), *як говорить* (1,30%), *як мовиться* (1,18%), *як говорила* (0,95%), *як говориться* (0,95%), *за висловом* (0,59%), *писав* (0,47%), *казали* (0,35%), *як співав* (0,35%), *говорить* (0,24%), *каже* (0,24%), *казав* (0,24%), *казав би* (0,24%), *як сказав* (0,24%), *як-то кажуть* (0,24%), *виходить як*, *відповідає*, *говорила*, *говорять*, *згадуйте слова*, *казав*, *казала*, *співав*, *так би мовити*, *що би не говорили*, *як*, *як відомо*, *як зазначив*, *як колись казали*, *як то в нас кажуть*, *як то там кажуть*, *як учив*, *яку висловив* (по 0,12% кожний).

Національно-культурна специфіка тієї чи іншої нації виявляється у зверненні до творчості її видатних представників. Так, складником метаоператорів є компонент, який вказує на автора цитати/афоризму. З аналізу випливає, що найчастіше українці звертаються до текстів Т. Шевченка. Одним із найдовших рядів кореферентів є кореференти імені згаданого автора (*Тарас Шевченко*, *Тарас Григорович Шевченко*, *Григорович*, *Тарас наш Григорович*,

Тарас, Шевченко, Т. Шевченко, Т. Г. Шевченко, Кобзар, Великий Кобзар, наш Кобзар).

Однак здебільшого введення в текст інтертекстами не супроводжується жодними метаоператорами. Саме в цьому випадку значущим є збіг досвіду автора та читача, оскільки останній має «впізнати» інтертекстему.

Кількісні характеристики метаоператорів уточнено за допомогою корпусних технологій. У ГРАК було створено підкорпус інтернет-текстів обсягом 1247758481 токенів. З'ясовано, що найвища частотність властива метаоператорам як + відомо; як + ДМ + в народі, люди, древні; мудрі/розумні люди тощо та їхнім модифікаціям.

Зауважмо, що в дослідницькій базі даних 73% інтертекстем введено в текст без метаоператорів. Маркерами інтертекстуальності можуть бути вказівки на жанр, використання лапок, подання тексту мовою оригіналу чи в транслітерованому вигляді (якщо одиниця є запозиченою). Специфічним маркером інтертекстуальності в мережевих текстах є знак авторського права (©). Маркують інтертекстами і графічними засобами (погрубленням, курсивом, великими літерами, кольором, використанням застосунку закреслений текст та ін.). Також можливе поєднання різних маркерів інтертекстуальності. Зауважмо, що автори найчастіше транскрибують або транслітерують російські вислови з прагматичною метою, оскільки сьогодні все російське українська лінгвоспільнота сприймає як вороже.

Мовці інколи перекладають запозичені інтертекстами, що може бути пояснено небажанням перемикати мовний код, формуванням мовної особистості не на питомому ґрунті, іншими словами, автори інтернет-текстів не володіють відповідними знаннями з афористики, пареміології, фразеології. Ще одним свідченням зросійщення українського цитатного тезаурусу є введення, наприклад, французької інтертекстами в текст російською мовою.

Аналіз попередніх досліджень інтертекстуальності, здійснених на матеріалі художнього та публіцистичного дискурсів, та їхнє зіставлення з результатами,

здобутими на матеріалі інтернет-дискурсу, переконує в динамічності інтертекстуального тезаурусу.

Фактологічна база дослідження налічує 3096 контекстів. Її формують інтертекстеми різних типів. Вона містить 40,02% цитат/афоризмів (із них – 13,44% трансформованих). Значну групу за частотністю становлять паремії – 35,33% (із них – 21,96% трансформацій). Наявні 17,05% фразеологізмів (із них – 6,36% трансформованих одиниць). Представлено низку колокацій, що становить 6,95% (із них – 0,13% трансформованих). Виявлено також 0,65% композитів. Отже, інтернет-тексти, за нашими підрахунками, містять приблизно 42% трансформованих інтертекстем.

Ще однією характеристикою інтертекстем є їхнє походження. Так, питомий складник інтернет-цитатника становить понад 52%. Запозичений складник містить російські (понад 20%), англійські (понад 10%) інтертекстеми (див. Додаток Б).

Питомий інтернет-цитатник сформовано насамперед із цитат/афоризмів із художніх текстів українських авторів. Найбільш цитованим автором є Т. Шевченко. Часто цитують користувачі соціальних мереж Л. Українку, П. Тичину, Л. Костенко, І. Франка. Трапляються цитування В. Ющенка, М. Старицького, П. Чубинського, С. Жадана, Л. Глібова, С. Вакарчука, П. Куліша, Г. Сковороди, Л. Подерв'янського.

Як впливає з аналізу, російськомовний складник українського інтертекстуального тезаурусу сформовано здебільшого із цитат/афоризмів таких російських авторів, як-от: М. Булгаков, О. Пушкін, Ільф і Петров, А. Вознесенський, І. Крилов, Л. Гайдай та ін.

Дослідницький корпус містить значну кількість англійськомовних цитат/афоризмів таких письменників, політичних та культурних діячів, як: В. Шекспір, Аль Капоне, А. Крісті, Дж. Кеннеді, В. Дісней, Т. Рузвельт, Ч. Діккенс, К. Кізі, М. Твен, Т. Пратчетт тощо.

Отже, під час дослідження застосовано комплексну методику. Застосовано описовий метод. Одним із важливих етапів аналізу було виокремлення одиниць

аналізу. Під час цього етапу було застосовано як автоматизоване вибирання матеріалу (завдяки наявності формальних ознак інтертекстуальності – метаоператорів), так і ручне. Виокремлені одиниці було класифіковано з огляду на низку характеристик (спосіб введення інтертекстеми в текст; дискурс, який є джерелом інтертекстеми; текст, який є джерелом одиниці; мова джерела; тип інтертекстеми). Результати аналізу систематизовано в базі даних.

Для аналізу семантики одиниць застосовано компонентний аналіз, який доповнено контекстним аналізом. Для формалізації інформації, яка необхідна під час користування корпусом текстів, застосовано прийом моделювання, що уможливило створення SQL-запитів тощо. Одним із складників методики був кількісний аналіз, що дало змогу виявити частки різних джерел інтертекстуальності в українському інтернет-цитатнику тощо. Використано також елементи етимологічного аналізу для з'ясування лінгвокультурної належності інтертекстем.

Результати аналізу засвідчують, що близько 42% інтертекстем користувачі інтернету трансформували. Трансформування інтертекстем може зумовлюватися незнанням автором допису точного тексту цитати, а інтернет-тексти публікуються здебільшого в авторській редакції. У низці випадків складно чітко визначити, чи такі зміни – це свідомий намір автора тексту.

У результаті аналізу виокремлено структурні трансформації інтертекстем, зокрема їхню лексикалізацію. Така лексикалізація зумовлена впливом англійського словотвору. Аналіз композитів, вилучених з інтернет-текстів, засвідчує чинник експресивізації, оскільки висока частота використання вислову зумовила його «стягнення» в одне слово.

Для інтернет-дискурсу характерним є структурно-семантичні перетворення інтертекстем. З'ясовано, що відбувається скорочення компонентного складу інтертекстем. Особливим випадком звуження компонентного складу є компресія одиниці до одного слова (*наступити/наступати на граблі* → *граблі*). Скорочення компонентного складу властиве багатоконпонентним одиницям,

зокрема цитатам/афоризмам, пареміям, із яких вичленовується впізнана частина.

Застосовують мовці такий тип трансформацій, як усічення інтертекстеми для лаконізації мовлення та з огляду на популярність одиниці.

Спостерігаємо різні підтипи поширення компонентного складу інтертекстем. Для зміни значення інтертекстеми на протилежне додають або вилучають частку *не*; рідше вводять до структури одиниці повнозначну частину мови, яка антонімізує інтертекстему. Додають компоненти з різною метою. Поширюють компонентний склад інтертекстеми для змін семантики одиниці, які можуть відбуватися в напрямку конкретизації, експресивізації значення та ін.

Продуктивним типом трансформації інтертекстем є заміна компонента чи компонентів для конкретизації значення. Окрім того, компонент фразеологічної одиниці замінюють на такий, що виражає інтенсивнішу дію; вказує на повторюваність дії (семантика повторюваності дії може виражатися за допомогою додавання компонента-числівника). Щодо паремій, то мовці частіше трансформують другу частину паремії. Найбільше звужує, конкретизує значення інтертекстеми заміна компонента загальної назви на онім. Одним із чинників заміни компонента чи компонентів є евфемізація/дисфемізація. Спостережено лише поодинокі випадки застосування структурно-семантичної інверсії або конверсії.

У мережевих текстах наявні приклади зміни категорійного значення інтертекстеми (напр., утворення від дієслівних одиниць субстантивних).

Трансформацією інтертекстем, яка особливо впливає на експресивність одиниць, вважаємо контамінацію. Під час такої трансформації можуть «поєднуватися» різні типи інтертекстем. Інколи інтернакти буквалізують образ; розгортають фразеологічний чи літературний образ.

Важливим є аналіз типових моделей трансформування інтертекстем. Сучасні корпусні технології дають змогу на основі структурних моделей трансформацій тієї чи іншої інтертекстеми виявити домінантні типи трансформацій. Для оприявлення процедури дослідження частотності того чи

іншого типу трансформацій обрано низку різноструктурних інтертекстем (*пролетіти як фанера над Парижем; камінь спотикання; на безриб'ї і рак – риба*). З аналізу випливає, що у випадку модифікацій одиниці *пролетіти як фанера над Парижем* типовою є заміна компонента. Така заміна, з огляду на багатоконпонентність, не впливає на впізнаваність одиниці. Натомість двокомпонентна одиниця *камінь спотикання* зазнає розширення компонентного складу (надання компонентові *камінь* означення). В останньому випадку значущим чинником, який забезпечує впізнаваність, є збереження структури інтертекстеми.

Перспектива подальших досліджень полягає в аналізі характеристик інтертекстуальності в різних типах сучасних дискурсів за запропонованою методикою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Армія, мова, віра. *Вікіпедія* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyewg> (дата звернення: 25.02.2023).
2. Артамонова І. Жанри онлайнової журналістики. *Ученые записки Таврического нац. университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальная коммуникация»*. 2008. Том 21 (60). №1. С. 302–309.
3. Артамонова І. М., Пилипенко К. О. Блог-записи як жанр інтернет-комунікації. *Психолінгвістика*. 2012. Вип. 10. С. 241–246.
4. Архангельська А. Про одну фразеологічну інтертекстему в мовопросторі сучасних українських мас-медіа. *Інтертекстуальність та інтермедіальність: в просторі української мови та культури*. Olomouc : VUP, 2018. С. 181–220.
5. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика. Москва : Прогресс, 1989. 616 с.
6. Батька Тарас неудачно сходил в сортир. Мем Украина. *Смешные комиксы* : веб-сайт. URL: <https://risovach.ru/kartinka/10044359> (дата звернення: 09.01.2023).
7. Белімова Т. В. Інтертекстуальна основа художньої прози В. Домонтовича (на матеріалі романів «Дівчина з ведмедиком», «Доктор Серафікус» та «Без ґрунту») : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2005. 14 с.
8. Береза А. З двох зол краще не обирати. *Голос* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfjk> (дата звернення: 02.01.2023).
9. Берестова А. А. Релігійна прецедентність у мові української прози кінця ХХ – початку ХХІ століття : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.01. Харків, 2016. 20 с.
10. Бехта І. Гіпертекст як альтернативна модель конвенційного тексту у постмодерністську епоху. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. пр. Київ, 2004. Вип. 11, кн. 1. С. 38–41.

11. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. Київ : Наук. думка, 1989. С. 83–141.
12. Богданова І. В. Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку ХХІ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Вінниця, 2016. 20 с.
13. Богдановська М. Не «Пінчуком» єдиним. 5 затишних галерей Києва. *Рубрика* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfou> (дата звернення: 02.01.2023).
14. Богранд Р.-А., Дресслер В. Введение в лингвистику текста. Москва : Наука, 1981. 160 с.
15. Бойко О. О. Реалізація категорії інтертекстуальності в художньому дискурсі фентезі : дис. ... д-ра філософії : 035 Філологія / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2021. 237 с.
16. Бондаренко М. Impossible is Nothing: Переклад і реклама. Everest переклади : веб-сайт. URL: <http://surl.li/mlnbn> (дата звернення: 12.12.2022).
17. Браун Дж. Скільки солі не шкодить вашому організму? *BBC News Україна* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyeyd> (дата звернення: 12.12.2022).
18. Бритвін Д. В. Інтертекстуальність фразеологічних одиниць як фактор інтенсифікації прагматики тексту (на матеріалі французьких газет). *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2010. Вип. 25. С. 45–51.
19. Важеніна О. Г. До проблеми розмежування фразеологічних трансформацій, модифікацій та варіацій. *Лінгвістичні студії*. 2000. Вип. 6. С. 310–314.
20. Вакарюк Р. В. Біблійні фразеологізми у сучасній англійській мові: структурний, семантичний та когнітивний аспекти : дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Чернів. нац. ун-т імені Юрія Федьковича ; Львів. нац. ун-т імені Івана Франка. Чернівці ; Львів, 2021. 253 с.
21. Васіна О. Трансформація явища інтертекстуальності в Інтернет-новинах. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2009. № 874 : Серія: Соціальні комунікації, вип. 1. С. 14–19.

22. Винничук Ю. «Украину и украинцев необходимо уничтожить». *Zbruc* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyekm> (дата звернення: 13.12.2022).
23. Волосенко І. В. Іntenційна спрямованість молодіжної блогової комунікації: компаративний аспект. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2012. №18. С. 29–33.
24. Гавриш М. М. Особливості формальних змін фразеологізмів при контамінаційному фразеотворенні. *Мовознавство*. 1988. № 4. С. 45–50.
25. Галинська О. М. Лінгвокультурна інформація англійських та українських інтертекстуальних фразеологізмів : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2012. 20 с.
26. Галич В. М. Семіотика інтертекстуальності публіцистичного твору : соціально-комунікативна рецепція : монографія. Рівне : ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2015. 120 с.
27. Гнатюк І. С. Явище подвійної актуалізації фразеологізму. *Мовознавство*. 1981. № 1. С. 75–78.
28. Говно усраина. Мем Украина. *Смешные комиксы* : веб-сайт. URL: <https://risovach.ru/kartinka/11081208> (дата звернення: 15.11.2022).
29. Городенко Л. М. Тенденції розвитку інформаційних жанрів в українському Інтернеті. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2016. Vol. IV (12), iss. 76. P. 46–49.
30. Городенко Л. М. Комунікативні парадигми розвитку мережевих соціальних спільнот. *Інформаційне суспільство*. 2014. Вип. 19. С. 68–72.
31. Горошко Е. И. Изучение электронного дискурса в судебном речеведении. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків : Право, 2004. Вип. 4. С. 188–193.
32. Горошко Е. И. Информационно-коммуникативное общество в гендерном измерении : монография. Харьков: ФЛП Либуркина Л.М. 2009. 816 с.
33. Горошко О. Новий конвергентний жанр 2.0–твітінг. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2011. Вип. 52. С. 210–223.

34. Голікова Н. Лінгвокультурема "Маруся Чурай" в українській літературі XIX–XX ст. *Культура слова*. 2020. Вип. 92. С. 36–51.
35. Гра престолів. *Вікіпедія* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/vwnFmIsX> (дата звернення: 14.12.2022).
36. Грабовський С. Пряники Разумкова і п'ята колона. *Главком* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfgr> (дата звернення: 15.01.2023).
37. Грек Л. В. Інтертекстуальність як проблема перекладу (на матеріалі англomовних перекладів української постмодерністської прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2006. 16 с.
38. Грек Л. В. Передача цитат з творів Тараса Шевченка в перекладі роману Ю. Андруховича „Московіада”. *Мова і культура*. 2004. Вип. 7. Т.8. С. 157–164.
39. Громовий В. Педагогічне болото, або не заходьте перед сном в учительські «купи-продай» ФБ-групи. Частина 2. *Всеосвіта* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyexv> (дата звернення: 03.01.2023).
40. Гудзь Н. О. Інтернет-дискурс як новий тип комунікації: структура, мовне оформлення, жанрові формати. *Сучасні лінгвістичні студії* : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. С. 61–87.
41. Гапченко О. А. Прецедентні імена в індивідуальному лексиконі білінгва. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. VII (59). С. 15–18.
42. Гурдуз А. Інтертекстуальність і гіпертекст: проблеми теорії і практики. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2007. № 4. С. 67–72.
43. Гурт «Morandi» частували короваєм у Житомирі. *Житомир online* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/cfyjn> (дата звернення: 19.12.2022).
44. Давиденко Л. Б., Бойко В. М. Авторські модифікації фразеологічних одиниць у художньому мовленні. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Ніжин, 2012. Вип. 2. С. 30–33.

45. Дарморіз О. Інтертекстуальність як риса інформаційної культури. *Наукові записки. Серія: Філософія*. Острог, 2012. Вип. 11. С. 82–90.
46. Демський М. Т. Українські фраземи й особливості їх творення. Львів : Просвіта, 1994. 64 с.
47. Денисюк Ж. З. Постфольклор інтернет-комунікації в аксіологічному вимірі. Київ : НАКККіМ, 2017. 384 с.
48. Дерріда Ж. Структура, знак і гра в дискурсі гуманітарних наук. *Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* Львів : Літопис, 1996. С. 457–477.
49. Дикі танці (альбом Руслани). *Вікіпедія* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/uwkY1DqN> (дата звернення: 19.12.2022).
50. Добрий вечір, ми з України: добірка кращих мемів та жартів, які підбадьорюють під час війни. *Переяслав city* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/movov> (дата звернення: 18.12.2022).
51. «Доброго вечора, ми з України»: звідки популярний мем. *Україна молода* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/ZwqR1Zn1> (дата звернення: 12.01.2023).
52. Докінз Р. Егоїстичний ген. Харків: КСД, 2017. 540 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Richard_Dawkins/Ehoistychnyi_hen/ (дата звернення: 11.01.2023).
53. Дресслер В. Синтаксис текста. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1978. Вип. VIII : Лингвистика текста. С. 111–137.
54. Духовные скрепы. *Wikireality* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/MwnI0Tib> (дата звернення: 12.12.2022).
55. Душенко А. 10 раз Чернобаївка - зустрічай: українські військові нанесли нищівний удар. *Телеграф* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/SwqR0pKB> (дата звернення: 12.12.2022).
56. Дячок С. О. Інтертекстуально-дискурсивний аналіз роману у віршах Ліни Костенко «Берестечко». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2017. Вип. 1.64. С. 122–125.

57. Еко У. Поетика відкритого твору. *Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів : Літопис, 1996. С. 408–419.
58. Ємець О. В. Проблеми інтерпретації інтертекстуальних тропів у художньому тексті. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2004. Вип. 16. С. 14–16.
59. Єнікеєва С. М. Вербоформанти, верботрансформанти та система словотвору (на матеріалі англійської мови). *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки.* 2005. № 5 (77). С. 119–127.
60. Жовніренко П. Не НАТО єдиним. *Дзеркало тижня* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfpf> (дата звернення: 06.12.2022).
61. Журба С. «Діалог книг»: палімпсестність, інтертекстуальність. *Терміносистеми сучасного літературознавства: досвід і розробки проблеми* : науковий семінар. Тернопіль: Ред.-вид. центр ТНПУ, 2006. С. 96–105.
62. З архіву ПУ. 310 років Батуринській трагедії. Завдяки одному єдиному зраднику московити знищили столицю Гетьманщини, жорстоко вбивши усіх: тисячі козаків, жінок, дітей, навіть немовлят... *Патріоти України* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfcp> (дата звернення: 06.12.2022).
63. Забужко О. «Інформаційна паніка» і мужні Збройні сили України. *Радіо Свобода* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfir> (дата звернення: 12.01.2023).
64. Забужко О. В обороні одного слова. *Deutsche Welle* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyejg> (дата звернення: 22.10.2022).
65. Забужко О. Нескромна чарівність номенклатури. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyflz> (дата звернення: 22.10.2022).
66. Забужко О. Оксана Забужко: Нове плаття Проні Прокопівни. *Deutsche Welle* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyeit> (дата звернення: 22.10.2022).
67. Забужко О. Росія 2.1: Перезавантаження, або пастка для еліти. *Galinfo* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfdw> (дата звернення: 22.10.2022).
68. Завальнюк І. Специфіка й форми вияву інтертекстуальності в заголовках газет Вінниччини. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Філологія.* 2016. Вип. 38. С. 199–208.

69. Загнітко А. Інтертекстуальність та інтермедіальність: в просторі української мови, літератури та культури = Intertextura a intermedialata: v prostore ukrajinského jazyka, literatury a kultury : [монографія] / Загнітко А., Сюта Г., Єрмоленко С. Я. та ін. Olomouc : Univerzita Palackého, 2018. 307 с.
70. Загнітко А. Лінгвотехнології інтермедіальності: полісемантизм категорійних форм. *Intertextura a intermedialata: v prostore ukrajinského jazyka, literatury a kultury* : [монографія]. Olomouc : Univerzita Palackého, 2018. С. 145–160.
71. Зайченко Н., Паламарчук О. Фразеологізми-інтертекстеми в контексті поетичного ідіостилю (на матеріалі поезії Бориса Влашка). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. 2020. Вип. 2 (44). С. 151–156.
72. Заповіді 104-річного карпатського мудреця для здоров'я душі і тіла. *Житомир online* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyeng> (дата звернення: 10.01.2023).
73. Застровська С. О., Найдюк, О. В. Проблематика дослідження автопрецеденту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2017. Вип. 31 (2). С. 52–54.
74. Ідзьо М. Ф. Фразеологічні одиниці як засоби мовної експресивізації в текстах сучасних польських ЗМІ. *Мовознавство*. 2016. № 3. С. 69–77.
75. Ільченко О. А. Інтертекстуальність і прецедентність в україномовних ЗМІ початку ХХІ ст. (на матеріалі метафоричних словосполучень). *Лінгвістичні дослідження*. 2013. Вип. 35. С. 155–160.
76. Інструктивно-методичний лист щодо Тижня молодіжної книги 2017 року. *Херсонська обласна бібліотека для юнацтва імені Б.А.Лавренюва* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfoa> (дата звернення: 10.01.2023).
77. Іщук С. М. Інформаційна «архітектура» інтернет-комунікацій. *Вісник Національного Авіаційного Університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2013. № 17.1. С. 112–116.
78. Кабачинська С. Дикі танці на граблях. *Дзеркало тижня* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfqf> (дата звернення: 09.01.2023).

79. Калашник В. С. Фразеотворення в українській поетичній мові радянського періоду : семантико-типологічний аспект. Харків : Вища школа, 1986. 172 с.
80. Калита О. М. Електронна комунікація: мовнокомунікативні особливості й жанрова диференціація. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2012. Вип. 9. С. 102–105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2012_9_32 (дата звернення: 28.11.2022).
81. Капля никотина убивает лошадь. *Dslov* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/mlovs> (дата звернення: 13.12.2022).
82. Карфаген має бути зруйнований. *Вікіпедія* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/gwz88tpw> (дата звернення: 13.12.2022).
83. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму). Львів : Літопис, 2002. 304 с.
84. Клуб ФУП. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lzbyf> (дата звернення: 24.12.2022).
85. Кобзарю і не снилося: мережу підірвали кумедні меми з українськими поетами та письменниками. *Апостроф* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/twkzanXR> (дата звернення: 12.12.2022).
86. Коваль А. П. Спочатку було Слово : крилаті вислови біблійного походження в українській мові. Київ : Либідь, 2001. 311 с.
87. Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті слова – важливий стилістичний засіб. *Українська мова і література в школі*. 1964. № 7. С. 29–35.
88. Коломийки / упоряд. В. Гнатюк. Львів : НТШ, 1906. Т. 2. 317 с.
89. Кольцова Ю. Жанри інтернет-дискурсу: лінгвістичний аспект. *Іноземна мова у полікультурному просторі: досвід та перспективи»* : зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. конф., Кам'янець-Подільський, 10 квітня 2019 р. 2019. С. 58–61.
90. Кома С. Луцьк пролетів. Як фанера над Рівним! *Волинська газета* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lwpre> (дата звернення: 11.11.2022).

91. Компанцева Л. Ф. Інтернет-комунікація: когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти: дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.02. Київ, 2008. 503 с.
92. Компанцева Л. Ф. От классического языкознания – к Интернет-лингвистике. *Studia Linguistica*. 2010. Вип. 4. С. 24–30.
93. Компанцева Л. Ф. Проблема виртуального жанра. *Ученые записки Таврического Национального Университета им. В. И. Вернадского. Серия: Филология*. 2005. Т. 18 (57), № 2. С. 19–58.
94. Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського дискурсу : [монографія] / Н. В. Кондратенко ; за ред. К. Г. Городенської. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2012. 328 с
95. Кондратенко Н. Трансформація фразеологізмів в українському медіадискурсі як реалізація ігрової комунікативної стратегії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. 2020. Т. 2, № 44. URL: [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.2.\(44\).468-473](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.2.(44).468-473) (дата звернення: 17.09.2022).
96. Кононенко О. А. Українська міфологія. Божества і духи. Харків : Фоліо, 2017. 191 с.
97. Корчинська Я. Штрих-код з'їзду «слуги народу»: «дайош» дочасні й стрімкі вибори нових місцевих рад. *Україна молода* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfmq> (дата звернення: 08.12.2022).
98. Коханець Л. «Язык» до Києва не доведе. *Голос України* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfht> (дата звернення: 08.12.2022).
99. Коць Т. А. «Україна» у вимірах прецедентних засобів мови. *Мова і міжкультурна комунікація*. 2020. № 2. С. 78–87.
100. Коць Т. А. Сучасні медійні тексти як сфера трансформацій прецедентних висловів. *Інтертекстуальність та інтермедіальність: в просторі української мови, літератури, культури*. Оломоуць, 2018. С. 163–180.
101. Кравченко Н. К. Дискурс і дискурс-аналіз : коротка енциклопедія. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2017. 288 с.

102. Кралюк П. Малоросійство – одна з найбільших бід українців. *Gazeta.ua* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyevf> (дата звернення: 01.12.2022).

103. Кристева Ю. Бахтин, слово, діалог и роман. *Французская семиотика: от структурализма к постструктурализму* / пер. с франц., сост., вступ. ст. Г. К. Косикова. Москва : Прогресс, 2000. С. 427–457.

104. Кужельний О. Ремонт... часу. *День* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyeum> (дата звернення: 01.12.2022).

105. Кушнарєнко В. Роздуми про Бернса-2 ака Біля нерозбитих ночов в передмісті Торонто. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyeek> (дата звернення: 08.11.2022).

106. Лаврів М. М. Специфіка трансформацій фразеологізмів в інтернет-дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 1, вип. 25. С. 243–249.

107. Лаврів М. Типові моделі трансформування інтертекстом в українському інтернет-дискурсі. *Лінгвістичні студії*. 2023. Вип. 45. С. 78–89.

108. Лебідь Н. Бойко, Рабінович чи Медведчук: хто стане кандидатом в президенти від колишніх регіоналів. *Україна молода* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyeev> (дата звернення: 14.12.2022).

109. Левченко О. Інтертекстуальність українського інтернет-дискурсу пореволюційного періоду. *Людина. Комп'ютер. Комунікація* : зб. наук. пр. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. С. 60–65.

110. Левченко О. П. Інтертекстуальність дописів українського сегмента соціальної мережі TWITTER. *Інтертекстуальність та інтермедіальність в просторі української мови, літератури та культури*. Оломоуць, 2018. С. 129–144.

111. Левченко О. П. Інтертекстуальність українського дискурсу та способи її маркування. *Лінгвокультурологічний та лінгвоекологічний підхід до вивчення одиниць мови і мовлення* : монографія / А. Архангельська, Т. Архангельська, О. Левченко, І. Мілева, С. Руденко, О. Тищенко, Т. Шутковскі. Оломоуць, 2013. С. 132–162.

112. Левченко О. П., Гриців Н. М. Інтертекстуальність та інтердискурсивність російського воєнного наративу: пропаганда vs лінгвістика. *Нова філологія*. 2023. Вип. 90. С. 54–63. URL: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-90-8> (дата звернення: 05.09.2023).
113. Лемко І. Лузери виборів-2019. *Zbruc* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lwppru> (дата звернення: 09.11.2022).
114. Лепетюк І. Жанрово-прагматичні особливості Інтернет- комунікації. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2011. Вип. 26. С. 195–201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pssrtt_2011_26_26 (дата звернення: 12.11.2022).
115. Леся Українка. *Моя країна* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/iwkzih6y> (дата звернення: 12.11.2022).
116. Макарчук Н. Новітні жанри інтернет-журналістики / наук. кер. Г. М. Йордан. *Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. Вип. 31. С. 37–40.
117. Малишко Д. Д., Лагерєва М. С. Специфіка трансформації фразеологізмів в англійській мові та їх перекладу на українську. URL: https://confcontact.com/2013_02_20/14_Malishco.html (дата звернення: 03.02.2023).
118. Мамич М. В. Інтермедіальність жанрів жіночого журналу (мовний аспект). *Інтертекстуальність та інтермедіальність: в просторі української мови, літератури та культури* : монографія. Оломоуць, 2018. С. 109–129.
119. Марковська А. В. Прагмалінгвістичні особливості фразеологізмів сучасної німецькомовної та україномовної преси. дис... канд. філол. наук : 10.02.15 / Чорномор. держ. ун-т імені Петра Могили. Миколаїв, 2011. 233 с.
120. Матвєєва С. А. Сайт як жанр Інтернет-комунікації (на матеріалі персональних сайтів учених) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Луганськ, 2006. 212 с.

121. Матковська О. Перспективи лінгвістичних досліджень блогів. *Людина. Комп'ютер. Комунікація* : зб. наук. пр. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. С. 128–131.

122. Мельничук О. Д., Гриців Н. М. Способи утворення метафор у художньому тексті як реалізація змісту номінацій жестів (на матеріалі твору «Спокута» І. Мак'юена). *Лінгвістика*. 2022. Т. 1 (45). С. 101–110. URL: <https://doi.org/10.12958/2227-2631-2021-1-45-101-110> (дата звернення: 20.01.2023).

123. Меркотан Л. Й. Структурні типи цитат у дискурсі сучасної української прози. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2015. Вип. 38. С. 229–233.

124. Мусієнко В. П. Дискурсивний вимір інтертекстуальності в повісті О. Кобилянської «Царівна». *Стил*. Београд, 2010. № 9. С. 177–187.

125. На всеукраїнському 25 форумі видавців закликають допомогти бібліотеці імені В. Г. Короленка. *Високий вал* : веб-сайт. URL: <https://val.ua/uk/105208.html> (дата звернення: 07.11.2022).

126. Нерян С. Допис у соцмережі як мовленнєвий жанр Інтернет-комунікації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика*. 2018. Вип. 34, т. 1. С. 66–70.

127. «Не я б'ю, «Верба» б'є»: українські ракети очищують землю від рашистів. *Армія Inform* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/RwqR1a0P> (дата звернення: 07.11.2022).

128. «Нравіца – не нравіца, путінци кончаюца»: українці підтримують себе гумором (фото/відео). *РадіоТрек* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/KwqR19K9> (дата звернення: 27.11.2022).

129. Одарчук Н., Мірончук Т. Аргументативний потенціал прецедентних феноменів у політичному дискурсі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2014. № 4. С. 111–115.

130. 11 вересня: це цікаво знати. *Державна казначейська служба України* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/maslq> (дата звернення: 26.11.2022).
131. Оніщенко Н. А. Інтертекстуальний потенціал афоризму як прецедентного тексту. *Нова філологія*. 2008. № 30. С. 92–97.
132. Опіум народу. *Вікіпедія* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/mloiq> (дата звернення: 26.11.2022).
133. Павлів В. Не наша Україна. *Zaxid.net* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyeur> (дата звернення: 12.08.2023).
134. Пархомчук Т. Бюджет 2020: чи отримають вчителі обіцяні зеленським 4000 доларів зарплати. *Україна молода* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyffv> (дата звернення: 02.12.2022).
135. Пархомчук Т. Вигрібна олігархічна яма імені зе: куди веде Україну нова влада. *Україна молода* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfiy> (дата звернення: 01.12.2022).
136. Пархомчук Т. Вітер коаліційних змін: про що свідчить корупційний скандал у фракції «слуг народу». *Україна молода* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/moxprd> (дата звернення: 01.12.2022).
137. Пархомчук Т. Листопад рейтингу зе: як і чому президент втрачає популярність. *Україна молода* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfhh> (дата звернення: 02.11.2022).
138. Пархомчук Т. Нова владо, хто ви? Сходження Троянського коня грузинського походження до Верховної Ради. *Україна молода* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/moxnfn> (дата звернення: 12.11.2022).
139. Пархомчук Т. Політична гойдалка: які шанси та перспективи має «Голос» Святослава Вакарчука. *Україна молода* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/motrх> (дата звернення: 12.12.2022).
140. Переломова О. С. Інтертекстуальність як системотвірна текстово-дискурсивна категорія. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2008. Вип. 34. С. 87–95.

141. Переломова О. С. Лінгвокультурні коди інтертекстуальності українського художнього дискурсу: діахронічний аспект : монографія. Суми : Вид-во СумДУ, 2008. 208 с.

142. Петлюра С. Гірше ніж москальські воші можуть бути тільки українські гниди. У Володимирі-Волинському вшановували пам'ять Небесної Сотні. *Буг* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfcd> (дата звернення: 15.11.2022).

143. Петлюра С. Гірше ніж москальські воші можуть бути тільки українські гниди. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfdf> (дата звернення: 17.11.2022).

144. Петлюра С. Московська воша: Оповідання дядька Семена про те, як московські воші ідять Україну та що з ними треба робити / [Бібліотека] ім. С. Петлюри і націоналістичне видавництво в Європі. Париж : Націоналістичне видавництво в Європі ; Бібліотека ім. С. Петлюри, 1966. 100 с.

145. Петришин О. Всьоме на одні граблі: Арестович пояснив, чому рашистам так потрібна Чорнобаївка. *Вечірній Київ* : веб-сайт. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/63441/> (дата звернення: 12.08.2023).

146. Печерський А. «Муму» втопили, бо... поруч не було ЗСУ: про снайперські меми Мартина Якуба. *Армія Inform* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/FwqR0idP> (дата звернення: 30.10.2022).

147. Пешкова О. А. Інтермедіальність англійськомовних художніх текстів ХХ-ХХІ століть: когнітивно-семіотичний аспект : дис. ... канд. філол. наук (доктора філософії) : 10.02.04 / Запорізьк. нац. ун-т. Запоріжжя, 2019. 250 с.

148. Підгайна Є. Закордон нам (не)допоможе: коли Світовий банк готовий виділити гроші на «сільський» інтернет. *Mind* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfij> (дата звернення: 29.10.2022).

149. Піддубна Н. В. Інтерпретація внутрішньої форми біблійних фразеологізмів – актуальна проблема теолінгвістики. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. пр. Харків, 2020. Вип. 53. С. 28–40. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2020.53.03> (дата звернення: 05.09.2022).

150. Піндосова Т. С. Ремінісценція як тип тексту в сучасному літературознавстві. *Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Херсон, 21–22 жовтня 2016 р.). Херсон, 2016. С. 119–122.

151. Плещенко К. В. Низова блогосфера як засіб індивідуального самовираження. *Держава та регіони. Соціальні комунікації*. 2013. № 2. С. 97–101.

152. Плющ П. П. Ідіоматичні вислови в «Енеїді» Котляревського (До питання про народну українську фразеологію в «Енеїді»). *Наукові записки (Ін-т мовознавства АН УРСР)*. 1946. Т. II–III. С. 47–76.

153. Політ над гніздом зозулі завдовжки в півстоліття (уривок із передмови Оксани Забужко до «У карнавалі історії» Л. Плюща). *Котора* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyezy> (дата звернення: 26.09.2022).

154. Поліщук О. Щорічно в Росії на військових навчаннях гинуть десятки військовослужбовців. *Uainfo Правда з блогів* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyexl> (дата звернення: 25.09.2022).

155. Помірко Р., Кіпень С. Демотиваційні постери у структурі електронної комунікації. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*. 2011. Вип. 2 (19) 2008–Вип. 1 (20) 2011. С. 223–231.

156. Приймачок О. Ептонім як інтертекстова одиниця: функціонально-прагматичний аспект. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2009. Вип. 7. С. 230–237.

157. Прилетіла і пролетіла як фанера над Парижем: українська співачка, яка агітувала за ексрєгіонала, обурила американську діаспору. *Вголос* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lwpnd> (дата звернення: 09.08.2022).

158. Приходько Г. І. Етнолінгвістичний аспект дослідження фразеології. *Записки з романо-германської філології*. 2022. Т. 1 (48). С. 93–99. URL: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2022.1\(48\).259990](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2022.1(48).259990) (дата звернення: 07.09.2022).

159. Приходько Г. І., Приходченко О. О. Когнітивні площини дослідження тексту та дискурсу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація»*. 2022. № 1. С. 36–41. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2022-1-6> (дата звернення: 21.11.2022).

160. Проект «Посібник Громадянина». *Майдан* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyewr> (дата звернення: 20.12.2022).

161. Пролетів, як фанера, над Херсоном. *Нова Каховка city* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lwpqf> (дата звернення: 28.09.2022).

162. Пташник С. Б. Структурно-семантичні особливості фразеологічних модифікацій та їхні функції в німецькому газетному тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2008. 22 с.

163. Рижкова В. В. Реалізація категорії інтертекстуальності в американському художньому тексті XIX–XX століть : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2004. 22 с.

164. Рябініна О. К. Інтертекстуальність у дискурсі сучасної української преси: лінгвістичний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2008. 22 с.

165. Салецька М. В. Теорія інтертекстуальності в мовознавстві: підходи, застосування. *Studia Linguistica*. 2016. Вип. 9. С. 444–454.

166. Самые смешные мемы недели: Порошенко забыл о путче на Новый год, а Зеленскому – какая разница. *Livenews* : веб-сайт. URL: <https://livenews.com.ua/ru/news/490702> (дата звернення: 06.12.2022).

167. Сахарук І. Статус прецедентных единиц в системе интертекстуальных единиц современного украинского медийного дискурса. *Jazykovedný Časopis*. 2015. Roč. 66, č. 2. P. 127–143.

168. Сахарук І. Прецедентні феномени як вияв мовної гри в сучасних українських Інтернет-ЗМІ. *Інформація, комунікація, суспільство 2014* : матеріали 3-ої Міжнар. наук. конф. ІКС-2014, 21–24 травня 2014 року, Україна,

Львів, Славське / Нац. ун-т "Львівська політехніка". Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. С. 134–135.

169. Сахарук І. Прецедентність як вияв інтертекстуальності в текстах українських друкованих ЗМІ. *Лінгвістика. Комунікація. Освіта*: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. Луганськ : Вид-во ЛДАКМ, 2013. С. 73–76.

170. Семантична близькість. *UkrVectōrēs* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/mphgc> (дата звернення: 05.12.2022).

171. Сивина в голову – чорт в бороду. У США п'ятьох дідуганів і 85-річну жінку арештували за публічний секс. *TCH* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfnk> (дата звернення: 14.11.2022).

172. Сизонов Д. Стилістична трансформація фразеологізмів в українських мас-медіа. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. С. 154–157.

173. Сизонов Д. Ю. Фразеологія як відбиття національної ідентичності в мас-медійних координатах. *Мовознавство*. 2019. № 6. С. 64–71.

174. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови : [монографія]. Київ : Наук. думка, 1973. 278 с.

175. Скупий платить двічі тупий платить тричі, лох - платить завжди!!! Мем Мудрий паца. *Смешные комиксы* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/7wqR0qL5> (дата звернення: 17.09.2022).

176. Совпадение? Не думаю. *Википедия* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/3wnRZjpK> (дата звернення: 11.10.2022).

177. Стишов О. А. Особливості словотворення okazіonalіzmів-комполітів у мові українських ЗМІ кінця ХХ – початку ХХІ століть. *Динамічні процеси в граматиці і лексичному складі сучасних слов'янських мов*. 2011. С. 195–198. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2193/1/STYSCHOV_ZNP_GI.pdf (дата звернення: 02.08.2022)

178. Сунько Н. О. Інтертекст як маркер культурного коду в англomовному газетному заголовку. *Наукові записки. Серія: Філологічна*. Острого, 2011. Вип. 19. С. 149–155.

179. Сунько Н. О. Інтертекстуальність та прецедентність як репрезентанти публіцистичного дискурсу (на матеріалі заголовків англomовних статей). *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2011. Вип. 58. С. 208–212.

180. США пропонують російським олігархам провести переворот в Кремлі. *24 Економіка* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyevi> (дата звернення: 29.10.2022).

181. Сюдюков І. Чому закордон нам не допоможе. *День* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfif> (дата звернення: 12.08.2022).

182. Сюта Г. М. Відтворення і творення прецедентних висловлень у дискурсі української реклами. *Українська мова*. 2020. № 1. С. 27–37.

183. Сюта Г. М. Впізнаваність поетичної цитати як проблема рецептивної стилістики. *Культура слова*. 2017. Вип. 87. С. 81–90.

184. Сюта Г. М. Цитатний тезаурус української поетичної мови ХХ століття : монографія. Київ : КММ, 2017. 384 с.

185. Сюта Г. Оновлений зміст і статус терміна цитата в сучасній стилістиці. *Культура слова*. 2015. Вип. 83. С. 66–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kuls_2015_83_14 (дата звернення: 22.05.2022).

186. Сюта Г. Точна цитата у сучасному поетичному тексті. *Культура слова*. 2013. Вип. 79. С. 74–82.

187. Тарас Григорович із Javelin: як українці в мережі відзначають Шевченківські дні. *Gazeta.ua* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/cwqR1KFW> (дата звернення: 03.08.2022).

188. Терьохін С. Про Януковича, Азарова та мито на російський вазелін. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyezd> (дата звернення: 27.09.2022).

189. Тихий С. Порошенко, Тимошенко, Тягнибок... В Україні настав час зміни лідерів : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfmg> (дата звернення: 25.10.2022).

190. Тихий С. У чому був секрет людей, які 2013 року вийшли на Майдан. *Главком* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/vwnLC2Wv> (дата звернення: 27.11.2022).

191. Тараненко О. О. Українсько-російські мовні контакти на сучасному етапі: притягування і відштовхування. I. Впливи, інтерференція, запозичення. *Мовознавство*. 2010. № 2/3. С. 55–82.
192. Тараненко О. О. Українсько-російські мовні контакти на сучасному етапі: притягування і відштовхування. II. Текстуальні вкраплення, прецедентні тексти мовою оригіналу. *Мовознавство*. 2010. № 4/5. С. 22–39.
193. Тацакович У. Т. Інтертекстуальність у перекладі: Загальний огляд та обґрунтування інтегрованого підходу. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 11, т. 2. С. 51–57.
194. Тележкіна О. Інверсія як стилістично-синтаксичний засіб увиразнення поетичного тексту (на матеріалі української поезії II половини XX – початку XXI століття). *Studia Metodologica*. 2017. Вип. 45. С. 144–155.
195. Трифонов Р. А., Яновська Г. В. Соціолінгвістичний аспект інтертекстуальності в листах Василя Симоненка. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*. 2012. Вип. 137. С. 133–136.
196. Трифонов Р. А., Логвінова О. В. Російськомовні елементи в дискурсі сучасної української преси як інтертекстуальні одиниці. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Філологія*. 2006. № 727, вип. 47. С. 81–84.
197. Удовиченко Г. М. Прогресивна і регресивна деривація в системі фразеологізмів. *Мовознавство*. 1984. № 2. С. 18–24.
198. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. Луганськ : Альма-матер, 2007. 494 с.
199. Фаріон І. Д. Новоанглізми-персономени в соціокультурному контексті. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Т. 2, вип. 23. С. 68–73.
200. Фаріон І. Явище англоварваризації в українському освітньо-науковому середовищі: історія і сучасність. *Український інформаційний простір*. 2020. Вип. 1 (5). С. 88–106.

201. Филлипс Л. Дж., Йоргансен М. В., Дискурс-анализ. Теория и метод / пер. с англ. Харьков : Гуманитарный центр, 2004. 336 с.
202. Фіщенко М. В. Мовні і позамовні характеристики блогінгу та мікроблогінгу як різновиду інтернет-жанру. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 46 (4). С. 154–160.
203. Харківське обласне відділення (філія) ВГО «Українська бібліотечна асоціація». *Проекти* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyewu> (дата звернення: 30.09.2022).
204. Хлебда В. Метаоператоры в функции поисковой системы в обработке ресурсов Рунета для лексикографических целей. *Rossica Olomucensia*. Olomouc, 2010. Vol. XLIX. С. 57–66.
205. Хроники пикирующей Руины : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/4wqR1tXF> (дата звернення: 25.11.2022).
206. Цапок О. Інтертекстуальність заголовків черкаських видань. *Мовознавчий вісник*. 2012. Вип. 14/15. С. 331–336.
207. Цимбаленко Є. С., Соколова К. Трансформація журналістських жанрів (на прикладі інтернет-медіа). *Інформаційне суспільство*. 2013. Вип. 17. С. 80–83.
208. Чемеркін С. Г. Трансформації розмовного стилю в інтернет-комунікації. *Мовознавство*. 2007. № 4/5. С. 36–43.
209. Чудновський В. Щоб не плакати, ми сміялись: добірка мемів про війну. *20 Хвилин* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/bwqR0rTC> (дата звернення: 25.11.2022).
210. Швець Я. Застосування термінів інтертекстуальність та інтертекст у сучасній комунікативній лінгвістиці. *Вісник національного університету «Львівська політехніка*. 2010. № 675. С. 195–197.
211. Шевченко Л. І. Інтертекстуальність у медіа: дослідницький ресурс категорії. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2014. Вип. 29. С. 79–86.

212. Шевченко Л. І. Медійна інтертекстуальність у дослідницьких парадигмах сучасної лінгвістики: наукові інтерпретації, опозиції, перспективи аналізу. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2015. Вип. 31. С. 7–18.

213. Шевчук М. Не «кешбеком» єдиним: нове про «акцизні» штрафи в Законі № 129. *Factor* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfoz> (дата звернення: 12.09.2022).

214. Шкарпетки Віталія Кіма, Укрпошта проти орків та російський військовий корабель. Українці створюють меми про війну. *Фокус* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/6wqR1uCu> (дата звернення: 10.01.2022).

215. Шкурупій С. «Москва-ква-ква»: мережу підірвали меми про потонулий крейсер РФ. *Comments.ua* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/ewqR15nS> (дата звернення: 14.12.2022).

216. Щаслива Н. С. Найпродуктивніші засоби інтертекстуальності сучасної англomовної електронної преси. *Наукові пошуки молоді у третьому тисячолітті*. 2017. С. 47.

217. Ще не вмерла Україна! : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/6wqR1wLj> (дата звернення: 14.12.2022).

218. Що трапилося на Закарпатті за день? Головні новини та події 3 вересня. *Закарпаттност* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyees> (дата звернення: 12.12.2022).

219. Юрко Астанавітесь. *MemesMix* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/QwqR0s6A> (дата звернення: 12.12.2022).

220. Ющик О. Гопак на граблях, або Про деякі міфи сучасної політології. *Голос України* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfqg> (дата звернення: 05.10.2022).

221. Як «Ой у лузі червона калина» стала гімном війни – історія пісні та меми про неї. *Na chasi* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/OwqR1jQQ> (дата звернення: 11.11.2022).

222. Як в Україні жартують з російської пропаганди та пишаються своїми захисниками. *Дрогобич city* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/JwqR0QYm> (дата звернення: 08.10.2022).
223. Якунов Є. Головним калібром – по своїх? Які інструменти інформвійни неприпустимі у використанні. *Укрінформ* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyfdl> (дата звернення: 04.12.2022).
224. Ярема О. Алюзія в текстах британської художньої літератури: лінгво-статистичний аспект (на матеріалі творів модерністів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 19 с.
225. Alphateka. URL: <https://alphateka.com/> (дата звернення: 19.12.2019).
226. Bała S. Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny. Poznań : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1989. 214 p.
227. Barthes R. Rhetorics of the Image. *Visual Culture: the Reader* / J. Evans, S. Hall. London : SAGE, 1999. P. 33–40.
228. Bauman R., Briggs Ch. L. Poetics and performance as critical perspectives on language and social life. *Annual Review of Anthropology*. 1990. Vol. 19. P. 59–88.
229. Baym N. K. Interpreting soap operas and creating community: Inside a computer-mediated fan culture. *Journal of Folklore Research*. 1993. T. 30 (2/3). P. 143–176.
230. Bhatia V. Interdiscursivity in professional communication. *Discourse & Communication*. London : Sage, 2010. Iss. 21 (1). P. 32–50.
231. Blood R. The weblog handbook: Practical advice on creating and maintaining your blog. Cambridge, MA : Perseus Publishing, 2002. 144 p.
232. Bloor M., Bloor B. The Practice of Critical Discourse Analysis: an Introduction. London : Hodder Arnold, 2007. 207 p.
233. Börzsei L. Makes a meme instead: A concise history of internet memes. *NewMedia Magazine: Digital Visual Culture*. 2013. No 7. P. 152–193. URL: http://www.newmediastudies.nl/publications/ebook_no7.pdf (дата звернення: 07.05.2022).

234. Braun P., Krallmann D. Inter-Phraseologismen in europäischen Sprachen. *Internationalismen. Studien zur interlingualen Lexikologie und Lexikographie* / Braun P., Schaefer B., Volmert J. (eds). Tübingen : Max Niemeyer, 1990. P. 74–86.

235. Bridging the Gap: A Genre Analysis of Weblogs / S. C. Herring, L. A. Scheidt, S. Bonus, E. Wright. *Proceedings of the 37th Hawaii International Conference on System Sciences*. 2004. P. 1–11. URL: <http://www.csus.edu/indiv/s/stonerm/GenreAnalysisOfWeblogs.pdf> (дата звернення: 09.08.2022).

236. Bronner S. J. Digitizing and Virtualizing Folklore. *Folklore and the Internet: Vernacular Expression in a Digital World* / ed. Trevor J. Blank. Logan : Utah State University Press, 2009. P. 21–66.

237. Burska K. Wykorzystanie nazw własnych do modyfikacji frazemów w nagłówkach prasy sportowej (na przykładzie tygodnika „Piłka Nożna” i miesięcznika „Piłka Nożna Plus”). *Kreatywność językowa w przestrzeni medialnej* / red. K. Burska. Łódź, 2014. S. 27–48.

238. Burszta W. J., Pomieciński A. E-folklor. Wstęp. *Kultura Popularna*. 2012. No 3 (33). S. 4–5.

239. Busse D., Teubert W. Ist Diskurs ein sprachwissenschaftliches Objekt? Zur Methodendefinition der historischen Semantik. *Begriffsgeschichte und Diskursgeschichte. Methodenfragen und Forschungsergebnisse der historischen Semantik* / eds. D. Busse, F. Hermanns, W. Teubert. Opladen, 1994. C. 10–18.

240. Cerić V. Digital text: interactivity and intertextuality. *Online Journal of Art and Design*. 2013. Iss. 1.1. P. 17–31.

241. Chlebda W. Idiomatykon 4.: gdzie jesteśmy, dokąd zmierzamy (i parę zdań o tym, skąd przychodzimy). *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*. Opole, 2009. Zt. 4. S. 9–38.

242. Chlebda W. Propozycje terminologiczne do opisu skrzydlatych słów. *Stylistyka*. 1998. No 7. S. 189–220. URL: <https://czasopisma.uni.opole.pl/index.php/s/article/view/4027> (дата звернення: 18.07.2022).

243. Chlebda W. Szkice o skrzydlatych słowach. Interpretacje lingwistyczne. Opole, 2005. 531 p.
244. Clüver C. Intermediality and Interart Studies. *Changing Borders. Contemporary Positions in Inter-mediality* / red. J. Arvidson et al. Lund : Intermedia Studies Press, 2007. S. 19–37.
245. Computational Actualization of Idioms: Authorial Corpus-based Idiomaticity of Contemporary British Fiction / I. Bekhta, N. Bondarchuk, N. Hrytsiv, O. Levchenko, O. Matviienkiv, O. Melnychuk. *2022 IEEE 17th International Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT), Lviv, Ukraine, 2022*. Lviv, 2022. P. 103–106. URL: <https://doi.org/10.1109/CSIT56902.2022.10000798> (дата звернення: 07.02.2023).
246. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge University Press. 2001. 275 p.
247. Czachur W. Niemiecka lingwistyka dyskursu. *Stylistyka*. 2010. T. 19. C. 385–392.
248. Dillon A., Gushrowski B. A. Genres and the Web: Is the personal home page the first uniquely digital genre? *Journal of the American society for information science*. 2000. № 51.2. P. 202–205.
249. Eco U. Casablanca: Cult Movies and Intertextual Collage. *SubStance*. 1985. Vol. 14, no. 2, iss. 47. P. 3–12.
250. Fairclough N. Discourse and Social Change. Cambridge : Polity Press, 1992. 269 p.
251. Fiedler S. English Phraseology. A coursebook. Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2007. 198 p.
252. Finnemann N. O. Internettet i Mediehistorisk Perspektiv. Frederiksberg : Forlaget Samfundslitteratur, 2005. 331 p.
253. Fortanet I., Palmer J. C., Posteguillo S. The Emergence of a New Genre: Advertising on the Internet (netvertising). *HERMES – Journal of Language and Communication in Business*. 1999. Vol. 12 (23). P. 93–113. URL: <https://doi.org/10.7146/hjlc.v12i23.25551> (дата звернення: 13.06.2021).

254. Fowler R. *Language in the news: discourse and ideology in the press*. London ; New York ; Routledge, 1991. 254 p.
255. Gajda S. Gatunkowe wzorce wypowiedzi. *Encyklopedia kultury polskiej XX w.* Wrocław : Wiedza o Kulturze, 1993. S. 255–268.
256. Gajda S. Intertekstualność a współczesna lingwistyka. *Intertekstualność we współczesnej komunikacji językowej* / pod red. J. Mazura, A. Małyckiej, K. Sobstyl. Lublin, 2010. S. 13–23.
257. Giltrow J., Stein D. *Genres in the Internet : issues in the theory of genre*. Amsterdam : John Benjamins Pub. Company, 2009. 294 p.
258. Gläser R. The Stylistic Potential of Phraseological Units in the Light of Genre Analysis. *Theory, Analysis, and Applications* / ed. by A. P. Cowie. Oxford : Clarendon Press, 1998. P. 125–144.
259. Grzenia J. *Komunikacja językowa w Internecie*. Warszawa, 2008. 214 s.
260. Häkkinen A., Leppänen S. YouTube meme warriors: Mashup videos as political critique. *Varieng*. 2014. Iss. 15. URL: http://www.helsinki.fi/varieng/series/volumes/15/hakkinen_leppanen/ (дата звернення: 17.05.2021).
261. Heimo A., Koski K. Internet Memes as Statements and Entertainment. *Folklore Fellows' Network*. 2014. Iss. 44. P. 4–12.
262. Herring S. C. Computer-Mediated Discourse Analysis: An Approach to Researching Online Behavior. *Designing for virtual communities in the service of learning* / S. A. Barab, R. Kling, J. H. Gray (Eds.). Cambridge University Press, 2004. P. 338–376.
263. Hodsdon-Champeon C. Conversations within conversations: Intertextuality in racially antagonistic online discourse. *Language@ internet*. 2010. Iss. 7. 10.
264. Hoek Leo H. La transposition intersémiotique: Pour une classification pragmatique. *Rhétorique et image. Textes en hommage à A. Kibédi Varga* / red. L. H. Hoek, K. Meerhoff. Amsterdam ; Atlanta : Rodopi, 1995. S. 65–80.

265. Hollander J. *A Mode of Allusion in Milton and After*. Berkeley : University of California Press, 1981. 155 p.
266. Ifukor P. A. *Linguistic and Socio-cultural Dynamics in Computer-Mediated Communication: Identity, Intertextuality and Politics in Nigerian Internet and SMS Discourse*. 2012. 476 p.
267. Jawniuk-Pałoszyńska E. Nazwy własne w nagłówkach prasowych jako wyznaczniki funkcji ekspresywnej (na materiale związków frazeologicznych). *Współczesna leksyka* / red. Michalewski K. Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2001. Cz. 1. S. 99–109.
268. Jennings E. M. The Text Is Dead; Long Live the Techst. *Rev. of Hypertext : The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology* / by G. P. Landow. Postmodern Culture, 1992. 2.3.
269. Kamińska M. Uwaga, zaraźliwe memy! Perypetie znaku w Internecie. *Eadem, Niecne memy. Dwanaście wykładów o kulturze Internetu*. Poznań : Galeria Miejska «Arsenał», 2011. S. 57–74.
270. Kosek I. Co tam, panie, w koalicji? Między skrzydlatym słowem a jednostką języka. *Linguistica Copernicana*. 2010. T. 4.2. S. 139–156.
271. Kozioł-Chrzanowska E. 2014. Antyprzysłowia, memy, antyslogany. Kontrmówienie jako strategia komunikacji. *Socjolingwistyka*. 2014. T. 28. S. 49–66.
272. Krawczyk-Wasilewska V. E-Folklore in the Age of Globalization. *Fabula*. 2006. Vol. 47 (3/4). P. 248–254.
273. Kristela Ju. *La revolution langage poetique: lavantgarde a la fin du XIX-e siecle*. Paris, 1974. 648 p.
274. Kristeva J. Word, dialogue and novel. *The Kristeva Reader* / T. Moi (ed.). Oxford : Blackwell, 1986. P. 34–61.
275. Krzysztof O. Demotivators as Deprecating and Phatic Multimodal Communicative Acts. *Multimodal Epistemologies: Towards an Integrated Framework* / ed. A. Maiorani and Ch. Christie. London : Routledge, 2014. P. 28–49.
276. Laineste L., Voolaid P. Laughing across borders: Intertextuality of internet memes. *The European Journal of Humour Research*. 2016. Iss. 4.4. P. 26–49.

277. Lassota B. M. The evolution of internet genres. *Computers and Composition*. 1999. Vol. 16 (2). P. 269–282.

278. Loewe I. Internet i jego zasoby w polskich badaniach lingwistycznych: Rekonesans. *Język w mediach : antologia* / M. Kita, I. Loewe (red.). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012. S. 269–280.

279. Lomborg S. Navigating the blogosphere: towards a genre-based typology of weblogs. *First Monday*. 2009. Vol. 14 (5). URL: <https://doi.org/10.5210/fm.v14i5.2329> (дата звернення: 30.07.2021).

280. Lund H. Medier i samspel. *Intermedialitet. Ord, bild och ton i samspel*. Studentlitteratur, 2002. P. 7–23.

281. Majkowska G. Klasyfikacja semantyczna zamierzonych modyfikacji związków frazeologicznych. *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej V* / M. Basaj, D. Rytel (red.). Wrocław, 1988. S. 143–163.

282. McNeill L. S. The End of the Internet: A Folk Response to the Provision of Infinite Choice. *Folklore and the Internet: Vernacular Expression in a Digital World* / ed. Trevor J. Blank. Logan : Utah State University Press, 2009. P. 80–98.

283. Miltner K. M. There's no place for lulz on LOLCats. *The role of genre, gender and group identity in the interpretation and enjoyment of an internet meme*. 2014. *First Monday*, 19 (8).

284. Moon R. Fixed Expressions and Idioms in English: A Corpus-Based Approach. Oxford : Clarendon Press, 1998. 340 p.

285. Na tropach reproduktów. W poszukiwaniu wielowyrzowych jednostek języka / Chlebda W. (ed.). Opole : Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2010. 140 s.

286. Niekrewicz A. Od schematyzmu do kreacyjności. *Język Memów Internetowych*. Gorzów Wielkopolski : Wydawnictwo Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Jakuba z Paradyża, 2015.

287. Niekrewicz A. A. Językowe i wizualne sposoby deprecjonowania polskich symboli narodowych, kulturowych i religijnych w memach internetowych. *Język. Religia. Tożsamość*. 2015. T. 1. S. 109–121. URL:

<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=660143> (дата звернення: 26.06.2022).

288. Niekrewicz A. A. Memetyczne związki wyrazowe w najnowszej polszczyźnie. *Leksyka i frazeologia memetyczna we współczesnej polszczyźnie*. Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2017. с. 225–235

289. Nokia Connecting People. *Wikipedia* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/6wnjSULH> (дата звернення: 07.08.2022).

290. Nowson S. The Language of Weblogs: A study of genre and individual differences / PhD Thesis (Unpublished manuscript). University of Edinburgh, 2006. 279 p.

291. Olejniczak E. Zараźliwość ta bywa mierzona właśnie ilością tworzonych przez użytkowników wariantów, liczbą dodawanych komentarzy, trawestacji i parodii. *Język – Obraz – Dyskurs*. Bydgoszcz, 2017. T. XXVII. S. 47–60.

292. Omon Ž., Bergala A., Mari M., Verne M. *Estetika filma*. Beograd : Clio, 2006.

293. Orr M. Intertextuality. *The encyclopedia of literary and cultural theory*. 2010. P. 641–645.

294. Papacharissi Z. Audiences as Media Producers: Content Analysis of 260 Blogs. *Bloggng, citizenship, and the future of media* / M. Tremayne (ed.). New York : Routledge, 2007. P. 22–38.

295. Patterson N. G. Hypertext and the Changing Roles of Readers. *The English Journal*. 2000. Iss. 90.2. P. 74–80.

296. Pawlikowska A. Zastosowanie metod językoznawstwa korpusowego i lingwistyki kwantytatywnej w analizie dyskursu. *Oblicza komunikacji*. 2012. T. 5. P. 111–125.

297. Pfister M. How Postmodern is Intertextuality? *Intertextuality* / Ed. by H. F. Plett. Berlin : Walter de Gruyter & Co 1991. P. 207–224.

298. Piekot T. Pictorial Representation of Idioms in Internet Humour. *Estonia and Poland: Creativity and Tradition in Cultural Communication*. 2012. Vol. 1. P. 187–203.

299. Piirainen E. Europeanism, internationalism or something else? Proposal for a cross-linguistic and cross-cultural research project on widespread idioms in Europe and beyond. *Hermes, Journal of Linguistics*. 2005. No 35. P. 45–75.
300. Pisarski M. Hipertekst a intertekstualność: Powinowactwa i rozbieżności. *Porównania*. 2011. № 8. P. 183–194.
301. Plett Heinrich F. Intertextualities. *Intertextuality* / red. H. F. Plett. Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 1991. S. 3–29.
302. Prihodko G., Prykhodchenko O., Moroshkina H. Projections of Intermediality in a Literary Text. *Wisdom*. 2020. Vol. 15 (2). P. 21–32. URL: <https://doi.org/10.24234/wisdom.v15i2.348> (дата звернення: 30.03.2022).
303. Shifman L. *Memes in Digital Culture*. Cambridge, MA : MIT Press, 2014. 200 p.
304. Słodczyk R. Terminologiczne konfuzje wokół zagadnienia relacji werbalno-wizualnych: ekfrazja a intersemiotyczność, intermedialność, obrazowość, ikoniczność. *Porównania*, 2018. T. 22.1. S. 107–125.
305. Snickers. *Вікіпедія* : веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Snickers> (дата звернення: 15.09.2022).
306. Spitzberg B. H. Toward a Model of Meme Diffusion (M3D). *Communication Theory*. 2014. Iss. 24 (3). P. 311–339.
307. Swales J. M. *Genre Analysis – English in academic and research settings*. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 274 p.
308. Szacki J. *Historia myśli socjologicznej*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002. 726 p.
309. Szpila G. Polish paremic demotivators: tradition in an internet genre. *Journal of American Folklore*. 2017. Iss. 130 (517). P. 305–334.
310. That’s what I like. Pepsi launches a new tagline. *Adsider* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/lyexh> (дата звернення: 05.12.2022).
311. Thomas Henry Huxley. *Wikiquote* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/XwnjS4ij> (дата звернення: 07.12.2022).

312. Torres E. C. The Intertextuality of Works of Art in Advertising. *Advertising & Society Review*. 2015. Iss. 16.3. P. 1–25. URL: <http://surl.li/mlmzm> (дата звернення: 22.09.2022).

313. Vásquez C. Intertextuality and interdiscursivity in online consumer reviews. *Discourse and digital practices: Doing discourse analysis in the digital age*. 2015. P. 66–80.

314. Vor Gericht und auf hoher See ist man in Gottes Hand. *Wiktionary* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/rwnFI2uM> (дата звернення: 29.10.2022).

315. Wang J., Mingfang Hu. The Discursive Power of Memes in Digital Culture: Ideology. *Semiotics, and Intertextuality*. 2020. P. 1508–1510.

316. Wasiluk J. Intertekstualność jako jeden ze sposobów językowego oddziaływania w dyskursie medialnym (na przykładzie gazety “Rzeczpospolita”). *Język–Obraz–Dyskurs*. Bydgoszcz 2017. S. 61.

317. Wilkoń A. Spójność i struktura tekstu. Kraków : Universitas, 2002. 304 s.

318. Wu Kai-su. Intertextuality Revisited: Reflections on Subject in Process, Textual Analysis and Reading/Writing Behavior in Cyberspace. *Philosophy Study*. 2018. Iss. 8.7. P. 299–308.

319. Yates J., Orlikowski W. J. Genres of Organizational communication: a structurational approach to studying communication and media. *Academy of Management Review*. 1992. Vol. 17, No. 2. P. 299–326.

320. Zdunkiewicz-Jedynak D. Intertekstualność współczesnej komunikacji internetowej. *Intertekstualne odwołania wewnątrzgatunkowe w memach*. Poznańskie spotkania językoznawcze. 2016. T. 32. S. 57–73.

321. Zipes J. The Great fairy tale tradition: from Straparola and Basile to the Brothers Grimm. W. W. Norton & Co, 2001. 1008 p.